

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΒΑΛΑΚΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ»

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2017 – 2018

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Οι Γαλλο – Γερμανικές σχέσεις στην ευρωπαϊκή πολιτική και στρατηγική σκηνή. Από το Β΄ Ράιχ έως και σήμερα.»

Στυλιανός Δ. Μπρότσης

Επιβλέπων καθηγητής: Σπυρίδων Μακρής

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2018

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάσθηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Στυλιανός Δ. Μπρότσης

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΡΙΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο του ΔΠΜΣ «Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια», το οποίο διοργανώθηκε με τη συνεργασία του Πανεπιστημίου Μακεδονίας και της Ανώτατης Διακλαδικής Σχολής Πολέμου, κατά το ακαδημαϊκό έτος 2017 – 2018.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να εκφράσω στον επιβλέποντα καθηγητή της μεταπτυχιακής μου διατριβής κ. Σπυρίδων Μακρή, Επίκουρο Καθηγητή του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών, της Σχολής Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, για την προσήλωσή του στο λειτούργημα το οποίο επιτελεί ως ακαδημαϊκός διδάσκαλος και την άοκνη στήριξη που μου παρείχε κατά την εκπόνηση της μεταπτυχιακής διατριβής μου, γεγονός που αποτέλεσε σημαντική προωθητική δύναμη και πηγή έμπνευσης, ώστε να ολοκληρωθεί το υπόψη έργο.

Σπουδαιότατη συμβολή στην ολοκλήρωση του παρόντος πονήματος διαδραμάτισαν όλοι οι διδάσκοντες καθηγητές που ΔΠΜΣ «Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια», με προεξάρχοντα τον Καθηγητή των Διεθνών Σχέσεων κ. Ηλία Κουσκουβέλη, Κοσμήτορα της Σχολής Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών Επιστημών και Τεχνών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, οι οποίοι με την ακαδημαϊκή τους επάρκεια και την καθοδήγηση που μου παρείχαν κατά τη φοίτησή μου στο εν λόγω πρόγραμμα σπουδών, συνέβαλαν τα μέγιστα στην αποκρυπτογράφηση του ευρύτατου πεδίου της επιστήμης των Διεθνών Σχέσεων και στην παροχή γνώσεων, που με βοήθησαν να διαπραγματευτώ το θέμα της εργασίας μου με τους καλύτερους δυνατούς όρους και εντός του πλαισίου της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Από τον κατάλογο των ευχαριστιών δε θα μπορούσε να παραλειφθεί η Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου και μέσω αυτής η Στρατιωτική Υπηρεσία, που μου παρείχαν τη δυνατότητα να συμμετάσχω σε μία τόσο μοναδική γνωστική εμπειρία και μου προσέφεραν σημαντική υποστήριξη στην επιτυχή ολοκλήρωση των σπουδών μου.

Ιδιαίτερα σημαντική για την ολοκλήρωση της φοίτησής μου στο ΔΠΜΣ

«Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια» κρίνεται η υποστήριξη που μου παρείχε η Γραμματεία του προγράμματος και για το λόγο αυτό θα ήθελα να εκφράσω το σεβασμό και την εκτίμησή στην υπεύθυνη της γραμματειακής υποστήριξης κ. Αναστασία Μπλουχουτζή.

Ολοκληρώνοντας το ευχαριστήριο σημείωμά μου, νιώθω την ανάγκη να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην οικογένειά μου, που σε κάθε γνωστική μου περιπέτεια βρίσκεται διαρκώς στο πλευρό μου, αποτελώντας τον αφανή βραχίονα που στηρίζει κάθε βήμα μου. Χωρίς αυτούς τίποτα από όλα αυτά που είμαι σήμερα δε θα ήταν δυνατό. Τους ευχαριστώ από τα βάθη της καρδιάς μου.

ΕΠΙΤΟΜΗ

Σκοπός του παρόντος πονήματος είναι η εξέταση των Γαλλο – Γερμανικών σχέσεων σε πολιτικό και στρατηγικό επίπεδο, μέσα από το πρίσμα της διαχρονίας και εκκινώντας τη γνωστική μου αναζήτηση από τη δημιουργία του Β' Ράιχ έως και σήμερα, πραγματοποιώντας ταυτόχρονα και μία σύντομη ανασκόπηση των αρχών της Γαλλο – Γερμανικής αλληλόδρασης στην ευρωπαϊκή σκηνή. Θα επιχειρήσω να αναδείξω τη σημασία του λεγόμενου «Γερμανικού Ζητήματος» στον ευρωπαϊκό χώρο, μελετώντας και την επίδραση που έχει αυτό στο ευρύτερο παγκόσμιο γίγνεσθαι, με χαρακτηριστικούς σταθμούς τους δύο Παγκόσμιους Πολέμους (ΠΠ) του 20^{ου} αιώνα και τη γερμανική ενοποίηση στα τέλη της δεκαετίας του 1990. Τέλος θα καταλήξω σε συμπεράσματα σχετικά με τη σημερινή κατάσταση που επικρατεί στον ευρωπαϊκό χώρο και το κατά πόσο αυτή έχει διαμορφωθεί από τις επιλογές της Γερμανίας σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το παρόν πόνημα επιδιώκει να αναδείξει την εξέλιξη του γερμανικού ζητήματος μέσα από τη διαχρονία των διεθνών σχέσεων σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο, σε συνάρτηση με τη θέση της Γαλλίας και των υπόλοιπων ευρωπαϊκών κρατών στο ευρωπαϊκό στερέωμα. Αρχικά επιχειρείται μία σύντομη ιστορική αναδρομή, ώστε να καταδειχθούν οι αφετηριακές δομές του γερμανικού έθνους και να ερμηνευτεί η διαδικασία μέσα από την οποία αναδείχθηκε ο γερμανικός ηγεμονισμός. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στη διαδικασία της γερμανικής ενοποίησης, που προωθήθηκε από τον Μπίσμαρκ, μέσω της δημιουργίας του Β' Ράιχ και αναλύεται ο τρόπος με τον οποίο ο «ηγεμονικός ρεαλισμός»¹ της Γερμανίας μεταβλήθηκε σε «ηγεμονικό ιδεαλισμό»², κατά την περίοδο 1890 – 1918. Ακολουθεί η περιγραφή της περιόδου του Μεσοπολέμου και των συνθηκών που συνέβαλαν στην ανάδειξη του Ναζισμού και στον όλεθρο του Β' ΠΠ. Ιδιαίτερη σημασία και σημαντικό μέρος του πονήματος αποτελεί η περίοδος του Ψυχρού Πολέμου, κατά την ανάλυση της οποίας επιδιώκεται να αναπτυχθούν οι στοχεύσεις του νέου γερμανικού κράτους και η πορεία που ακολουθήθηκε έως και την επανένωση στα τέλη της δεκαετίας του 1990. Τέλος, καλύπτοντας την περίοδο των τελευταίων 28 ετών, επιχειρείται η ανάδειξη των προοπτικών της Γερμανίας στη νέα εποχή της παγκοσμιοποίησης και του μονοπολισμού – πολυπολισμού, επιδιώκοντας ταυτόχρονα και τη διερεύνηση των συνθηκών μέσα από τις οποίες προωθείται η εγκαθίδρυση μίας νέας γερμανικής ηγεμονίας. Το πόνημα καταλήγει με τις συμπερασματικές διαπιστώσεις, οι οποίες συνοψίζουν τα αποτελέσματα της διεξαγόμενης έρευνας για τη σύνταξή του.

¹ Μακρής Σπύρος, «Πολιτική Επιστήμη. Κοινωνικός μετασχηματισμός και θεωρίες της δημοκρατίας. Κλασικές, νεότερες και σύγχρονες αφηγήσεις. Εισαγωγικές προσεγγίσεις. Δεύτερη έκδοση – επαυξημένη – αναθεωρημένη.», Αθήνα 2017, Εκδόσεις Σιδέρη, σελ. 831.

² Στο ίδιο, σελ. 832.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΩΝ ΓΑΛΛΟΓΕΡΜΑΝΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΣΤΗ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ	5
1.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ.....	5
1.2 Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΗΓΕΜΟΝΙΣΜΟΥ.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΣΤΟ ΝΕΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ: 1871 – 1918	10
2.1 Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΘΝΙΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΥΠΟ ΤΗΝ ΚΑΘΟΔΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΜΠΙΣΜΑΡΚ (1871 – 1890).....	10
2.2 Ο ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΗΓΕΜΟΝΙΚΟΣ ΙΔΕΑΛΙΣΜΟΣ ³ (1890 – 1918).....	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΑΠΟ ΤΟ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟ ΣΤΟ Γ' ΡΑΙΧ: 1919 – 1945	24
3.1 Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΒΑΪΜΑΡΗΣ (1919 – 1933).....	24
3.2 Η ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΗ ΤΟΥ ΝΑΖΙΣΜΟΥ (1933 – 1945).....	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΨΥΧΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ. Η ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ: 1945 – 1990	43
4.1 ΑΠΟ ΤΗ ΛΗΞΗ ΤΟΥ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (ΠΠ) ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΟ ΝΑΤΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ.....	43
4.2 Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΟΣΤΠΟΛΙΤΙΚ.....	49
4.3 Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΑΝΕΝΩΣΗ.....	54

³ Στο ίδιο, σελ. 832.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΝΟΠΙΟΗΣΗ ΣΤΟ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟ;: 1990 ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ.....	59
5.1 ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΨΥΧΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ.....	59
5.2 ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΝΕΑ ΗΓΕΜΟΝΙΑ;.....	63
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: ΙΣΤΟΡΙΚΟΤΗΤΑ, ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ.....	76
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	83
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	85

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μελετώντας την ευρωπαϊκή ιστορία από το τέλος του Τριακονταετή Πολέμου (1618 – 1648) και τη Συνθήκη της Βεσφαλίας, θα διαπιστώσουμε ότι αυτή χαρακτηρίζεται από διαρκείς ανταγωνισμούς ισχύος μεταξύ των μεγαλύτερων ευρωπαϊκών κρατών, οι οποίοι στις περισσότερες των περιπτώσεων οδήγησαν σε πολεμικές συγκρούσεις, με εκατόμβες θυμάτων. Στο πλαίσιο αυτών των περιοδικών ανακατατάξεων και αναδιανομών της ισχύος, μπορούμε να διακρίνουμε διαφορετικές περιόδους οργάνωσης του διεθνούς συστήματος, οι οποίες μέσα από τη διαχρονία της εξέλιξης των διεθνών συσχετισμών και σχέσεων, έχουν οδηγήσει σε αυτό που σήμερα αποκαλείται μεταψυχροπολεμική τάξη πραγμάτων. Μία νέα πραγματικότητα, που σε ό,τι αφορά στην Ευρώπη έχει αναδείξει σταδιακά τη Γερμανία σε ρυθμιστή, τόσο των πολιτικών, όσο και των οικονομικών εξελίξεων σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, οδηγώντας ένα σημαντικό αριθμό θεωρητικών και μελετητών των διεθνών σχέσεων να μιλούν για γερμανική ηγεμονία.

Μέσα από τις διαφορετικές φάσεις, τις οποίες διήλθε το διεθνές σύστημα⁴, κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση των διεθνών σχέσεων και ευρύτερα των συνθηκών μέσα στις οποίες τα ευρωπαϊκά κράτη καλούνταν να επιβιώσουν και στη συνέχεια να ευημερήσουν και να αναπτυχθούν, διαδραμάτισαν τρεις χώρες, η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία και η Γερμανία. Ιδιαίτερα σημαντικός αναδεικνύεται ο ρόλος αυτών των τριών κρατών μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (Β' ΠΠ), καθώς και η δράση που ανέπτυξαν στο πλαίσιο της προσπάθειας ανάδειξης ενός κοινού ευρωπαϊκού μέλλοντος, μέσα από τη δημιουργία θεσμών σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Απώτερος στόχος ήταν η ευρωπαϊκή ενοποίηση, η υπέρβαση διχαστικών διλημάτων του παρελθόντος, που οδήγησαν σε δύο οδυνηρούς Παγκόσμιους Πολέμους και η ανάδειξη της Ευρώπης σε μία ηγέτιδα δύναμη με

⁴ Ο Ηλίας Κουσκουβέλης στο βιβλίο του «Εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις» κάνει αναφορά στην εξέλιξη του διεθνούς συστήματος στον ευρωπαϊκό χώρο μετά τη συνθήκη της Βεσφαλίας και απαριθμεί τις διαφορετικές φάσεις του. Το πρώτο διεθνές σύστημα εμφανίστηκε μετά τη συνθήκη της Βεσφαλίας από το 1648 έως το 1789, το δεύτερο προέκυψε από το συνέδριο της Βιέννης και διήρκησε από το 1815 έως το 1914, ενώ στη συνέχεια ακολούθησε η περίοδος του μεσοπολέμου, με τις παθογένειες που τη διέκριναν, από το 1918 έως το 1939. Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου σήμανε και την έναρξη του διπολικού συστήματος, με διάρκεια από το 1945 έως το 1989, ενώ η διάλυση της ΕΣΣΔ στα τέλη της δεκαετίας του 1990, αποτέλεσε το σημείο εκκίνησης του μονοπολικού – πολυπολικού συστήματος, που έως και σήμερα αποτελεί την κύρια μορφή οργάνωσης των διεθνών σχέσεων. Κουσκουβέλης Ηλίας, «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις», Αθήνα 2010, Ποιότητα, σελ. 236-253.

παγκόσμια επιρροή.

Ο διαρκής ανταγωνισμός μεταξύ των τριών μεγάλων δυνάμεων της Ευρώπης, για την απόκτηση ολοένα και μεγαλύτερων φορτίων ισχύος και η πολεμική δυναμική που αναπτύχθηκε στον ευρωπαϊκό χώρο κατά το πρώτο ήμισυ του 20^{ου} αιώνα, προκάλεσαν ολέθριες συνέπειες σε πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Ένας σημαντικός αριθμός ευρωπαϊκών κρατών βρεθήκαν μπροστά στο φάσμα της ολοκληρωτικής καταστροφής, απειλούμενα από μία άνευ προηγουμένου ανθρωπιστική κρίση. Η κατάσταση αυτή οδήγησε τη Γαλλία, τη Γερμανία και τη Μεγάλη Βρετανία να αναλάβουν τις πρωτοβουλίες εκείνες, που δε θα επέτρεπαν στο μέλλον την επανεκδήλωση τέτοιων εκφυλιστικών φαινομένων, όπως η ακατάπαυστη και, σε αρκετές περιπτώσεις, χωρίς όρια προσπάθεια απόκτησης ισχύος και η προσφυγή σε ολέθριες πολεμικές συγκρούσεις, προς εξυπηρέτηση των εθνικών συμφερόντων.

Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Παναγιώτης Ήφαιστος, «αρχικά το 1952 και στη συνέχεια το 1957, οι επιλογές για τη θεσμική και την πολιτική οικοδόμηση της Ευρώπης λήφθηκαν με πρωτοβουλία ηγετών των τριών κρατών και αποδείχθηκαν προσδιοριστικές των θεσμικών, οικονομικών και πολιτικών ισορροπιών στο πλαίσιο του εγχειρήματος της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, αλλά και ευρύτερα στα πλαίσια του ευρωατλαντικού χώρου. Ταυτόχρονα, η υιοθέτηση συνεργατικών θεσμών στους τομείς του εμπορίου και της οικονομίας, στο πλαίσιο κοινοτικών προσεγγίσεων, έλαβε χώρα στο πλαίσιο συνειδητής πολιτικής απόφασης περιορισμού ή και εγκατάλειψης των ηγεμονικών συμπεριφορών και ανάπτυξης, στο πλαίσιο της διαδικασίας Ολοκλήρωσης, συνεργατικών διακρατικών σχέσεων ή υπερεθνικών θεσμών και διαδικασιών»⁵.

Η τραυματική εμπειρία των δύο Παγκοσμίων Πολέμων, οδήγησε τα κράτη της Ευρώπης και ιδιαίτερα τη Γαλλία και τη Γερμανία σε επιλογές που επιτάχυναν σε σημαντικό βαθμό την προσπάθεια ενοποίησης του ευρωπαϊκού χώρου, σε μία υπερεθνική δομή. Η εξέλιξη αυτή αντιμετωπιζόταν ως η ίαση στα δεινά που είχαν προκαλέσει ο ανταγωνισμός της ισχύος, ο αγώνας για κυριαρχία των μεγαλύτερων ευρωπαϊκών κρατών και ιδιαίτερα της Γερμανίας έναντι των υπολοίπων διεθνών

⁵ Ήφαιστος Παναγιώτης, «Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας», Αθήνα 2010, 9^η Έκδοση, Ποιότητα, σελ. 12.

δρώντων και η αχαλίνωτη επιδίωξη των εθνικών στόχων και συμφερόντων από τις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις.

Η πρωτοβουλία αυτή οδήγησε στη δημιουργία των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων με την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) το 1952, της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ) και της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ) το 1957. Με τις ενέργειες αυτές τέθηκε το πλαίσιο για μία πρωτόγνωρη πολιτική διαδικασία, όμοια της οποίας δεν υφίσταται έως και σήμερα σε παγκόσμιο επίπεδο. Ο καταληκτικός της στόχος ήταν η πολιτική και οικονομική ενοποίηση των ευρωπαϊκών κρατών και η δημιουργία μίας υπερεθνικής δομής, που θα υπερέβαινε το κρατοκεντρικό μοντέλο οργάνωσης και διαχείρισης της εξουσίας, το οποίο θεωρήθηκε υπεύθυνο για τα δεινά και τις διακρατικές συγκρούσεις που γνώρισε η Ευρώπη, από το τέλος του Τριακονταετή Πολέμου έως και τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (ΠΠ).

Παρά όμως τις προσπάθειες των πρωτεργατών της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, όπως ο Ρομπέρ Σουμάν και ο Ζαν Μονέ, η ενοποίηση του ευρωπαϊκού χώρου, μετά τα πρώτα έτη της δημιουργίας των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και την άνοδο στην εξουσία του Στρατηγού Ντε Γκωλ στη Γαλλία, επιβραδύνθηκε σημαντικά και περιορίστηκε κυρίως στους τομείς της χαμηλής πολιτικής (οικονομία, εμπόριο, επικοινωνίες, μεταφορές κλπ). «Ουσιαστικά, η ανάπτυξη της διαδικασίας ολοκλήρωσης μετά το 1966, δηλαδή μετά το "Συμβιβασμό του Λουξεμβούργου" στηρίχθηκε πάνω στο φιλοσοφικό και ιδεολογικό πλαίσιο που οριοθετούσε η πολιτική φιλοσοφία διεθνών σχέσεων του Γάλλου Προέδρου. Όπως είχε απανειλημμένα διακηρύξει ο Στρατηγός Ντε Γκωλ, ουσιαστικά, επιδίωκε τη δημιουργία μίας "Ευρώπης των πατρίδων", δηλαδή μία Ευρώπη αυστηρά διακυβερνητική, της οποίας μόνο ο χρόνος θα έδειχνε κατά πόσο υπήρχαν δυνατότητες μετεξέλιξης προς άλλα θεσμικοπολιτικά σχήματα. Μετά την εισδοχή της Μεγάλης Βρετανίας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, η χαλιναγωγή του ρυθμού ανάπτυξης του εγχειρήματος της ολοκλήρωσης και ο περιορισμός του σε διακυβερνητικά πλαίσια ήταν, κατά κύριο λόγο, αποτέλεσμα γαλλικών και βρετανικών στάσεων και συμπεριφορών»⁶.

Η ενοποίηση όμως του γερμανικού κράτους στις αρχές της δεκαετίας του

⁶ Στο ίδιο, σελ. 13.

1990 έθεσε μία νέα διάσταση στην πορεία του ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Σταδιακά από την εποχή της ένωσης των δύο γερμανικών κρατών, που προέκυψαν ως συνέπεια της ήττας της Γερμανίας κατά το Β' ΠΠ, το νέο γερμανικό κράτος αναπτύχθηκε με ταχείς ρυθμούς, ισχυροποιώντας ακόμη περισσότερο τη θέση του μεταξύ των υπολοίπων ευρωπαϊκών δρώντων.

Τα επίπεδα ανάπτυξης που έχει επιτύχει η Γερμανία, η συνεχώς διευρυνόμενη οικονομική ισχύς της, η πολιτική ισχυροποίησή της στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και ο κυρίαρχος ρόλος που φέρεται να διαδραματίζει σε όλο το φάσμα των αποφάσεων και δράσεων, σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο, στον ευρωπαϊκό χώρο προκαλούν ανησυχία στους υπόλοιπους διεθνείς δρώντες και διατηρούν ζωντανό το λεγόμενο «γερμανικό ζήτημα», το οποίο σύμφωνα με τον Παναγιώτη Ήφαιστο «έχει διπλό χαρακτήρα. Για τους υπόλοιπους Ευρωπαίους το πρόβλημα είναι πως θα συγκρατηθεί η γερμανική οικονομική, πολιτική και στρατιωτική δύναμη, ιδιαίτερα όταν αυτή εκδηλώνεται ηγεμονικά, επιθετικά και επεκτατικά. Για τους Γερμανούς το πρόβλημα έγκειται στην αντίφαση μεταξύ των επιδιώξεών τους, που αντανακλούν το δυναμισμό και την ισχύ της Γερμανίας, και των περιορισμένων πόρων εντός ενός περιορισμένου χώρου»⁷.

⁷ Στο ίδιο, σελ. 207.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΩΝ ΓΑΛΛΟ – ΓΕΡΜΑΝΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΣΤΗ ΝΕΩΤΕΡΙΚΟΤΗΤΑ

1.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Ανατρέχοντας στην ιστορία του γερμανικού έθνους, θα διαπιστώσουμε ότι αυτή χαρακτηρίζεται από την πληθώρα των γερμανικών κρατιδίων στην περιοχή της κεντρικής Ευρώπης και τη διαρκή διαπάλη, για να επιτευχθεί η γερμανική ενοποίηση. Μία ενοποίηση η οποία καθυστέρησε σημαντικά σε σχέση με τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη, τα οποία άρχισαν να μετασχηματίζονται σταδιακά στη σημερινή τους μορφή με το τέλος του Τριακονταετή Πολέμου.

Σύμφωνα με το Μάκη Ανδρόπουλο, «Γερμανοί είναι εκείνοι που καταλύουν τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και αρχίζουν και συγκροτούν διάφορα κρατίδια, τα οποία δίνουν τη θέση τους σε μεγαλύτερους σχηματισμούς, με πρώτο το Φραγκικό Κράτος στα εδάφη της Γαλατίας το 486 μ.Χ. Ο Καρλομάγνος το 800 μ.Χ επεκτείνει το κράτος προς τα δυτικά και στέφεται αυτόκρατωρ της Δύσης από τον Πάπα της Ρώμης. Το 843 μ.Χ το Φραγκικό Κράτος διαμοιράζεται στους τρεις εγγονούς του Καρλομάγνου και χωρίζεται στην Ανατολική Φραγκία, που βρίσκεται στο γεωγραφικό χώρο της σημερινής Γερμανίας, στη Δυτική Φραγκία που καταλαμβάνει την περιοχή της σημερινής Γαλλίας και στο «ενδιάμεσο» κράτος που εκτείνεται από τη Βόρεια Θάλασσα μέχρι τη Βόρεια Ιταλία»⁸. Αυτός ο διαχωρισμός του Φραγκικού Κράτους του Καρλομάγνου συνιστά για πρώτη φορά στην ιστορία την αυτονόμηση ενός αμιγώς γερμανικού χώρου, υπό τη μορφή του κράτους της Ανατολικής Φραγκίας.

Μία ιδιαίτερα κομβική εξέλιξη για το γερμανικό ζήτημα, μέσα στη διαχρονία της πορείας του ευρωπαϊκού συστήματος κρατών, συνιστά η ανάδειξη της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας του Γερμανικού Έθνους το 962 μ.Χ, με τη στέψη του Οθωνος Α' σε αυτοκράτορα από τον Πάπα. «Το γεγονός αυτό αποτελεί ορόσημο σε ό,τι αφορά στο γερμανικό ρόλο στη διαδοχή της Ρώμης, με αναφορές στην ιερότητα του γερμανικού έθνους»⁹.

⁸ Ανδρόπουλος Μάκης, «Το γερμανικό σύνδρομο», Αθήνα 2013, Ταξιδευτής, σελ. 29-30.

⁹ Στο ίδιο, σελ. 31.

Παρά το γεγονός όμως ότι οι Γερμανοί «θεωρούσαν τους εαυτούς τους κληρονόμους της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας»¹⁰, οι αντιπαλότητες μεταξύ των γερμανικών κρατιδίων δεν επέτρεψαν τη συγκρότηση ενός συμπαγούς και αμιγούς εθνικού κράτους. Αποκορύφωμα της αντιπαλότητας αυτής ήταν ο Τριακονταετής Πόλεμος, ο οποίος ξέσπασε μεταξύ καθολικών και προτεσταντών και «διαμέλισε την Αυτοκρατορία σε 350 κρατίδια, υπό την προστασία της Γαλλίας, αλλά και της Σουηδίας, που είχε εμπλακεί ενεργά στον φονικό και καταστροφικό αυτόν πόλεμο»¹¹. Μετά τη Συνθήκη της Βεσφαλίας δύο ήταν τα γερμανικά κρατίδια που αναδείχθηκαν σε συνδιαμορφωτές της σύγχρονης γερμανικής ιστορίας και διακρίθηκαν στον αγώνα για επικράτηση στο χώρο της Κεντρικής Ευρώπης και για ηγεμόνευση του γερμανικού έθνους, η Πρωσία και η Αυστρία.

Ιδιαίτερα σημαντικός όμως ήταν και ο ρόλος που διαδραμάτισε ο Ναπολέων σε ό,τι αφορά στην εξέλιξη των γερμανικών πραγμάτων. «Μετά τη νίκη του επί της Αυστρίας στο Αούστερλιτς, βρήκε το 1805 την Αγία Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία του Γερμανικού Έθνους να αποτελείται από 190 κρατίδια, που άλλαζαν συνεχώς στρατόπεδα και πολεμούσαν μεταξύ τους. Ορισμένοι ιστορικοί παρατηρητές θεωρούν το Ναπολέοντα «πραγματικό πατέρα» της ενιαίας Γερμανίας, καθώς συγχώνευσε τα 190 γερμανικά κρατίδια σε 39»¹². Γίνεται συνεπώς κατανοητό ότι η Γαλλία, υπό την καθοδήγηση του Ναπολέοντα, συνέβαλε σημαντικά στη διαμόρφωση των πολιτικών, οικονομικών, κοινωνικών και στρατιωτικών δεδομένων στο γερμανικό χώρο, μέσω των μεταρρυθμίσεων που εισήγαγε.

Το πολιτικό μάρφωμα των 39 κρατιδίων διατηρήθηκε και «μετά την ήττα του Ναπολέοντα στο Βατερλώ το 1815, με το Συνέδριο της Βιέννης να εγκαθιδρύει τη Γερμανική Ομοσπονδία, με σημαντικότερες δυνάμεις την Πρωσία και την Αυστρία»¹³. Ο ανταγωνισμός μεταξύ αυτών των δύο γερμανικών κρατιδίων, ο οποίος εξελίχθηκε σε πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, είχε ως αποτέλεσμα τον Αυστρο – Πρωσικό πόλεμο του 1866, ο οποίος ανέδειξε την Πρωσία σε νικήτη και, σε συνδυασμό με τις νίκες της στους πολέμους κατά της Δανίας το 1864 και της Γαλλίας το 1870-71, οδήγησε στη δημιουργία του Β' Ράιχ.

¹⁰ *Ήφαιστος Παναγιώτης, «Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας», Αθήνα 2010, 9^η Έκδοση, Ποιότητα, σελ. 204.*

¹¹ *Ανδρόπουλος Μάκης, «Το γερμανικό σύνδρομο», Αθήνα 2013, Ταξιδευτής, σελ. 37.*

¹² *Στο ίδιο, σελ.39.*

¹³ *Στο ίδιο, σελ.39.*

1.2 Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΗΓΕΜΟΝΙΣΜΟΥ

Η διαπάλη και ο ανταγωνισμός μεταξύ των γερμανικών κρατιδίων, από τις απαρχές της δημιουργίας της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας του Γερμανικού Έθνους μέχρι και την ανάδειξη της Πρωσίας σε κυρίαρχο διαμορφωτή του γερμανικού μέλλοντος, προκάλεσε μία υστέρηση σε ό,τι αφορά στην ανάπτυξη και οικονομική ισχύ του γερμανικού χώρου, σε σχέση με τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη. «Όταν οι Πορτογάλοι, οι Ισπανοί, οι Γάλλοι, οι Ολλανδοί, οι Βρετανοί βίωναν την εμπορική επανάσταση και απολάμβαναν τα αγαθά της υπερπόντιας επέκτασής τους στο νέο κόσμο και την Ασία, οι Γερμανοί σφάζονταν μεταξύ τους ή καταστρέφονταν οικονομικά από την πλημμυρίδα των εισαγωγών από την Αμερική (π.χ ασήμι κλπ)»¹⁴.

Η κατάσταση αυτή επιχειρήθηκε να μεταβληθεί κατά το δεύτερο μισό του 18^{ου} και καθόλο το 19^ο αιώνα, με κύριο παράγοντα προώθησης μεταρρυθμιστικών πολιτικών και ανάδειξης ενός νέου τρόπου δραστηριοποίησης σε πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό και τεχνολογικό επίπεδο, την Πρωσία. Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε σε τομείς όπως «το εμπόριο, η τεχνολογία, η αρχιτεκτονική, η ζωγραφική, η μουσική»¹⁵, με κύρια επιδίωξη την είσοδο του γερμανικού κόσμου στη νέα ευρωπαϊκή εποχή, την ανάσχεση της υστέρησης που γνώριζε έως τότε ο γερμανικός χώρος και τη δημιουργία συνθηκών που θα αναδείκνυαν τη Γερμανία σε έναν ισχυρό δρώντα, μεταξύ των υπόλοιπων ευρωπαϊκών κρατών.

Παρά όμως την, έστω και καθυστερημένη, προσπάθεια της Γερμανίας να συμπορευτεί με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές δυνάμεις και να καλύψει το κενό που τη χώριζε από αυτές, ο τρόπος δραστηριοποίησής της στα ευρωπαϊκά δρώμενα, προκαλούσε ανησυχία στην Ευρώπη. Το γεγονός αυτό οφείλεται κατά των Παναγιώτη Ήφαιστο σε τέσσερις λόγους. «Πρώτον, υπήρξε καθυστέρηση στη διαδικασία συγκρότησης των Γερμανών σε ένα σύγχρονο έθνος – κράτος, σε σχέση με τα υπόλοιπα έθνη – κράτη της Ευρώπης, με αποτέλεσμα να μην καταστεί δυνατή η ανάπτυξη μίας επαρκούς εσωτερικής ομοιογένειας. Δεύτερον, υπήρχαν μεγάλα αλυτρωτικά οράματα, που ταλάνιζαν την εσωτερική πολιτική ζωή

¹⁴ Στο ίδιο, σελ.37.

¹⁵ Στο ίδιο, σελ.38.

και φόβιζαν τα άλλα κράτη της Ευρώπης. Τρίτον, η Γερμανία εισήλθε καθυστερημένα στο ευρωπαϊκό σύστημα ισορροπίας ισχύος, γεγονός που προκαλούσε δυσχέρειες προσαρμογής τόσο για την ίδια, όσο και για τα υπόλοιπα έθνη – κράτη που συμμετείχαν στο υπόψη σύστημα. Τέλος, το γερμανικό κράτος που προέκυψε από τη γερμανική ενοποίηση ήταν αποτέλεσμα των νικηφόρων γαλλογερμανικών πολέμων, κάτι που προκάλεσε παραστάσεις μόνιμης αντιπαράθεσης με τη Γαλλία»¹⁶.

Μία άλλη διάσταση στη διαμόρφωση του λεγόμενου γερμανικού ζητήματος, το οποίο για αρκετούς μελετητές και θεωρητικούς των διεθνών σχέσεων έχει άμεση συνάφεια με την ανάπτυξη του γερμανικού ηγεμονισμού, είναι η γεωγραφική τοποθέτηση της Γερμανίας στο κέντρο της ευρωπαϊκής ηπείρου. Ανέκαθεν όλα τα γερμανικά κρατίδια, που συνιστούσαν το γερμανικό χώρο και στη συνέχεια το γερμανικό κράτος, που δημιουργήθηκε μετά τη γερμανική ενοποίηση το 1871, βρισκόταν σε μία περιοχή που περικλείονταν από τις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, όπως η Γαλλία, η Μεγάλη Βρετανία και η Ρωσία. Οι ανταγωνισμοί που αναπτύχθηκαν διαχρονικά μεταξύ των δυνάμεων αυτών, για την επικράτηση στον ευρωπαϊκό χώρο και την εδραίωση της κυριαρχίας τους έναντι των ανταγωνιστών τους, έθεταν τη Γερμανία σε έναν ασφυκτικό κλοιό. Ο κλοιός αυτός απειλούσε όχι μόνο τις προσπάθειές της για εδραίωση στο διεθνές σύστημα ως μίας μεγάλης δύναμης, διαμορφωτή των διεθνών εξελίξεων, αλλά, κατά τη γερμανική πολιτική ελίτ, την ίδια την επιβίωση του γερμανικού έθνους.

Στο πλαίσιο αυτό και ακολουθώντας, σύμφωνα με τον Παναγιώτη Ήφαιστο, «μία μακροϊστορική θεώρηση της γερμανικής στρατηγικής, μπορούμε να αναγνωρίσουμε τρεις εναλλακτικούς προσανατολισμούς: Προς Ανατολάς (Μπίσμαρκ), προς Δυσμάς (μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο) και στη «μεσαία θέση» («Sonderweg»). Η τελευταία είναι στρατηγική “μοναχικού καβαλάρη”, μεταξύ των ναυτικών και των ηπειρωτικών δυνάμεων»¹⁷. Η στρατηγική της «μεσαίας θέσης», με τον αγώνα απόκτησης υπέρμετρης δύναμης και την προσπάθεια επικράτησης της Γερμανίας έναντι όλων των υπόλοιπων μεγάλων δυνάμεων, οδήγησε σε περιόδους επιδίωξης γερμανικής ηγεμονίας, όπως

¹⁶ Ήφαιστος Παναγιώτης, «Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας», Αθήνα 2010, 9^η Έκδοση, Ποιότητα, σελ. 205.

¹⁷ Στο ίδιο, σελ.207.

χαρακτηρίζονται οι περίοδοι από το 1890 έως και τη λήξη του Α' ΠΠ και από το 1933 έως και το πέρας του Β' ΠΠ.

Στη σημερινή ευρωπαϊκή πραγματικότητα, μετά την επανένωση του γερμανικού κράτους στις αρχές της δεκαετίας του 1990, αλλά και μετά τις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις της τελευταίας εικοσαετίας σε επίπεδο ΕΕ, αναδεικνύεται μία νέα περίοδος εν δυνάμει γερμανικού ηγεμονισμού, για αρκετούς ειδικούς των διεθνών σχέσεων και πραγματικού γερμανικού ηγεμονισμού, για ορισμένους άλλους. Στην παρούσα φάση η Γερμανία έχει αποκτήσει την πρωτοκαθεδρία στους κόπλους της ΕΕ, υποσκελίζοντας τη Γαλλία και συνεπικουρούμενη από έναν πυρήνα βορειοευρωπαϊκών κρατών. Ταυτόχρονα οι χώρες της Νότιας Ευρώπης αντιμετωπίζουν σημαντικά οικονομικά προβλήματα και έχουν στραφεί προς την ΕΕ, για την παροχή βοήθειας σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο. Η στάση και οι επιλογές της Γερμανίας σε ό,τι αφορά στη δραστηριοποίησή της στο εσωτερικό της ΕΕ και στις πολιτικές της επιλογές, δείχνει ότι βρισκόμαστε ήδη σε μία τρίτη περίοδο επιδίωξης γερμανικής ηγεμονίας, διαφορετικής φύσης και μορφής από τις άλλες δύο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗ ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΣΤΟ ΝΕΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ: 1871 – 1918

2.1 Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΘΝΙΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΥΠΟ ΤΗΝ ΚΑΘΟΔΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΜΠΙΣΜΑΡΚ (1871 – 1890)

Ο Μπίσμαρκ αναδείχθηκε στην κυρίαρχη μορφή της διαδικασίας εθνικής ολοκλήρωσης του γερμανικού έθνους. Από το 1862, όταν και διορίστηκε πρωθυπουργός της Πρωσίας από το βασιλιά Γουλιέλμο Α', ο κύριος στόχος του ήταν η ενοποίηση των γερμανικών κρατιδίων σε ένα αμιγές εθνικό γερμανικό κράτος, με κυρίαρχη δύναμη την Πρωσία. Μία τέτοια εξέλιξη όμως συναντούσε έντονες αντιδράσεις από δύο ισχυρούς δρώντες του τότε διεθνούς συστήματος, την Αυστρία και τη Γαλλία. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Ηλίας Θερμός, «η πρώτη διέκειτο εχθρικά απέναντι στη γερμανική ενοποίηση, γιατί θα στερούσαν τον παραδοσιακό της ρόλο στα γερμανικά πράγματα και η δεύτερη γιατί η γερμανική ενοποίηση θα κατέληγε στη συγκρότηση ενός ισχυρού εξουσιαστικού κέντρου στην Κεντρική Ευρώπη, απειλώντας τη θέση της ίδιας της Γαλλίας στην περιοχή»¹⁸. Ο Μπίσμαρκ όμως, εκμεταλλευόμενος τις διπλωματικές του ικανότητες, τις αυξημένες δυνατότητες που προσέδιδε στο πρωσικό κράτος η οικονομική και στρατιωτική ισχύς του και τους νικηφόρους πολέμους εναντίον της Δανίας (1864), της Αυστρίας (1866) και της Γαλλίας (1870-71), πέτυχε το στόχο της γερμανικής ενοποίησης.

Η δημιουργία του νέου γερμανικού κράτους επιβεβαίωσε την ανάδειξη ενός νέου ισχυρού δρώντα στο κέντρο της Ευρώπης, ο οποίος ανταγωνιζόταν πλέον με ίσους όρους τις μεγάλες δυνάμεις της εποχής στον ευρωπαϊκό χώρο. Το γεγονός αυτό προκαλούσε έντονη ανησυχία στη Μεγάλη Βρετανία, στη Γαλλία και στη Ρωσία, ενώ, σύμφωνα με τον Ηλία Θερμό, αναδείκνυε «νέα στοιχεία στην ευρωπαϊκή συστημική συμπεριφορά. Αυτά αφορούσαν:

- α. Στη γαλλική εχθρότητα για τις χαμένες επαρχίες της Αλσατίας – Λορένης.
- β. Στη ρωσο – αυστριακή σύγκρουση στα Βαλκάνια

¹⁸ Θερμός Ηλίας, «Η Γερμανική ηγεμονία. Ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα.», Αθήνα 2013, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 31.

γ. Στην πιθανότητα μίας μελλοντικής γαλλο – ρωσικής συμμαχίας που ίσως σήμαινε πόλεμο σε δύο μέτωπα για τη Γερμανία.

δ. Σε μία πιθανή συμφωνία ανάμεσα στην Αυστρία και τη Ρωσία μετά τη διανομή των Βαλκανίων, που θα άνοιγε το δρόμο για έναν αντιγερμανικό συνασπισμό, ο οποίος θα περιελάμβανε και τη Γαλλία.

ε. Στην επέμβαση της Αγγλίας στην Ευρώπη, στα Βαλκάνια και στην εγγύς Ανατολή, αν τα ζωτικά της συμφέροντα διέτρεχαν κάποιο κίνδυνο.

στ. Σε μία πιθανή γαλλο – αυστριακή συμμαχία»¹⁹.

Γίνεται κατανοητό ότι μέσα από αυτό το πλέγμα των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των ευρωπαϊκών δυνάμεων, προέκυπτε ένα εξαιρετικά πολύπλοκο μωσαϊκό δράσεων και αντιδράσεων στο πεδίο των διεθνών σχέσεων της εποχής. Σαφώς η Γερμανία είχε αναδειχθεί σε μία νέα και ανερχόμενη δύναμη, με εξαιρετικές προοπτικές εδραίωσης της κυριαρχίας της στον ευρωπαϊκό χώρο, αλλά ταυτόχρονα η απότομη γιγάντωσή της προκαλούσε εντονη ανησυχία στα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη.

Η επιδίωξη του Μπίσμαρκ ήταν να θωρακίσει το νέο γερμανικό κράτος από τις απειλές που θα μπορούσαν να προέλθουν τόσο από ανατολικά, όσο και από δυτικά. Στο πλαίσιο αυτό επιχείρησε να προσεγγίσει την Αυστρία και τη Ρωσία και να απομονώσει τη Γαλλία. Στο ανατολικό μέτωπο προώθησε τη «σταθεροποίηση μίας τριγωνικής σχέσης ανάμεσα στις τρεις ανατολικές αυτοκρατορίες (Ρωσία, Αυστρία, Γερμανία), η οποία εδραιώθηκε με τη Συμμαχία των Τριών Αυτοκρατόρων, που συγκροτήθηκε στη Βιέννη τον Οκτώβριο του 1873»²⁰. Η επιτυχία της κίνησης αυτής και η διατήρηση της Συμμαχίας των Τριών Αυτοκρατόρων θα έδινε στον Μπίσμαρκ τη δυνατότητα να προσηλωθεί στην απομόνωση της Γαλλίας και στη «διατήρηση του status quo στα σύνορα Αλσατίας – Λορένης»²¹.

Ο επιδέξιος χειρισμός της εξωτερικής πολιτικής του νέου γερμανικού κράτους από τον Μπίσμαρκ και οι προσεγγμένες και απόλυτα υπολογισμένες

¹⁹ Στο ίδιο, σελ.19-20.

²⁰ Στο ίδιο, σελ.20.

²¹ Στο ίδιο, σελ.21.

κινήσεις στο πεδίο των διεθνών σχέσεων, κατέστησαν τη Γερμανία συνδιαμορφωτή των εξελίξεων στον ευρωπαϊκό χώρο. Χαρακτηριστικές είναι οι πρωτοβουλίες της στην αντιπαλότητα που δημιουργήθηκε μεταξύ Αυστρίας και Ρωσσίας για τα Βαλκάνια και την ευρύτερη περιοχή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η οποία βρισκόταν σε παρακμή. «Βασικός στόχος της Αυστρίας ήταν να ελέγξει τη Σερβία, να μην επιτρέψει ποτέ την ανάπτυξη ενός ισχυρού σλαβικού κράτους στα σύνορά της, να προσαρτήσει όσο το δυνατό περισσότερα εδάφη, να περιορίσει στο ελάχιστο τη ρωσική επιρροή και να εξασφαλίσει μία σταθερή σφαίρα επιρροής στο δυτικό τμήμα της Βαλκανικής χερσονήσου. Στόχος της Ρωσσίας από την άλλη πλευρά ήταν να υπερφαλαγγίσει τη βρετανική κυριαρχία στα Δαρδανέλια και να ενισχύσει την επιρροή της στα Βαλκάνια»²².

Ο ανταγωνισμός μεταξύ των δύο αυτών μεγάλων δυνάμεων της εποχής έδωσε την ευκαιρία στον Μπίσμαρκ να δραστηριοποιηθεί προκειμένου να αποσβέσει την ένταση που έτεινε να γίνει ανεξέλεγκτη στο χώρο της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, με αφορμή τις πολιτικές επιδιώξεις στα Βαλκάνια. Ο Γερμανός Καγκελάριος, εκμεταλλευόμενος τις ικανότητές του στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής και στην αναγνώριση των ευκαιριών που διαμορφωνόνταν σε διεθνές επίπεδο, ακολούθησε μία πολιτική που επιδίωκε να διατηρήσει τις ισορροπίες στον ευρωπαϊκό χώρο. «Τη στρατηγική ισορροπίας του Μπίσμαρκ, βοήθησε η έντονη αντιπαράθεση μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων στο πλαίσιο των ιμπεριαλιστικών τους επιδιώξεων, καθώς και το χάρισμα του ίδιου να διαχειρίζεται τις κρίσεις προς όφελος των γερμανικών συμφερόντων»²³.

Με αντίστοιχο τρόπο η γερμανική εξωτερική πολιτική αντιμετώπισε και την ένταση που δημιουργήθηκε με την έκρηξη του ρωσο – τουρκικού πολέμου το 1877 – 78. Ένας πόλεμος που οδήγησε σε επικράτηση της Ρωσσίας. Οι έντονες όμως αντιπαλότητες μεταξύ των ευρωπαϊκών δυνάμεων για την τύχη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και για τα γεωπολιτικά και γεωστρατηγικά συμφέροντα που αναδεικνύονταν στις περιοχές της Μαύρης Θάλασσας, των Δαρδανελίων, του Αιγαίου Πελάγους, της Ανατολικής Μεσογείου, της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, ανέδειξαν, μέσα από ένα πλέγμα διεθνούς αλληλόδρασης και συνεχών διαπραγματεύσεων, την Αγγλία και τη Γερμανία στους σημαντικότερους δρώντες

²² Στο ίδιο, σελ.22.

²³ Στο ίδιο, σελ.23.

του ευρωπαϊκού συστήματος κρατών²⁴.

Ιδιαίτερα χαρακτηριστική για τον τρόπο αντιμετώπισης των διεθνών εξελίξεων, είναι επίσης η στάση που διατήρησε η Γερμανία σε ό,τι αφορά στη Γαλλία κατά τα γεγονότα του 1882 στην Αίγυπτο. «Η επιτυχημένη διείσδυση της Αγγλίας και η κατάκτηση της Αιγύπτου το Σεπτέμβριο του 1882, προκάλεσαν την έντονη αντίθεση της Γαλλίας»²⁵. Η Γερμανία στην περίπτωση αυτή προσάρμοσε την πολιτική της κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να σταθεί στο πλευρό της Γαλλίας σε αυτή την αντιπαράθεση. Απώτερος στόχος ήταν «η διατήρηση της αντιπαλότητας Γαλλίας και Αγγλίας, προκειμένου οι δυνάμεις αυτές να στρέψουν την προσοχή τους μακριά από την Ευρώπη, καθώς και η απομόνωση και κατατρόπωση της Αγγλίας, μέσω της Γαλλίας και με τη γερμανική υποστήριξη»²⁶.

Το επιστέγασμα της πολιτικής του Μπίσμαρκ στην προσπάθειά του να εδραιώσει τη θέση της Γερμανίας μεταξύ των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων ήταν οι Μεσογειακές Συμφωνίες και η Συνθήκη Διασφάλισης του 1887. Οι πρώτες είχαν ως «στόχο τη δημιουργία μίας έμμεσης σύνδεσης με την Αγγλία, την εξασφάλιση του status quo στη Μεσόγειο, την προστασία της Ιταλίας και την ενίσχυση της απομόνωσης της Γαλλίας. Η δεύτερη αναγνώρισε ως σφαίρα επιρροής της Ρωσίας το ανατολικό τμήμα των Βαλκανίων, τη Μαύρη Θάλασσα και τα Δαρδανέλια, με απώτερο σκοπό να την κρατήσει μακριά από τη Γαλλία»²⁷. Όλο αυτό το πλέγμα των κινήσεων, συμφωνιών και διαπραγματεύσεων σε διεθνές επίπεδο καταδεικνύουν τσό τη δεινότητα της γερμανικής εξωτερικής πολιτικής, όσο και τη δυναμική του νέου γερμανικού κράτους να προωθεί τις πολιτικές του στοχεύσεις και να υποστηρίζει την επίτευξή τους, στηριζόμενο στην ολοένα και αυξανόμενη πολιτική, οικονομική και στρατιωτική ισχύ του.

Παρά όμως τη σημαντική ισχυροποίηση της Γερμανίας και την ανάληψη σημαντικού ρόλου στα ευρωπαϊκά δρώμενα, ως μία από τις μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης, η πολιτική που ακολούθησε προωθούσε τη διατήρηση του συστήματος ισορροπίας ισχύος, που είχε εγκαθιδρυθεί με το Συνέδριο της Βιέννης το 1815. Σύμφωνα με το Σπύρο Μακρή «ο γερμανικός ηγεμονισμός, όπως εμφανίζεται στο

²⁴ Στο ίδιο, σελ.24.

²⁵ Στο ίδιο, σελ.26.

²⁶ Στο ίδιο, σελ.27.

²⁷ Στο ίδιο, σελ.28, 29.

τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα, είναι ένας ηγεμονισμός ρεαλιστικός, στο βαθμό που λαμβάνει υπόψη του το κλασικό ρεαλιστικό δόγμα της ισορροπίας δυνάμεων (balance of power) και ως εκ τούτου δεν έχει καμία αναθεωρητική διάσταση»²⁸.

Ο Τζον Μερσάιμερ επιδιώκοντας να ερμηνεύσει τη γερμανική στάση κατά τα έτη 1871 – 1890, υποστηρίζει πως «ο Μπίσμαρκ αντιλήφθηκε ορθά ότι ο γερμανικός στρατός είχε κατακτήσει περίπου όσα εδάφη ήταν δυνατό να κατακτήσει, χωρίς να προκαλέσει πόλεμο μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων. Περαιτέρω κατακτήσεις θα προκαλούσαν έναν τέτοιο πόλεμο, τον οποίο η Γερμανία αναμενόταν ότι θα έχανε. Το σημείο αυτό καθίσταται ξεκάθαρο, όταν εξετάσει κανείς τη γεωγραφία της Ευρώπης την εποχή εκείνη, την αναμενόμενη αντίδραση των άλλων ευρωπαϊκών μεγάλων δυνάμεων στη γερμανική επιθετικότητα και τη θέση της Γερμανίας στην ισορροπία ισχύος»²⁹.

Ουσιαστικά η Γερμανία είχε επικρατήσει εναντίον όλων των αντιπάλων της στην Κεντρική Ευρώπη. Οποιαδήποτε επιπλέον προσπάθεια επέκτασής της θα έθιγε σημαντικά συμφέροντα των υπολοίπων μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων. Ταυτόχρονα, παρά το γεγονός ότι η δύναμή της είχε αυξηθεί σε σημαντικό βαθμό, «δεν ήταν δυνητικός ηγεμόνας και ως εκ τούτου δεν είχε επαρκή ισχύ, ώστε να είναι βέβαιη ότι μπορούσε να νικήσει ταυτόχρονα τη Γαλλία και τη Ρωσία, πόσο μάλλον ταυτόχρονα το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γαλλία και τη Ρωσία»³⁰.

Όταν πλέον στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η δύναμή της είχε αυξηθεί υπέρμετρα και είχε υποσκελίσει τις υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης, ο ηγεμονικός ρεαλισμός³¹ που περιγράφει ο Σπύρος Μακρής, μετατράπηκε σε ηγεμονικό ιδεαλισμό³², προωθώντας τις ιμπεριαλιστικές στοχεύσεις του γερμανικού κατεστημένου και οδηγώντας στην έκρηξη του Α' ΠΠ. Ένας πόλεμος που άλλαξε δραστικά τη μορφή της Ευρώπης, χαρακτηρίστηκε από τη υπέρμετρη φονικότητά του και την εισαγωγή νέων και καινοτόμων τεχνολογιών στη διεξαγωγή

²⁸ Μακρής Σπύρος, «Πολιτική Επιστήμη. Κοινωνικός μετασχηματισμός και θεωρίες της δημοκρατίας. Κλασικές, νεότερες και σύγχρονες αφηγήσεις. Εισαγωγικές προσεγγίσεις. Δεύτερη έκδοση – επαυξημένη – αναθεωρημένη.», Αθήνα 2017, Εκδόσεις Σιδέρη, σελ. 831.

²⁹ Mearsheimer John J., «Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων», Αθήνα 2007, Ποιότητα, σελ. 377.

³⁰ Στο ίδιο, σελ.380.

³¹ Μακρής Σπύρος, «Πολιτική Επιστήμη. Κοινωνικός μετασχηματισμός και θεωρίες της δημοκρατίας. Κλασικές, νεότερες και σύγχρονες αφηγήσεις. Εισαγωγικές προσεγγίσεις. Δεύτερη έκδοση – επαυξημένη – αναθεωρημένη.», Αθήνα 2017, Εκδόσεις Σιδέρη, σελ. 831.

³² Στο ίδιο, σελ. 832.

των πολεμικών επιχειρήσεων και σήμανε τη λήξη του δεύτερου διεθνούς συστήματος, το οποίο ξεκίνησε με το συνέδριο της Βιέννης το 1815 και έληξε το 1914.

2.2 Ο ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ ΗΓΕΜΟΝΙΚΟΣ ΙΔΕΑΛΙΣΜΟΣ³³ (1890 – 1918)

Σημείο καμπής για την αλλαγή των στοχεύσεων του γερμανικού κράτους στο διεθνές στερέωμα, αποτελεί η ανάληψη του αυτοκρατορικού θρόνου της Γερμανίας από τον αυτοκράτορα Γουλιέλμο Β' το 1888. Ο Μπίσμαρκ, με την πολιτική που ακολούθησε από την ανάδειξή του σε κύριο παράγοντα διαμόρφωσης της γερμανικής πολιτικής στο διεθνές σύστημα της εποχής, κατόρθωσε να εδραιώσει τη Γερμανία ως έναν από τους συνδιαμορφωτές των διεθνών πραγμάτων, με κυρίαρχη επιρροή σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Από το 1862, όταν και ανέλαβε Πρωθυπουργός της Πρωσίας, ακολουθώντας μία στιβαρή πολιτική και εκμεταλλευόμενος τις στρατιωτικές νίκες που πέτυχε ο πρωσικός στρατός εναντίον των κύριων Ευρωπαϊών αντιπάλων του, έδωσε μία νέα πνοή στα γερμανικά πράγματα και, μέσω της γερμανικής ολοκλήρωσης, κατέστησε το νέο γερμανικό κράτος πανίσχυρο σε πολιτικό, οικονομικό, τεχνολογικό και στρατιωτικό επίπεδο.

Η Γερμανία την περίοδο 1871 – 1890 ανέλαβε το ρόλο που της αναλογούσε και οραματιζόταν στην Κεντρική Ευρώπη, αποτελώντας πλέον έναν ισότιμο δρώντα με τις υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης. Η ισχύς που απέκτησε αυτό το χρονικό διάστημα, η οποία οφείλεται κατά κύριο λόγο στην εμπνευσμένη καθοδήγηση του Μπίσμαρκ και στη σημαντική ανάπτυξη των εσωτερικών δομών του νέου γερμανικού κράτους, της εξασφάλισε μία προνομιακή θέση ανάμεσα στους κύριους ανταγωνιστές της, όπως η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία και η Ρωσία.

Ο Μπίσμαρκ όμως, που ήταν ένας διορατικός ηγέτης, γνώριζε, όπως αναφέρει και ο Τζον Μερσάιμερ, πως η Γερμανία θα αντιμετώπιζε σημαντικές δυσχέρειες σε έναν ολομέτωπο αγώνα εναντίον των ευρωπαϊών αντιπάλων της, καθώς η ισχύς της δεν είχε ανέλθει ακόμη σε τέτοιο επίπεδο, που να εγγυάται μία νικηφόρα εξέλιξη σε μία ενδεχόμενη ταυτόχρονη σύγκρουση μαζί τους³⁴. Αυτός

³³ Στο ίδιο, σελ. 832.

³⁴ Mearsheimer John J., «Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων», Αθήνα 2007, Ποιότητα, σελ. 380.

ήταν και ο κύριος λόγος για τον οποίο η Γερμανία του Μπίσμαρκ αποτελούσε ένα θερμό υποστηρικτή του συστήματος ισορροπίας ισχύος³⁵, που διαμορφώθηκε στην Ευρώπη μετά το Συνέδριο της Βιέννης το 1815.

Η σταδιακή γιγάντωση όμως της Γερμανίας πολιτικά, οικονομικά, στρατιωτικά και τεχνολογικά, ειδικά την τελευταία δεκαετία του 19^{ου} αιώνα, άλλαξε την αντίληψη του γερμανικού κατεστημένου για το ρόλο του γερμανικού κράτους στα ευρωπαϊκά και παγκόσμια δρώμενα. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Ηλίας Θερμός «η Γερμανία από το 1871 έως το 1914 πέρασε σε μία φάση ταχύρυθμης βιομηχανικής ανάπτυξης και, αφού ξεπερασε τις οικονομίες της Μεγάλης Βρετανίας και της Γαλλίας, τη δεκαετία του 1890 έγινε η πρώτη βιομηχανική και οικονομική δύναμη στον κόσμο. Αυτή η ανάπτυξη έφερε ριζική μεταβολή στην κοινωνική διαστρωμάτωση του γερμανικού κράτους. Έτσι αναδείχθηκε μία τάξη βιομηχάνων και από δίπλα πανίσχυροι τραπεζίτες και εφοπλιστές, με παγκόσμιες δραστηριότητες και διεθνείς ανταγωνιστές. Αυτή η παντοδύναμη ελίτ πίεζε συνεχώς για νομοθετική κατοχύρωση των συμφερόντων της και βρισκόταν πολύ κοντά στο Γουλιέλμο Β', που πίστευε ότι το μέλλον της χώρας ταυτιζόταν με αυτή τη νέα τάξη. Υπό την επιρροή αυτής της τάξης ο αυτοκράτορας απέλυσε τον καγκελάριο Μπίσμαρκ και ανέτρεψε την ευρωπαϊκοκεντρική του πολιτική ισχύος»³⁶.

Η άνευ προηγουμένου ισχυροποίηση της Γερμανίας αποτέλεσε το υπόστρωμα πάνω στο οποίο ο νέος αυτοκράτορα Γουλιέλμος Β' στηριξε τη λεγόμενη Weltpolitik. «Η πολιτική αυτή είχε ως στόχο να εξασφαλίσει ότι η Γερμανία θα επιτύγχανε τη διεθνή αναγνώριση ως μεγάλη δύναμη, κάτι που ταυτιζόταν με το γερμανικό εθνικό συμφέρον»³⁷. Στο πλαίσιο της παγκόσμιας αυτής πολιτικής επιχείρησε να αναπτύξει ένα πλέγμα συμμαχιών, οι οποίες θα συνεισέφεραν στην επίτευξη των γερμανικών επιδιώξεων και θα ισχυροποιούσαν το γερμανικό κράτος απέναντι στους αντιπάλους του.

Η αρχή έγινε από τον ίδιο τον Μπίσμαρκ, με τη συμμαχία Γερμανίας –

³⁵ Μακρής Σπύρος, «Πολιτική Επιστήμη. Κοινωνικός μετασχηματισμός και θεωρίες της δημοκρατίας. Κλασικές, νεότερες και σύγχρονες αφηγήσεις. Εισαγωγικές προσεγγίσεις. Δεύτερη έκδοση – επαυξημένη – αναθεωρημένη.», Αθήνα 2017, Εκδόσεις Σιδέρη, σελ. 831.

³⁶ Θερμός Ηλίας, «Η Γερμανική ηγεμονία. Ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα.», Αθήνα 2013, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 47.

³⁷ Στο ίδιο, σελ. 42.

Αυστουγγαρίας το 1882. «Η υπόψη συμμαχία στρέφονταν ενάντια στη Ρωσία και προέβλεπε ότι σε περίπτωση που μία από τις δύο χώρες δεχόταν επίθεση από τη Ρωσία, η άλλη θα τη συνέδραμε αυτομάτως. Στη συμμαχία αυτή εντάχθηκε στη συνέχεια και η Ιταλία, σχηματίζοντας έτσι την Τριπλή Συμμαχία. Η πρωτοτυπία της έγκειτο στην αποδοχή του προληπτικού πολέμου: Αν δηλαδή ένας από τους τρεις εταίρους αποφάσιζε να κηρύξει τον πόλεμο, οι άλλοι δύο θα κήρυτταν επίσης τον πόλεμο εναντίον της χώρας αυτής, προκειμένου να υποστηρίξουν το σύμμαχό τους»³⁸.

Η ανάπτυξη μίας τόσο πολυσχιδούς διεθνούς δράσης από τη Γερμανία, δε θα μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστες τη Μεγάλη Βρετανία, τη Γαλλία και τη Ρωσία. Η ανησυχία που προκαλούσε η προσπάθεια επέκτασης της γερμανικής επιρροής στην Ευρώπη, διέγειρε άμεσα τα αντανακλαστικά αυτών των δυνάμεων. Έτσι, σε πρώτη φάση, αναπτύχθηκε το 1894 η Γαλλο – Ρωσική συμφωνία, η οποία προέβλεπε ότι «οι δύο χώρες θα προσέφεραν αμοιβαία βοήθεια – με άμεση επιστράτευση – σε περίπτωση επιθεσης από τη Γερμανία μονομερώς ή από μία συμμαχία της Αυστροουγγαρίας και της Ιταλίας»³⁹.

Επίσης, σε ό,τι αφορά στη Μεγάλη Βρετανία, οι φιλοδοξίες της πολύ ισχυρής πλέον Γερμανίας συγκρούονταν άμεσα με τα συμφέροντά της, τόσο στην ευρωπαϊκή ήπειρο, όσο και ευρύτερα στη Μεσόγειο, την Αφρική και την Ασία και απειλούσαν το status της παγκόσμιας δύναμης, που είχε αποκτήσει το βρετανικό κράτος από το 1815. Είχε γίνει πλέον κατανοητό ότι ένας νέος ισχυρός παίχτης είχε αναδειχθεί στην παγκόσμια γεωπολιτική και γεωστρατηγική σκηνή, με βλέψεις που καθιστούσαν πιθανές, σημαντικές εξελίξεις σε πολιτικό, οικονομικό και στρατιωτικό επίπεδο.

Μέσα σε αυτή τη διαμορφωμένη κατάσταση «η Μεγάλη Βρετανία επαναξιολόγησε ως δαπανηρό τον ανταγωνισμό με τη Γαλλία στη Βόρεια Αφρική και εκείνον με τη Ρωσία στην Κεντρική Ασία, ενώ απέτυχαν οι προσπάθειές της να καταλήξει σε μία αγγλογερμανική συμφωνία ευνοϊκή για τα συμφέροντά της. Έτσι άνοιξε ο δρόμος προς μία γαλλο – βρετανική προσέγγιση, τερματίζοντας μία βρετανική πολιτική ενός περίπου αιώνα, που αποσκοπούσε στην απομόνωση της

³⁸ Στο ίδιο, σελ. 35 – 36.

³⁹ Στο ίδιο, σελ. 36.

Γαλλίας. Με τη συμφωνία αυτή το 1904 η Γαλλία αναγνώριζε τη βρετανική κυριαρχία στην Αίγυπτο, με αντάλλαγμα την ένταξη του Μαρόκου στη γαλλική σφαίρα επιρροής. Το 1907 προωθήθηκε μία ανάλογη συμφωνία μεταξύ Βρετανίας και Ρωσίας, με την οποία καθορίστηκαν οι σφαίρες επιρροής της καθεμίας στην Περσία και αναγνωρίστηκαν τα βρετανικά συμφέροντα στο Αφγανιστάν»⁴⁰.

Οι συμφωνίες αυτές είχαν ως κύριο στόχο να θωρακίσουν τις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις απέναντι στη διαφαινόμενη και σε πολλές περιπτώσεις εκπεφρασμένη πρόθεση της Γερμανίας να καταστεί κυρίαρχη δύναμη, όχι μόνο σε ευρωπαϊκό, αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο. Το μεγάλο τους μειονέκτημα όμως ήταν το γεγονός ότι δε λάμβαναν υπόψη τις προτεραιότητες και τις στοχεύσεις του, πανίσχυρου πλέον μετά το 1890, γερμανικού κράτους, το οποίο ασφυκτιούσε στο κέντρο της Ευρώπης και αναζητούσε μία διέξοδο.

Σύμφωνα με τον Τζον Μερσάιμερ «η Γερμανία κατά το 1903 ήταν δυνητικός ηγεμόνας. Ήλεγχε το μεγαλύτερο ποσοστό της ευρωπαϊκής βιομηχανικής δύναμης από οποιοδήποτε άλλο κράτος, συμπεριλαμβανομένου του Ηνωμένου Βασιλείου, και ο γερμανικός στρατός ήταν ο ισχυρότερος στον κόσμο. Η Γερμανία είχε πλέον την ικανότητα να εξετάσει το ενδεχόμενο να περάσει στην επίθεση, προκειμένου να αποκτήσει περαιτέρω ισχύ. Δεν προκαλεί έκπληξη ότι περίπου εκείνη την περίοδο η Γερμανία άρχισε να σκέφτεται σοβαρά να μεταβάλει την ευρωπαϊκή ισορροπία ισχύος και να εξελιχτεί σε παγκόσμια δύναμη»⁴¹.

Η Γερμανία, που είχε εδραιώσει τη θέση της στον ευρωπαϊκό χώρο κατά την περίοδο 1871 – 1890 και είχε αναλάβει έναν ισότιμο ρόλο σε σχέση με τις άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις στις διεθνείς εξελίξεις, αναζητούσε πλέον μία νέα πρόκληση, καθώς είχε αποκτήσει τη δυναμική που θα μπορούσε να την αναδείξει σε παγκόσμια δύναμη. Μία τέτοια δράση όμως δε θα μπορούσε να αναπτυχθεί μόνο στο στενό, για την πολιτική, οικονομική και στρατιωτική εμβέλεια του νέου γερμανικού κράτους, ευρωπαϊκό έδαφος. Οι νέοι χώροι που η Γερμανία επιδίωκε πλέον να δραστηριοποιηθεί ήταν η Αφρική, η Ασία και ο Ειρηνικός Ωκεανός.

Στις περιοχές όμως αυτές η Γαλλία, η Μεγάλη Βρετανία και η Ρωσία είχαν

⁴⁰ Στο ίδιο, σελ. 36, 37.

⁴¹ Mearsheimer John J., «Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων», Αθήνα 2007, Ποιότητα, σελ. 383.

εδραιώσει την παρουσία τους, αναπτύσσοντας πολύπλευρη δραστηριότητα, πολυ πριν η Γερμανία αποκτήσει την ισχύ, που θα την καθιστούσε παγκόσμιο δρώντα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ηλίας Θερμός, «έως το 1900 τα περισσότερα εκτός Ευρώπης εδάφη είχαν κατακτηθεί και μόνο λίγα παρέμεναν εκτός του αποικιοκρατικού συστήματος. Η Γερμανία είχε μείνει πίσω σε αυτήν την “κούρσα”, αφού η πολιτική της απόκτησης αποικιών ξεκίνησε αργά, μετά το 1890, με την απομάκρυνση του Μπίσμαρκ»⁴².

Οι αποικίες εξελίχθηκαν σε μία από τις μείζονες αντιπαραθέσεις μεταξύ της Γερμανίας και των υπόλοιπων ευρωπαϊκών δυνάμεων. Από γερμανικής πλευράς, το αποικιακό ζήτημα ήταν η διέξοδος που αναζητούσε το νέο γερμανικό κράτος, στην προσπάθεια που κατέβαλλε να απεγκλωβιστεί από τα στενά ευρωπαϊκά όρια και να αναζητήσει το ρόλο του στο παγκόσμιο στερέωμα. Σύμφωνα με το Σπύρο Μακρή «οι αποικίες έθεσαν την Ευρώπη των παραδοσιακών, αλλά κυρίως των ανερχόμενων Μεγάλων Δυνάμεων, όπως η Γερμανία, μπροστά στο δέλεαρ της απόλυτης υπερ-επέκτασης. Το ζητούμενο ήταν πλέον ο ασφυκτικός έλεγχος των πλανητικών ενεργειακών ροών σε απόλυτο και ενίοτε μη-ρεαλιστικό βαθμό. Κατά συνέπεια, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι ο ηγεμονικός ρεαλισμός παρέδωσε τη σκυτάλη σε ένα *suī generis* ηγεμονικό ιδεαλισμό, ο οποίος μετέτρεψε τις διεθνείς σχέσεις σε ένα πεδίο επικίνδυνων ασκήσεων επί χάρτου, χωρίς καμία επαφή με τη βαθύτερη λογική των πραγμάτων»⁴³.

Μία τέτοια οικονομική διάσταση στην αντιπαλότητα μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων κατά τα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα αναδεικνύει και ο Έντουαρτ Καρ. Σύμφωνα με το συγγραφέα ο 19^{ος} αιώνας παρείχε όλες εκείνες τις δυνατότητες και προοπτικές για την υπερεπέκταση των μεγάλων δυνάμεων σε περιοχές όπως η Ασία, η Αφρική και η Αμερική, εξασφαλίζοντάς τους ευκαιρίες οικονομικής ανάπτυξης και ευημερίας. Η θεωρία της «αρμονίας των συμφερόντων»⁴⁴ προωθούσε τη θέση ότι «το συμφέρον ολόκληρης της κοινότητας

⁴² Θερμός Ηλίας, «Η Γερμανική ηγεμονία. Ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα.», Αθήνα 2013, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 37.

⁴³ Μακρής Σπύρος, «Πολιτική Επιστήμη. Κοινωνικός μετασχηματισμός και θεωρίες της δημοκρατίας. Κλασικές, νεοτερικές και σύγχρονες αφηγήσεις. Εισαγωγικές προσεγγίσεις. Δεύτερη έκδοση – επαυξημένη – αναθεωρημένη.», Αθήνα 2017, Εκδόσεις Σιδέρη, σελ. 831-832.

⁴⁴ Carr Edward H., «Η Εικοσαετής κρίση 1919 – 1939. Εισαγωγή στη μελέτη των διεθνών σχέσεων.», Αθήνα 2011, Εκδόσεις Ποιότητα, σελ. 98.

των εθνών, ταυτιζόταν με το συμφέρον κάθε μεμονωμένου μέλους της»⁴⁵.

Η κατάσταση αυτή όμως με το πέρασμα του χρόνου και την είσοδο στον 20^ο αιώνα αποδείχτηκε ουτοπική, καθώς οι παγκοσμίες πηγές και πόροι είχαν πλέον περιοριστεί σε σημαντικό βαθμό και ο οικονομικός ανταγωνισμός μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων οδήγησε σταδιακά στην κατάρρευση της υπόψη θεωρίας. Η αντιπαλότητα που δημιουργήθηκε για την εξασφάλιση των περιορισμένων πλέον οικονομικών πηγών, εντάθηκε ακόμη περισσότερο κατά την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, αποτελώντας μία από τις αιτίες που οδήγησαν στον Α' ΠΠ.

Ίσως το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα της αντιπαλότητας που είχε αναπτυχθεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο με αφορμή το ζήτημα των αποικιών, να αποτελεί η αντιπαράθεση της Γερμανίας με τη Γαλλία και τη Βρετανία για το Μαρόκο. Η συμφωνία του 1904 μεταξύ Μεγάλης Βρετανίας και Γαλλίας επιδίωκε να διευθετήσει τις διαφορές που είχαν ανακύψει μεταξύ των δύο χωρών σε ό,τι αφορά στο αποικιακό καθεστώς της Βόρειας Αφρικής. Εκτός όμως των σκοπιμοτήτων που εξυπηρετούσε η συμφωνία αυτή σε διμερές επίπεδο, επιδίωκε ταυτόχρονα να θωρακίσει τα βρετανικά και γαλλικά συμφέροντα από το γερμανικό επεκτατισμό.

Μία τέτοια εξέλιξη είναι σαφές ότι δε θα μπορούσε να τυχαι της αποδοχής της Γερμανίας, η οποία επιχείρησε μέσω διπλωματικών παρεμβάσεων προς την πλευρά του Μαρόκου, να ανατρέψει τη διαμόρφωση τετελεσμένων που θα προσέκρουαν στα γερμανικά συμφέροντα στην περιοχή. Αποτέλεσμα των εξελίξεων αυτών ήταν η δημιουργία σημαντικής έντασης στις σχέσεις της Γερμανίας με το δίπολο Γαλλία – Μεγάλη Βρετανία, που επιβάρυνε ακόμη περισσότερο το αρνητικό κλίμα που άρχισε να διαμορφώνεται κατά τη δεκαετία του 1890 και σταδιακά, αλλά σταθερά, οδηγούσε σε μία σύγκρουση που έδειχνε αναπόφευκτη.

Μία άλλη σημαντική διάσταση στην προσπάθεια της Γερμανίας να αλλάξει το status της και από μία ευρωπαϊκή δύναμη να καταστεί παγκόσμια δύναμη, ήταν η δημιουργία ενός ναυτικού που θα κυριαρχούσε σε όλες τις θάλασσες και θα συνιστούσε το θεματοφύλακα των γερμανικών συμφερόντων σε πλανητικό

⁴⁵ Στο ίδιο, σελ. 98.

επίπεδο. Μία τέτοια όμως εξέλιξη αποτελούσε άμεση πρόκληση απέναντι στα βρετανικά συμφέροντα.

Η Μεγάλη Βρετανία είχε στηρίξει την πρωτοκαθεδρία της στο διεθνές πολιτικό και οικονομικό πεδίο, από το 1815 και μεταγενέστερα, στο ισχυρότατο ναυτικό της, εγκαθιδρύοντας την εποχή της Pax Britannica. Η απόφαση της Γερμανίας «στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} να κατασκευάσει ένα πανίσχυρο ναυτικό, που θα αμφισβητούσε τον έλεγχο του Ηνωμένου Βασιλείου στους ωκεανούς του πλανήτη και θα επέτρεπε στη Γερμανία να ακολουθήσει τη Weltpolitik»⁴⁶, εκτόξευσε την ένταση στις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών σε ψυχροπολεμικά επίπεδα, δίνοντας την αίσθηση ενός ακήρυχτου πολέμου. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και ο Ηλίας Θερμός «η Αγγλία σίγουρα δεν μπορούσε να αγνοήσει το ναυπηγικό πρόγραμμα της Γερμανίας, το οποίο, σε συνδυασμό με την αναπτυσσόμενη βιομηχανική της ικανότητα και τη συσσώρευση κεφαλαίου που στόχευε σε νέες περιοχές επενδύσεων, απειλούσε τον πυρήνα της εθνικής ισχύος της Μεγάλης Βρετανίας, τα παγκόσμια συμφέροντά της και την ίδια την εθνική της ασφάλεια»⁴⁷.

Ταυτόχρονα με τις εξελίξεις στην Ευρώπη, δε θα πρέπει να διαλανθάνει της προσοχής μας και η στάση των ΗΠΑ, σε ό,τι αφορά στα ευρωπαϊκά πράγματα κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα και έως το τέλος του Α' ΠΠ. Η στρατηγική επιλογή των ΗΠΑ ήταν η παραμονή μακριά από τις αντιπαλότητες που εξελισσόταν σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Κατά τον Τζον Μερσάιμερ η στάση αυτή οφείλεται σε δύο κυρίως λόγους. Ο πρώτος αφορά στο γεγονός ότι, κατά τα έτη 1850 – 1900, «δεν υπήρχε στην Ευρώπη κάποιος δυνητικός ηγεμόνας»⁴⁸, ο οποίος θα μπορούσε να απειλήσει την υφιστάμενη ισορροπία ισχύος. Η Γαλλία είχε αποδυναμωθεί σε σημαντικό βαθμό μετά το 1815 και τους Ναπολεόντειους Πολέμους που είχαν προηγηθεί, ενώ η Γερμανία, η οποία αναπτυσσόταν ραγδαία από το 1871 και έπειτα, δεν είχε αχθεί σε εκείνο το επίπεδο ισχύος, που θα της έδιδε τη δυνατότητα να ξεκινήσει μία στρατιωτική σύγκρουση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές δυνάμεις. Οι άλλες δύο μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης, η Μεγάλη

⁴⁶ Mearsheimer John J., «Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων.», Αθήνα 2007, Ποιότητα, σελ. 383.

⁴⁷ Θερμός Ηλίας, «Η Γερμανική ηγεμονία. Ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα.», Αθήνα 2013, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 42-43.

⁴⁸ Mearsheimer John J., «Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων.», Αθήνα 2007, Ποιότητα, σελ. 506.

Βρετανία και η Ρωσία, διατηρούσαν μία σταθερή πολιτική στάση απέναντι στο σύστημα ισορροπίας ισχύος, που εγκαθιδρύθηκε με το Συνέδριο της Βιέννης το 1815 και δεν επιθυμούσαν οποιαδήποτε μεταβολή του. Ο δεύτερος λόγος αφορά στην προσπάθεια των ΗΠΑ «να επιβάλλουν την ηγεμονία τους στο δυτικό ημισφαίριο»⁴⁹. Στο πλαίσιο αυτό δε φέροταν διατεθειμένες να αποπρασανατολιστούν από αυτό το στρατηγικό στόχο τους, μέσω της εμπλοκής τους στις ευρωπαϊκές διενέξεις.

Η επίλογη των ΗΠΑ, μέχρι και την εμπλοκή τους στον Α' ΠΠ, ήταν ο απομονωτισμός και «η υιοθέτηση της στρατηγικής της μεταφοράς των βαρών προς τις μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης»⁵⁰, ώστε να αντιμετωπίσουν το γερμανικό αναθεωρητισμό. Όταν πλέον έγινε εμφανές ότι οι συμμαχικές χώρες της Τριπλής Συνεννόησης (Entente Cordiale) δεν μπορούσαν να ανασχέσουν τη γερμανική επιθετικότητα και ο κίνδυνος επικράτησης της Γερμανίας σε όλο τον ευρωπαϊκό χώρο ήταν επικείμενος, οι ΗΠΑ αποφάσισαν να εισέλθουν στον Α' ΠΠ, εγκαταλείποντας μία στρατηγική 60 και πλέον ετών. Στόχος τους ήταν η αποτροπή μίας γερμανικής ηγεμονίας στην Ευρώπη, η οποία θα οδηγούσε τον κόσμο σε αχαρτογράφητα ύδατα, με απρόβλεπτες συνέπειες σε πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό και στρατιωτικό επίπεδο. Αποτέλεσμα ήταν η επικράτηση των ευρωπαϊκών δυνάμεων και των ΗΠΑ έναντι της Γερμανίας και η ανάδειξη ενός συστήματος συλλογικής ασφάλειας, μέσω της δημιουργίας της Κοινωνίας των Εθνών (ΚτΕ), η οποία ως πρώτιστο μέλημά της είχε τη διαχείριση των ανταγωνισμών ισχύος μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων και την αποτροπή της εκδήλωσης εκφυλιστικών φαινομένων της έκτασης και της μορφής του Α' ΠΠ.

Το τέλος εποχής που σήμανε η αποχώρηση του Μπίσμαρκ από την ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή, αλλά και η γιγάντωση της Γερμανίας από το 1890 και έπειτα σε πολιτικό, οικονομικό, στρατιωτικό και τεχνολογικό επίπεδο συνέδραμαν καταλυτικά, όπως υποστηρίζει ο Σπύρος Μακρής, στη μετάπτωση από «το ρεαλιστικό ηγεμονισμό στον ιμπεριαλιστικό ηγεμονισμό ή σωβινιστικό εθνικισμό, που κορυφώθηκε το 1914, με την έναρξη του Α' ΠΠ»⁵¹. Οι Γερμανοί, με την

⁴⁹ Στο ίδιο, σελ. 506.

⁵⁰ Στο ίδιο, σελ. 506.

⁵¹ Μακρής Σπύρος, «Πολιτική Επιστήμη. Κοινωνικός μετασχηματισμός και θεωρίες της δημοκρατίας. Κλασικές, νεότερες και σύγχρονες αφηγήσεις. Εισαγωγικές προσεγγίσεις. Δεύτερη έκδοση – επαυξημένη – αναθεωρημένη.», Αθήνα 2017, Εκδόσεις Σιδέρη, σελ. 831.

προσήλωσή τους στο στρατηγικό προσανατολισμό της «μεσαιάς θέσης» («Sonderweg»)⁵², επιδίωξαν να ακολουθήσουν μία ανεξάρτητη δρόμο από τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές δυνάμεις και να κυριαρχήσουν σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο, δημιουργώντας μία παγκόσμια ηγεμονία. Η επιλογή αυτή «στηρίχθηκε στις εντυπωσιακές επιδόσεις στη βιομηχανική παραγωγή και στο εμπόριο, αλλά και στην ανάπτυξη στρατιωτικής και ναυτικής ισχύος. Δημιουργήθηκε έτσι η ανάγκη να αποκτήσει το Ράιχ τη θέση που του άξιζε στον κόσμο, με την επέκτασή του, γεγονός που οδήγησε σε ραγδαία ανάπτυξη του милитаристικού πνεύματος»⁵³.

Προσπαθώντας λοιπόν να αναγνωρίσουμε τις αιτίες της μεταστροφής της γερμανικής πολιτικής από τον ηγεμονικό ρεαλισμό⁵⁴ στον ηγεμονικό ιδεαλισμό⁵⁵, καταλήγουμε στη διαπίστωση του Σπύρου Μακρή, σύμφωνα με τον οποίο «η αλλαγή των γεωπολιτικών και ιδεολογικών δεδομένων στο ευρωπαϊκό και κατ' επέκταση στο παγκόσμιο γίνεσθαι, συνδέεται με τις εξελίξεις στο εσωτερικό μέτωπο της Γερμανίας, δηλαδή με το πολιτισμικό περιεχόμενο της γερμανικής ενοποίησης και κυρίως με τα κοινωνικά και ιδεολογικά συστατικά, τα οποία συνέθεσαν το γερμανικό μοντέλο εθνικής ολοκλήρωσης, αυτό που στη διεθνή ιστοριογραφική βιβλιογραφία έχει καταγραφεί ως Sonderweg, δηλαδή ένα "ειδικό μονοπάτι", που ακολούθησε ο γερμανικός λαός μέσα στην Ευρώπη από το Διαφωτισμό και μετά»⁵⁶. Ένα «ειδικό μονοπάτι» που οδήγησε στην έκρηξη του Α' ΠΠ και άλλαξε ριζικά τη μορφή της Ευρώπης. Ο «Μεγάλος Πόλεμος», όπως αποκαλείται από μία μερίδα ιστορικών ο Α' ΠΠ, ήταν αποτέλεσμα αυτού του «μονοπατιού» που επέλεξε να ακολουθήσει η Γερμανία και ο τερματισμός του με τη συνθήκη των Βερσαλλιών το 1919, αποτελεί για πολλούς το πρώτο βήμα προς το Β' ΠΠ.

⁵² Ήφαιστος Παναγιώτης, «Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας», Αθήνα 2010, 9^η Έκδοση, Ποιότητα, σελ. 207.

⁵³ Ανδρόπουλος Μάκης, «Το γερμανικό σύνδρομο», Αθήνα 2013, Ταξιδευτής, σελ. 46.

⁵⁴ Μακρής Σπύρος, «Πολιτική Επιστήμη. Κοινωνικός μετασχηματισμός και θεωρίες της δημοκρατίας. Κλασικές, νεότερες και σύγχρονες αφηγήσεις. Εισαγωγικές προσεγγίσεις. Δεύτερη έκδοση – επανυπεκδομένη – αναθεωρημένη.», Αθήνα 2017, Εκδόσεις Σιδέρη, σελ. 831.

⁵⁵ Στο ίδιο, σελ. 832.

⁵⁶ Στο ίδιο, σελ. 832.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΑΠΟ ΤΟ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟ ΣΤΟ Γ' ΡΑΙΧ: 1919 – 1945

3.1 Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΒΑΪΜΑΡΗΣ (1919 – 1933)

Η ήττα της Γερμανίας κατά τον Α' ΠΠ, σήμανε και την κατάρρευση του ηγεμονικού ιδεαλισμού⁵⁷ της, στον οποίο είχε στηρίξει τη δράση της στο διεθνές σύστημα από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Η παραίτηση του αυτοκράτορα Γουλιέλμου Β' από το γερμανικό θρόνο στις 9 Νοεμβρίου 1918, αποτέλεσε το κύκνειο άσμα του μοναρχισμού και άνοιξε το δρόμο για την εγκαθίδρυση ενός κοινοβουλευτικού συστήματος διακυβέρνησης της Γερμανίας. Η εξέλιξη αυτή αποτελούσε προαπαιτούμενο για του συμμάχους της Τριπλής Συνεννόησης, προκειμένου να προωθηθεί η ειρηνευτική διαδικασία, για τον τερματισμό του πολέμου. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Ηλίας Θερμός, αποδίδοντας δηλώσεις του προέδρου των ΗΠΑ Γούντροου Γουίλσον, «η Γερμανία έπρεπε να προχωρήσει σε ριζικές αλλαγές στο πολιτειακό της σύστημα, στην κατάργηση της εξουσίας των μιλιταριστών, του βιομηχανικού κατεστημένου, το οποίο από την εποχή του Μπίσμαρκ εξασφάλιζε την υπεροχή του γερμανικού στρατού, του κυρίαρχου παράγοντα της γερμανικής ισχύος στην Ευρώπη»⁵⁸.

Το γερμανικό κράτος καλούνταν πλέον να διαχειριστεί την ήττα του, επιδιώκοντας να υποστεί τις λιγότερες δυνατές απώλειες κατά τις συνομιλίες για τη σύναψη της συνθήκης ειρήνης με του συμμάχους της Αντάντ, τους οποίους πλέον πλαισίωναν και οι ΗΠΑ. Η νέα γερμανική κυβέρνηση, που προέκυψε από τις εκλογές της 19^{ης} Ιανουαρίου 1919, ανέλαβε αυτό το δύσκολο έργο, με την αποστολή αντιπροσωπείας στο Παρίσι, στο πλαίσιο των διαβουλεύσεων για τον καθορισμό των όρων της συμφωνίας ειρήνης. Στις 7 Μαΐου 1919 όμως, «οι όροι των Συμμάχων παρουσιάστηκαν στη γερμανική αντιπροσωπεία, χωρίς να επιτραπεί καμία συζήτηση, ενώ όλες οι παρατηρήσεις θα έπρεπε να δοθούν γραπτά εντός διαστήματος δεκαπέντε ημερών. Η συμμαχική θέση δηλαδή ήταν "Take it or leave it", μη δίδοντας κανένα περιθώριο διαπραγμάτευσης στους εκπροσώπους της γερμανικής κυβέρνησης»⁵⁹.

⁵⁷ Στο ίδιο, σελ. 832.

⁵⁸ Θερμός Ηλίας, «Η Γερμανική ηγεμονία. Ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα.», Αθήνα 2013, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 63.

⁵⁹ Στο ίδιο, σελ. 76.

Χαρακτηριστική του κλίματος που επικρατούσε, αλλά και των προθέσεων των Συμμάχων απέναντι στην ηττημένη Γερμανία, είναι η διατύπωση του «άρθρου 231 της Συνθήκης των Βερσαλλιών, γνωστού και ως άρθρου περί πολεμικής ενοχής, το οποίο προέβλεπε: “Οι Σύμμαχοι και οι συνεργαζόμενες κυβερνήσεις επιβεβαιώνουμε και η Γερμανία αποδέχεται την ευθύνη της Γερμανίας και των συμμάχων της, για την πρόκληση όλων των απωλειών και των ζημιών που όλοι οι Σύμμαχοι και οι συνεργαζόμενες κυβερνήσεις και οι πολίτες τους υπέστησαν, ως συνέπεια του πολέμου που επιβλήθηκε σ’ αυτούς, από την επίθεση της Γερμανίας και των συμμάχων της”»⁶⁰.

Η Συνθήκη των Βερσαλλιών, την οποία τελικά αποδέχτηκε και συνυπέγραψε η Γερμανία, ήταν ένα κείμενο που της επέβαλλε σκληρούς όρους. Οι όροι που συμφωνήθηκαν, θεωρήθηκαν ως άκρως ταπεινωτικοί τόσο από το νέο γερμανικό κατεστημένο, όσο και από τη γερμανική κοινωνία. Μία χώρα που είχε μεγαλοουργήσει κατά τα τελευταία σαράντα και πλέον έτη, πριν την έκρηξη του Α’ ΠΠ, και είχε καταλάβει κυρίαρχη θέση στον ευρωπαϊκό χώρο, επιδιώκοντας ταυτόχρονα να καταστεί παγκόσμια δύναμη, οδηγούνταν στην απαξίωση και σε μία ιδιαίτερα ταπεινωτική διαδικασία απώλειας κεκτημένων.

Το μεγαλείο του Β’ Ράιχ και η γερμανική ολοκλήρωση που πέτυχε ο Μπίσμαρκ, μετά από σχεδόν 1000 έτη γερμανικής ιστορίας, επιχειρήθηκε να αποκαθλωθούν με μία συνθήκη, επιδιώκοντας την εξάλειψη οποιουδήποτε μελλοντικού ενδεχομένου εγκαθίδρυσης μίας παγκόσμιας γερμανικής ηγεμονίας. Οι όροι της Συνθήκης των Βερσαλλιών εξέθρεψαν το γερμανικό ρεβανσισμό καθόλη τη διάρκεια του Μεσοπολέμου απέναντι στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές δυνάμεις και ιδιαίτερα απέναντι στη Γαλλία. «Η ιστορία της Γερμανίας μετά τις Βερσαλλίες πρέπει να γίνει κατανοητή με βάση το μη ορθολογικό και την ψυχολογία της εκδίκησης, η οποία στηριζόταν στη θεωρία της εξωτερικής ταπείνωσης και της εσωτερικής προδοσίας»⁶¹.

Μέσα σε αυτό το έντονα αρνητικό κλίμα που διαμορφώθηκε μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Βερσαλλιών, διεξήχθησαν στη Γερμανία οι εκλογές του Ιουνίου του 1920. Η κατάσταση που είχε δημιουργηθεί μετά τη

⁶⁰ Στο ίδιο, σελ. 76.

⁶¹ Στο ίδιο, σελ. 78.

συνθηκολόγησή της για τη λήξη του Α' ΠΠ, είχε ως κύρια χαρακτηριστικά την έντονη δυσαρέσκεια της γερμανικής κοινωνίας, για τους εξευτελιστικούς, για τη γερμανική ιστορία, παράδοση και μεγαλείο, όρους που είχαν επιβάλλει οι Σύμμαχοι, καθώς και την άρνηση του εθνικιστικού και милитарιστικού γερμανικού κατεστημένου να αποδεχθεί ένα μέλλον που απείχε πολύ από την ένδοξη γερμανική αυτοκρατορία, που είχε δημιουργήσει ο Μπίσμαρκ, με τη γερμανική ενοποίηση.

Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης, το πολιτικό σύστημα που εγκαθιδρύθηκε στη Γερμανία μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Βερσαλλιών, είχε αναλάβει το εξαιρετικά δύσκολο έργο εφαρμογής των προβλέψεων της συνθήκης. Μία πραγματικότητα που αποδείχτηκε ιδιαίτερα προβληματική έως ανεφάρμοστη, καθώς ένα σημαντικό μέρος των πολιτικών παραγόντων που αποτέλεσαν τους διαμορφωτές αυτού του πολιτικού συστήματος, ήταν ταγμένοι εξ αρχής ενάντια στις ρυθμίσεις που προωθούσε η μεταπολεμική συμφωνία των Βερσαλλιών, προσβλέποντας στην αναβίωση της Γερμανικής Αυτοκρατορίας, στην ανάληψη παγκόσμιου ηγετικού ρόλου από τη Γερμανία και στη δημιουργία του Γ' Ράιχ.

Οι εκλογές του 1920 άλλαξαν δραστικά τον πολιτικό χάρτη της Γερμανίας. Τα κύρια κόμματα που είχαν αναδειχθεί κατά τις εκλογές του 1919, όπως το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα και το Δημοκρατικό Κόμμα, έχασαν ένα σημαντικό ποσοστό της εκλογικής τους δύναμης, ενώ ένας νέος πολιτικός φορέας έκανε την εμφάνισή του στα πολιτικά δρώμενα της νεότευκτης Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Ο πολιτικός αυτός φορέας ήταν το Γερμανικό Εργατικό Κόμμα, το οποίο ιδρύθηκε το 1919 και τον Απρίλιο του 1920 μετονομάστηκε σε Εθνικοσοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα⁶². Ήταν το κόμμα που ανέδειξε ως κύρια πολιτική του φυσιογνωμία το Χίτλερ και καθόρισε τις τύχες του γερμανικού κράτους κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, οδηγώντας τη Γερμανία στον όλεθρο του Β' ΠΠ.

Το Εθνικοσοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα, γνωστό και ως κόμμα των Ναζί, εκμεταλλεύτηκε τη λαϊκή δυσαρέσκεια που είχε προκαλέσει η ταπεινωτική συνθηκολόγηση της Γερμανίας, μετά τη λήξη του Α' ΠΠ και επιδίωξε να κεφαλαιοποιήσει αυτή την αντίδραση του γερμανικού λαού, επιχειρώντας να ισχυροποιήσει την πολιτική του ύπαρξη στη γερμανική πολιτική σκηνή. «Για τους

⁶² Στο ίδιο, σελ. 83.

ακροδεξιούς εθνικιστές η παντοδύναμη και νικηφόρα Γερμανία είχε δεχτεί ένα θανάσιμο πιασάπιατο χτύπημα από εσωτερικούς αντιγερμανούς προδότες, οι οποίοι σε συνεργασία με τις υπέρτερες συμμαχικές δυνάμεις, εξανάγκασαν τη χώρα σε ταπεινωτική ανακωχή και στην εξευτελιστική συνθήκη των Βερσαλλιών, χωρίς διαπραγματεύσεις. Σύμφωνα με την προπαγάνδα των Ναζί, η Δημοκρατία της Βαϊμάρης ήταν ένα φιλοσυμμαχικό κατασκευάσμα, που αντιτίθετο στη γερμανική αυτοκρατορική παράδοση. Για το λόγο αυτό το Ναζιστικό κόμμα έθεσε ως βασικό του στόχο την αναβίωση του παγγερμανισμού του 19^{ου} αιώνα»⁶³.

Σύμφωνα με τον Ερνστ Νόλτε, αυτές οι πολιτικές θέσεις και στοχεύσεις κατέστησαν το νέο πολιτικό φορέα στο εσωτερικό της Γερμανίας, «ιδιαίτερα για τους Γάλλους, ως την αιχμή του δόρατος του γερμανικού ρεβιζιονισμού και του ρεβανσιισμού, με τους οποίους συμφωνούσαν σχεδόν όλοι οι Γερμανοί. Ο Χίτλερ και το κόμμα του ήταν συνεπώς μονάχα μία καινούρια μορφή εμφάνισης εκείνης της παγγερμανικής επιδίωξης για παγκόσμια κυριαρχία»⁶⁴.

Σημαντικό καταλύτη στις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις της Βαϊμαριανής Δημοκρατίας αποτέλεσαν τα έντονα οικονομικά προβλήματα που άρχισαν να γίνονται εμφανή από τις αρχές του 1921. Η άσχημη κατάσταση της γερμανικής οικονομίας εντάθηκε ακόμη περισσότερο κατά το 1922, οδηγώντας τη γερμανική κυβέρνηση να ανακοινώσει ότι αδυνατούσε πλέον να ανταποκριθεί στις οικονομικές της υποχρεώσεις απέναντι στους νικητές του Α΄ ΠΠ. Αποτέλεσμα της οικονομικής δυσπραγίας ήταν η στάση πληρωμών που κήρυξε η γερμανική κυβέρνηση στα τέλη του 1922⁶⁵.

Η εξέλιξη αυτή αντιμετωπίστηκε με διαφορετικό τρόπο από τη Γαλλία και τη Μεγάλη Βρετανία. Η πρώτη θεώρησε ότι η εικόνα της οικονομίας που παρουσίαζε η γερμανική κυβέρνηση, δεν ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα, αλλά είχε ως κύριο σκοπό την αθέτηση των υποχρεώσεων τη Γερμανίας, που προέκυπταν από της Συνθήκη των Βερσαλλιών και αφορούσαν στην καταβολή πολεμικών αποζημιώσεων. Η δεύτερη αναγνώριζε τη λογική βάση των ισχυρισμών της

⁶³ Στο ίδιο, σελ. 82.

⁶⁴ Νόλτε Ερνστ, «Ο ευρωπαϊκός εμφύλιος πόλεμος 1917 – 1945. Εθνικοσοσιαλισμός και μπολσεβικισμός.», Αθήνα 2015, Εκδόσεις Τροπή, σελ. 41.

⁶⁵ Θερμός Ηλίας, «Η Γερμανική ηγεμονία. Ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα.», Αθήνα 2013, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 85.

γερμανικής πλευράς και αποφάσισε να διατηρήσει μία πιο μετριοπαθή στάση απέναντι στην οικονομική δυστοκία που αντιμετώπιζε το γερμανικό κράτος.

Ο διαφορετικός τρόπος με τον οποίο οι δύο κύριοι ευρωπαίοι αντίπαλοι της Γερμανίας κατά τον Α' ΠΠ αντιμετώπιζαν τις γερμανικές οικονομικές εξελίξεις, καθόρισαν και τη δράση τους. Έτσι «στις 11 Ιανουαρίου 1923 γαλλο – βελγικά στρατεύματα εισέβαλαν στο Ρουρ, μία περιοχή που αποτελούσε την έδρα της γερμανικής χαλυβουργίας, και κατέλαβαν γερμανικές πόλεις. Οι Βρετανοί και οι Αμερικανοί δήλωσαν αντίθετοι στη γαλλική επιχείρηση, ενώ η γερμανική κυβέρνηση διακήρυξε ότι πατριωτικό καθήκον ήταν η συστηματική, καθολική παθητική αντίσταση εναντίον της κατοχής»⁶⁶.

Η κατάσταση όμως που δημιουργήθηκε στο εσωτερικό της Γερμανίας, μετά την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης και των ενεργειών που ανέλαβε η Γαλλία εναντίον της, με την κατάληψη μίας καίριας πλουτοπαραγωγικής πηγής για τη γερμανική οικονομία, όπως η περιοχή του Ρουρ, επιδείνωσε ακόμη περισσότερο τη δυσχερή θέση στην οποία είχε περιέλθει το γερμανικό κράτος μετά τον Α' ΠΠ. Οι γερμανοί πολίτες αντιμετώπιζαν πλέον σοβαρά προβλήματα επιβίωσης. Προβλήματα τα οποία το καθεστώς της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης φαινόταν ανίκανο να αντιμετωπίσει. Η ανέχεια και οι πιέσεις που δεχόταν η παραγωγική αλυσίδα, σε συνδυασμό με την επαπειλούμενη κατάρρευση των οικονομικών δομών της χώρας, δημιουργούσαν έναν ασφυκτικό κλοιό, που απειλούσε να «στραγγαλίσει» τη γερμανική κοινωνία. Μέσα σε αυτή την αδιέξοδη πορεία, ένα σημαντικό μέρος του γερμανικού λαού αναζήτησε καταφύγιο στις διακηρύξεις και τις υποσχέσεις του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος για μία ισχυρή Γερμανία. Έτσι σταδιακά οι Ναζί άρχισαν να βρίσκουν τους υποστηρικτές που αναζητούσαν, προκειμένου να εδραιώσουν την παρουσία τους στη γερμανική πολιτική σκηνή.

Μία άλλη διάσταση της ισχυροποίησης των Ναζι στο εσωτερικό πολιτικό σκηνικό της Γερμανίας, αναδεικνύει ο Μάκης Ανδρόπουλος. Μέσα από το βιβλίο του «Το γερμανικό σύνδρομο», αναφέρεται «στο ζήλο, με τον οποίο οι πανεπιστημιακοί προσδέθηκαν στο άρμα του ναζισμού και στην προσπάθειά τους να οργανώσουν την πνευματική αντίσταση στους αντίπαλους του ναζισμού και της γερμανικής υπεροχής, με φιλόδοξες σειρές μονογραφιών, με ακαδημαϊκά

⁶⁶ Στο ίδιο, σελ. 85.

συνέδρια, με γερμανικά ινστιτούτα. Στόχος τους ήταν να διευκολύνουν τη ναζιστική κατοχή, πείθοντας την ελίτ της ηττημένης Ευρώπης για την πολιτισμική ανωτερότητα της Γερμανίας»⁶⁷.

Στο ίδιο πλαίσιο ο συγγραφέας, καθιστά σαφή το ρόλο που διαδραμάτισε ο στρατηγικός προσανατολισμός του «ειδικού μονοπατιού» («Sonderweg»), στην ανάδειξη του ναζισμού και στην κατάρρευση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης⁶⁸. Υποστηρίζει ότι «οι λόγοι που συντείνουν σε αυτή την εξέλιξη ήταν οι παρακάτω:

α. Η καθυστέρηση συγκρότησης κράτους – έθνους (1871), σε αντίθεση με τις ΗΠΑ ή τη Γαλλία.

β. Οι καταπιεστικές τακτικές των κυβερνήσεων του Κάιζερ, που δεν επέτρεψαν στα κόμματα να χειραφετηθούν.

γ. Η γερμανική ήττα στον Α' ΠΠ, που κουρέλιασε την αυτοπεποίθηση του λαού, ο οποίος ζούσε πλέον με το άγχος να αποδείξει στην Ευρώπη ότι άξιζε.

δ. Η γερμανική πολιτική κουλτούρα, που ήταν συντηρητική.

ε. Οι αριστοκράτες μεγαλογαιοκτήμονες ανατολικά του Έλβα, που διατηρούσαν την πολιτική εξουσία τους, σε αντίθεση με τις χώρες που η εξουσία μεταβιβάστηκε στους βουλευτές.

στ. Η μπουρζουαζία και τα μεσαία στρώματα, που δεν επαναστάτησαν ποτέ έναντι των αριστοκρατών και παρέμειναν αδύναμα πολιτικά, με αποτέλεσμα να μη διαμορφωθεί ισχυρό μεταρρυθμιστικό ρεύμα.

ζ. Η γερμανική εμπειρία που αποτελεί εν τέλει ένα μίγμα εκβιομηχάνισης, καπιταλισμού και κοινωνικο-οικονομικού εκμοντερνισμού από τη μία, με διατήρηση όμως των προβιομηχανικών δομών εξουσίας και θεσμών από την άλλη»⁶⁹.

Η οικονομική κρίση του 1929, που διαχύθηκε σαν λαίλαπα σε παγκόσμια κλίμακα, επιδείνωσε ακόμη περισσότερο την κατάσταση στο εσωτερικό της

⁶⁷ Ανδρόπουλος Μάκης, «Το γερμανικό σύνδρομο», Αθήνα 2013, Ταξιδευτής, σελ. 100-101.

⁶⁸ Στο ίδιο, σελ. 104-105.

⁶⁹ Στο ίδιο, σελ. 104.

Γερμανίας. Η Δημοκρατία της Βαϊμάρης και το πολιτικό κατεστημένο της, αδυνατούσαν πλέον εμφανώς να διαχειριστούν την πολιτική και οικονομική κατάσταση στο εσωτερικό του γερμανικού κράτους. Η πολιτική αστάθεια, που προκαλούσε η αδυναμία διαχείρισης της καθημερινότητας των πολιτών από την επίσημη γερμανική κυβέρνηση, οδήγησε σε διαδοχικές εκλογικές αναμετρήσεις μεταξύ των ετών 1929 και 1933.

Στο διάστημα αυτό, η δύναμη των ναζιστών αυξανόταν συνεχώς, καθώς η ρητορική τους και οι πολιτικές τους στοχεύσεις παρείχαν μία διέξοδο σε μεγάλο μέρος του γερμανικού λαού, που, επί δεκαπέντε περίπου έτη, σθέναζε κάτω από τις αφόρητες πιέσεις που ασκούσαν οι προβλέψεις της Συνθήκης των Βερσαλλιών. Επιπλέον η στόχευση των εθνικιστών του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος για την αναβίωση της γερμανικής αυτοκρατορίας και την ανάδειξη ενός νέου Ράιχ, στο πλαίσιο της πολιτικής και στρατιωτικής κληρονομιάς που είχε κληροδοτήσει ο Μπίσμαρκ στο γερμανικό λαό, έδινε στη γερμανική κοινωνία ένα στόχο. Ο στόχος αυτός αφορούσε στην αναβίωση της γερμανικής ηγεμονίας και στην ανάδειξη της Γερμανίας σε διαμορφωτή των παγκόσμιων εξελίξεων.

Μέσα λοιπόν από αυτή τη διαδικασία πολιτικής και κοινωνικής μόχλευσης, οι Ναζί αναδείχθηκαν σε κυρίαρχη πολιτική δύναμη στη Γερμανία το 1933 και ο Χίτλερ ανέλαβε τα καθήκοντα του καγκελάριου και προέδρου του γερμανικού κράτους, εκμηδενίζοντας τους πολιτικούς του αντιπάλους και εφαρμόζοντας το ολοκληρωτικό σύστημα διακυβέρνησής του.

3.2 Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΝΑΖΙΣΜΟΥ (1933 – 1945)

Η ήττα της Γερμανίας κατά τον Α' ΠΠ και η συνεπακόλουθη Συνθήκη των Βερσαλλιών για τον τερματισμό αυτής της φονικής και καταστροφικής λαίλαπας, προδιέγραψαν, σε σχεδόν απόλυτο βαθμό, την πορεία του γερμανικού κράτους έως και την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία το 1933. Οι πιέσεις που ασκούσαν οι Σύμμαχοι, μέσω των όρων της συμφωνίας ειρήνης, και το ασταθές εσωτερικό περιβάλλον της Γερμανίας σε πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό και στρατιωτικό επίπεδο, δημιουργούσαν μία ασφυκτική κατάσταση για ένα κράτος που, από την ενοποίησή του το 1871, είχε διαμορφώσει σταδιακά μία ηγεμονική κουλτούρα, με βλέψεις ανάδειξης σε παγκόσμια δύναμη.

Μέσα σε αυτό το κλίμα, γίνεται αντιληπτό ότι η άνοδος των Ναζι στην εξουσία δε θα μπορούσε να σημάνει άμεσα την ενεργοποίηση των διαχρονικών βλέψεων του γερμανικού έθνους, για ηγεμόνευση του ευρωπαϊκού χώρου και ανάληψη κυρίαρχου ρόλου σε παγκόσμια κλίμακα. «Ο Χίτλερ δε βρισκόταν σε καλή θέση για να ενεργήσει επιθετικά στο μέτωπο της εξωτερικής πολιτικής κατά τα πρώτα χρόνια του στην εξουσία. Πρώτα έπρεπε να σταθεροποιήσει την πολιτική του θέση στο εσωτερικό και να αναζωογονήσει τη γερμανική οικονομία. Επιπλέον οι γερμανικές ένοπλες δυνάμεις που είχε κληρονομήσει, δεν ήταν σε κατάσταση να διεξαγάγουν ένα μεγάλο πόλεμο, σε σύντομο χρονικό διάστημα»⁷⁰. Έθεσε λοιπόν ως πρώτο στόχο την ισχυροποίηση της Γερμανίας σε στρατιωτικό επίπεδο, ώστε να αποκτήσει το εργαλείο εκείνο που θα του έδινε τη δυνατότητα να υλοποιήσει τις ηγεμονικές του βλέψεις. Αυτό το εργαλείο δεν ήταν άλλο από τις ισχυρές Ένοπλες Δυνάμεις.

Η παγκόσμια ιστορία, στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, έχει αναδείξει έως σήμερα τη σκοτεινή πλευρά της προσωπικότητας του Χίτλερ, που συνδέεται με το αιματοκύλισμα του Β' ΠΠ και τα ειδεχθή εγκλήματα που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια αυτού. Σαφώς αυτή η διάσταση δεν μπορεί να αμεληθεί και να μην επισημανθεί ως μία από τις πλέον ερεβώδεις σελίδες της ανθρωπότητας. Εκείνο όμως που σε ορισμένες περιπτώσεις διαφεύγει της προσοχής των μελετητών, είναι το γεγονός ότι ο Χίτλερ, ιδιαίτερα κατά την περίοδο εδραίωσης της κυριαρχίας του από το 1933 έως το 1938, λειτούργησε με πολιτικό ορθολογισμό, αντιλαμβανόμενος τα διδάγματα του Α' ΠΠ. «Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Γερμανία έπρεπε να αποφύγει να πολεμήσει σε δύο μέτωπα και ότι χρειαζόταν έναν τρόπο για να πετύχει γρήγορες και αποφασιστικές στρατιωτικές νίκες»⁷¹. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Τζον Μερσάιμερ, ο Χίτλερ λειτούργησε με βάση το αξίωμα ότι «τα ηττημένα κράτη συνήθως δεν καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι ο πόλεμος είναι μάταιο εγχείρημα, αλλά αντ' αυτού προσπαθούν να εξασφαλίσουν ότι στον επόμενο πόλεμο δε θα επαναλάβουν τα λάθη τους»⁷².

Η ναζιστική Γερμανία και ο ηγέτης της αντιλήφθηκαν ότι η κύρια αιτία για την οποία η Γερμανία ηττήθηκε στον Α' ΠΠ, ήταν το γεγονός ότι η στάση της έως και

⁷⁰ Mearsheimer John J., «Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων.», Αθήνα 2007, Ποιότητα, σελ. 506.

⁷¹ Στο ίδιο, σελ. 438 – 439.

⁷² Στο ίδιο, σελ. 439.

το 1914 οδήγησε στη δημιουργία συνασπισμού εναντίον της από τις άλλες τρεις μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης, τη Μεγάλη Βρετανία, τη Γαλλία και τη Ρωσία. Το κύριο μέλημα λοιπόν της ναζιστικής Γερμανίας ήταν η εξάλειψη ενός τέτοιου ενδεχομένου κατά την περίοδο πριν την έκρηξη του Β' ΠΠ, το οποίο θα δημιουργούσε σημαντικές δυσχέρειες στην εκπλήρωση των ηγεμονικών της φιλοδοξιών. «Ο Χίτλερ αφιέρωσε όχι μικρό μέρος της διπλωματικής και προπαγανδιστικής του δεξιοτεχνίας στο να καλύψει ή να συσκοτίσει τις πραγματικές του προθέσεις. Στις δημόσιες ομιλίες και στις διπλωματικές του συζητήσεις τόνιζε μονότονα την επιθυμία του για ειρήνη, υπέγραφε σύμφωνα φιλίας και μη επίθεσης, μοίραζε αφειδώς διαβεβαιώσεις καλής θέλησης. Αντιλαμβανόταν ότι η πομπώδης ρητορική του κáιζερ Γουλιέλμου και άλλων Γερμανών ηγετών πριν το Α' ΠΠ ήταν λάθος»⁷³.

Συνεπώς η τακτική που ακολούθησε το ναζιστικό καθεστώς δεν μπορεί να θεωρηθεί ανορθολογική. Η νέα εποχή του εθνικοσοσιαλισμού, που αναδείχθηκε στη Γερμανία με την ανάληψη της ηγεσίας από το Χίτλερ, είχε ως κύρια χαρακτηριστικά τις προσεγμένες και μελετημένες κινήσεις, ώστε σταδιακά το νέο γερμανικό κράτος να ανακτήσει τον κυρίαρχο και ηγεμονικό του ρόλο σε παγκόσμιο επίπεδο. Έτσι μέσω της πολιτικής, οικονομικής και στρατιωτικής ισχυροποίησης, αλλά και με προσεκτικά σχεδιασμένη διπλωματία, επιχειρήθηκε η επικράτηση έναντι των υπολοίπων μεγάλων δυνάμεων της Ευρώπης. Κι αυτή η πολιτική προσέγγιση άρχισε να αποδίδει καρπούς, ιδιαίτερα από το 1938 και έπειτα, όταν πλέον άρχισαν να γίνονται εμφανείς οι επεκτατικές βλέψεις του γερμανικού κράτους και η ηγεμονική του ματαιοδοξία για τη δημιουργία του Γ' Ράιχ, μέσω της σταδιακής εδαφικής επέκτασης στην Κεντρική Ευρώπη, αλλά και στην ευρύτερη ευρωπαϊκή περιφέρεια.

Στη σταδιακή ισχυροποίηση του γερμανικού κράτους από το 1933 κι έπειτα και στην ταχεία ανάπτυξη και εφαρμογή των ηγεμονικών φιλοδοξιών του, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε και η στάση των τριών μεγάλων δυνάμεων της Ευρώπης, που είχαν συστήσει την Τριπλή Συνεννόηση πριν την έναρξη του Α' ΠΠ. Η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία και πλέον η Σοβιετική Ένωση, εξερχόμενες από ένα μεγάλο πόλεμο, όπως ο Α' ΠΠ και επιχειρώντας να επουλώσουν τις πληγές

⁷³ Στο ίδιο, σελ. 440.

που αυτός είχε προκαλέσει σε όλους τους τομείς της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας, δεν εμφανιζόταν διατεθειμένες να εμπλακούν σε μία νέα σύγκρουση με τη Γερμανία. Ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο σε αυτή τη στάση τους διαδραμάτισε και η μεγάλη παγκόσμια οικονομική ύφεση στα τέλη της δεκαετίας του 1920 και στις αρχές της δεκαετίας του 1930. Η αποστασιοποίηση αυτή, καθώς και οι εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις στο γερμανικό κράτος, έδωσαν την ευκαιρία στο ναζιστικό καθεστώς να ισχυροποιηθεί και να εδραιώσει τις δομές του νέου κράτους, που είχαν καταρρεύσει μετά το τέλος του Α' ΠΠ.

Οι μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης, στην προσπάθειά τους να μην έρθουν σε μία ευθεία αντιπαράθεση με τη Γερμανία, κατέφυγαν στη στρατηγική της μεταφοράς των βαρών⁷⁴. «Μεταξύ του 1933 και του Μαρτίου του 1939 δεν υπήρξε καμία συμμαχία μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων που ήταν αντίπαλες του Χίτλερ. Το Ηνωμένο Βασίλειο μετέφερε τα βάρη στη Γαλλία, η οποία προσπάθησε να στρέψει το Χίτλερ στα ανατολικά, ενάντια στα μικρά κράτη της ανατολικής Ευρώπης και πιθανώς στη Σοβιετική Ένωση, η οποία με τη σειρά της προσπάθησε να μεταφέρει τα βάρη στο Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γαλλία. Το Μάρτιο του 1939, το Ηνωμένο Βασίλειο ένωσε τις δυνάμεις του με τη Γαλλία ενάντια στο Γ' Ράιχ, αλλά η Σοβιετική Ένωση δε συνασπίστηκε με τους πρώην συμμάχους της. Αφότου η Γερμανία έθεσε τη Γαλλία εκτός μάχης τον Ιούνιο του 1940, το Ηνωμένο Βασίλειο προσπάθησε να συμμαχήσει με τη Σοβιετική Ένωση, αλλά απέτυχε επειδή οι Σοβιετικοί προτίμησαν να συνεχίσουν τη μεταφορά των βαρών»⁷⁵. Μέσα σε αυτό το κατακερματισμένο ευρωπαϊκό πολιτικό σκηνικό η Γερμανία του Χίτλερ κατόρθωσε να θέσει σε εφαρμογή τα ηγεμονικά της σχέδια, που οδήγησαν στον όλεθρο του Β' ΠΠ.

Η τακτική αυτή των μεγάλων δυνάμεων της Ευρώπης να μην αντιμετωπίσουν άμεσα τη Γερμανία, αλλά να επιδιώξουν την αποδυνάμωσή της μέσω της σύγκρουσής της με μία τρίτη δύναμη, ήταν και το μεγάλο λάθος τους. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ηλίας Κουσκουβέλης, «όταν η μεταβίβαση του κόστους σε τρίτους λειτουργήσει επιτυχώς, το κράτος που την έχει εφαρμόσει, πέτυχε να αναχαιτίσει τον αντίπαλό του, χωρίς να έχει εμπλακεί σε σύγκρουση και χωρίς να έχει επωμιστεί το κόστος μίας κούρσας εξοπλισμών. Σε περίπτωση όμως

⁷⁴ Στο ίδιο, σελ. 606.

⁷⁵ Στο ίδιο, σελ. 606 – 607.

αποτυχίας εφαρμογής της υπόψη στρατηγικής, ο αντίπαλος δεν αποδυναμώνεται, αλλά ενισχύεται σε σχετικά και απόλυτα μεγέθη και καταλήγει να συνιστά μεγαλύτερη απειλή»⁷⁶. Όπως αποδείχτηκε λοιπόν, η στρατηγική της μεταφοράς των βαρών δεν είχε την επιτυχία που προσδοκούσαν οι τρεις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, κάτι που τις υποχρέωσε να αντιμετωπίσουν τη Γερμανία σε έναν καταστροφικό Β' ΠΠ.

Επιχειρώντας να κατανοήσουμε τις διαφορές στη στρατηγική που ακολούθησαν οι μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης, κατά την περίοδο πριν την έκρηξη των δύο παγκοσμίων πολέμων του 20^{ου} αιώνα, σε ό,τι αφορά στον τρόπο με τον οποίο επέλεξαν να αντιμετωπίσουν τη Γερμανία, καταλήγουμε στα συμπεράσματα που έχει εξάγει ο Τζον Μέρσάιμερ. Στο έργο του «Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων» αναλύει τους λόγους για τους οποίους οι μεγάλες δυνάμεις επέλεξαν κατά την περίοδο πριν τον Α' ΠΠ να συστήσουν την Τριπλή Συνεννόηση, ενώ κατά την περίοδο πριν το Β' ΠΠ κατέφυγαν στη στρατηγική της μεταφοράς των βαρών.

Σύμφωνα λοιπόν με το συγγραφέα, «η ναζιστική Γερμανία δε συνιστούσε τρομερή στρατιωτική απειλή μέχρι το 1939, ενώ ο στρατός του Κάιζερ ήταν η ισχυρότερη ένοπλη δύναμη στην Ευρώπη από τουλάχιστον το 1870 μέχρι το τέλος του Α' ΠΠ. Επίσης η Σοβιετική Ένωση ήλεγχε πολύ περισσότερη δυνητική καθώς και πραγματική στρατιωτική ισχύ κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1930 απ' ό,τι η Ρωσία την εποχή πριν τον Α' ΠΠ. Έτσι το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γαλλία είχαν λιγότερους λόγους να ανησυχούν για την επιβίωση της Σοβιετικής Ένωσης απ' ό,τι για την επιβίωση της τσαρικής Ρωσίας. Τέλος η Γερμανία και η Ρωσία είχαν κοινά σύνορα πριν το 1914, αλλά όχι πριν το 1939 και η έλλειψη επαφής ενθάρρυνε τη μεταφορά βαρών»⁷⁷.

Ιδιαίτερη όμως σημασία έχει να μελετήσουμε τις ιδιαιτερότητες της ναζιστικής κοσμοθεωρίας και τον τρόπο με τον οποίο το ναζιστικό καθεστώς αντιλαμβανόταν τη θέση της Γερμανίας και του γερμανικού λαού μέσα στον κόσμο, για να αντιληφθούμε την εξέλιξη που παρουσίασε η διεθνοπολιτική κατάσταση από το 1933 έως το 1945. Το στοιχείο εκείνο που καταλαμβάνει κυρίαρχο ρόλο

⁷⁶ Κουσκουβέλης Ηλίας, «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις», Αθήνα 2010, Ποιότητα, σελ. 222.

⁷⁷ Mearsheimer John J., «Η τραγωδία της πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων.», Αθήνα 2007, Ποιότητα, σελ. 630.

στον τρόπο με τον οποίο λειτούργησε και δραστηριοποιήθηκε η ναζιστική Γερμανία στην περίοδο αυτή είναι η ιδεολογία γύρω από το γερμανικό «ιδανικό» της άριας φυλής. «Η ναζιστική θεωρία για την ηγεμονία της άριας φυλής ουσιαστικά αποσκοπούσε στη δημιουργία μίας ισχυρής Γερμανίας, η οποία θα εκτεινόταν στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη και, μέσω της Σιβηρίας, έως τον Ειρηνικό ωκεανό, ώστε να αποτελέσει την ισχυρότερη χερσαία δύναμη στον κόσμο»⁷⁸.

Ο Χίτλερ θεωρούσε ότι η Γαλλία είχε αποδυναμωθεί, λόγω των φυλετικών προσμίξεων και δε θα μπορούσε να αντιπαρατεθεί με επιτυχία σε έναν πολιτικό, οικονομικό και στρατιωτικό αγώνα εναντίον της Γερμανίας. Την ίδια αντίληψη είχε σχηματίσει και για τη Νότια Ευρώπη. «Έστρεψε λοιπόν την προσοχή του ανατολικά, δηλαδή προς τη Ρωσία και τα άλλα εδάφη και τους λαούς της Σοβιετικής Ένωσης, αποσκοπώντας να κερδίσει τους Γιούνκερς της ανατολικής Γερμανίας και τους βιομηχάνους της δυτικής Γερμανίας, που υποστήριζαν την ανάγκη ισχυροποίησης της γερμανικής ναυτικής δύναμης. Έτσι έδινε κάτι και στους δύο κλάδους της γερμανικής ιμπεριαλιστικής σκέψης, της χερσαίας επέκτασης και της κυριαρχίας στη θάλασσα»⁷⁹.

Βασικός πυλώνας της πολιτικής του ναζιστικού καθεστώτος ήταν η ισχυροποίηση της Γερμανίας και η ανάδειξή της στην ισχυρότερη ευρωπαϊκή δύναμη, ώστε να μπορέσει να υλοποιήσει τους ηγεμονικούς στόχους, που ο ίδιος ο Χίτλερ και το εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα είχαν θέσει. Επιδίωξή τους ήταν η αναβίωση του γερμανικού ένδοξου ηγεμονικού παρελθόντος, μέσω της δημιουργίας ενός νέου Ράιχ, εφάμιλλου ή ανώτερου των δύο προηγούμενων.

Στο πλαίσιο αυτό ο Χίτλερ ανέλαβε συγκεκριμένες πρωτοβουλίες. Αρχικά επιδίωξε τον επανεξοπλισμό της Γερμανίας, καθώς «θεωρούσε ότι ήταν αναφαίρετο δικαίωμα για ένα ανεξάρτητο κράτος, επισημαίνοντας το γεγονός ότι εφόσον δεν επιτυγχάνονταν ένας γενικός αποπλισμός στην Ευρώπη, η Γερμανία είχε δικαίωμα να επανεξοπλιστεί»⁸⁰. Επίσης από τα μέσα της δεκατίας του 1930 προώθησε τη δημιουργία Πολεμικής Αεροπορίας, η οποία διακρίθηκε κατά το Β΄

⁷⁸ Θερμός Ηλίας, «Η Γερμανική ηγεμονία. Ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα.», Αθήνα 2013, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 106.

⁷⁹ Στο ίδιο, σελ. 107.

⁸⁰ Στο ίδιο, σελ. 112 – 113.

ΠΠ για την επιχειρησιακή της επάρκεια και την ιδιαίτερα υψηλού επιπέδου εκπαίδευσή της. Τέλος ιδιαίτερης βαρύτητας κρίνεται η ναυπήγηση σημαντικής ναυτικής δύναμης, μετά τη συμφωνία του 1935 με τη Μεγάλη Βρετανία, η οποία έδινε «το δικαίωμα στη Γερμανία να κατασκευάσει ναυτική δύναμη σε ποσοστό 35% του τονάζ του βρετανικού ναυτικού, καθώς και να εγκαταστήσει γερμανικά στρατεύματα στην περιοχή του Ρουρ»⁸¹. Η περιοχή αυτή αποτελούσε την κυριότερη πλουτοπαραγωγική πηγή του γερμανικού κράτους και ακρογωνιαίο λίθο στην προσπάθειά του να προωθήσει τις ηγεμονικές βλέψεις του.

Η κατάσταση αυτή που διαμορφώθηκε στον ευρωπαϊκό χώρο και η σταδιακή αθέτηση από πλευράς Γερμανίας των υποχρεώσεών της, που προέκυπταν από τη Συνθήκη των Βερσαλλιών, ευνοήθηκε από τη στάση των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων, καθώς και των ΗΠΑ. Η Γερμανία δε θα ήταν σε θέση να ενεργήσει ενάντια στις προβλέψεις της μεταπολεμικής συμφωνίας, εάν πρώτα δεν έβρισκε πρόσφορο έδαφος από τις χώρες που είχαν συνυπογράψει τη συμφωνία.

Οι ΗΠΑ αποσύρθηκαν από τον ευρωπαϊκό χώρο μετά των Α' ΠΠ, επιλέγοντας την απομόνωσή τους στην αμερικανική ήπειρο. Η Μεγάλη Βρετανία, θεωρώντας ότι «εξάλειψε κάθε γερμανική απειλή στον περίγυρό της»⁸², επικεντρώθηκε στη νέα πραγματικότητα που δημιουργήθηκε στην περιφέρεια της Ευρώπης, μετά την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η Βρετανική Αυτοκρατορία δέχθηκε σημαντικό πλήγμα σε πολιτικό, οικονομικό και στρατιωτικό επίπεδο κατά τη διάρκεια του Α' ΠΠ και η ανάκαμψή της ήταν ένα εξαιρετικά δύσκολο εγχείρημα, που απαιτούσε σημαντικές προσπάθειες και πόρους. Έτσι δόθηκε προτεραιότητα στη διατήρηση και ισχυροποίηση των βρετανικών συμφερόντων εκτός Ευρώπης. Η Γαλλία από την πλευρά της αδυνατούσε να ασκήσει πίεση στη Γερμανία σε ό,τι αφορά στη συμμόρφωση της δεύτερης με τις υποχρεώσεις της, που πήγαζαν από τη Συνθήκη των Βερσαλλιών, «δεδομένης της τεχνολογικής και οικονομικής ισχύος της Γερμανίας»⁸³.

Η υποχωρητική αυτή στάση των μεγάλων δυνάμεων, που είχαν συνυπογράψει τη Συνθήκη των Βερσαλλιών απέναντι στη Γερμανία, έδωσε ώθηση

⁸¹ Στο ίδιο, σελ. 113.

⁸² Στο ίδιο, σελ. 114.

⁸³ Στο ίδιο, σελ. 115.

στα ηγεμονικά σχέδια του Χίτλερ. Η Γερμανία κατέβαλλε τις τελευταίες οικονομικές επανορθώσεις για τον Α' ΠΠ το 1932. Έτσι όταν το 1933 ανήλθε ο Χίτλερ στη καγκελαρία, το γερμανικό κράτος ήταν απηλλαγμένο από αυτό το δυσβάσταχτο οικονομικό και πολιτικό φορτίο, το οποίο όμως είχε ελαφρυνθεί σημαντικά σε σχέση με τις αρχικές προβλέψεις της συμφωνίας ειρήνης. Παρά το γεγονός όμως αυτό, ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίστηκε η Γερμανία στις Βερσαλλίες, αλλά και η σκληρότητα των όρων που της επιβλήθηκαν το 1919, εξέθρεψαν το γερμανικό ρεβανσισμό και την επιθυμία για αποκατάσταση του τρωθέντος γερμανικού κύρους. Το γεγονός αυτό εκμεταλλεύτηκε σε υπερθετικό βαθμό ο Χίτλερ και το εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα, ώστε να προωθήσει τις πολιτικές του στοχεύσεις και να αναδειχθεί σε κυρίαρχο παράγοντα της Γερμανίας από το 1933 έως και τη λήξη του Β' ΠΠ.

Στην προσπάθεια της Γερμανίας να προετοιμαστεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο για την επερχόμενη μάχη εναντίον των δυνάμεων που της είχαν στερήσει την ηγεμονική κυριαρχία στον ευρωπαϊκό χώρο και την ανάδειξή της σε παγκόσμια δύναμη, ιδιαίτερο ρόλο διαδραμάτισε ο ισπανικός εμφύλιος πόλεμος του 1936. Ο πόλεμος αυτός «αποτέλεσε το πεδίο δοκιμής του επερχόμενου πολέμου, όπου οι φασιστικές δυνάμεις της Γερμανίας και της Ιταλίας είχαν την ευκαιρία να δοκιμάσουν στη μάχη τα στρατιωτικά τους όπλα, τα τανκς και τα αεροπλάνα»⁸⁴, ενώ η πολεμική προετοιμασία σε πολιτικό επίπεδο, φάνηκε να ολοκληρώνεται με την προσχώρηση της Ιαπωνίας στο γερμανο – ιταλικό άξονα, το Νοέμβριο του 1936.

Με την έλευση του 1938, η Γερμανία πλέον είχε ισχυροποιηθεί σε τέτοιο βαθμό, που ήταν πλέον σε θέση να προωθήσει την υλοποίηση των επεκτατικών της σχεδίων και την ανάδειξή της σε ηγεμονική δύναμη. Τα πρώτα δείγματα αυτών των στοχεύσεων της έγιναν εμφανή με την προσάρτηση της Αυστρίας και της Σουδητίας, που αποτελούσε μία περιοχή της Τσεχοσλοβακίας με γερμανόφωνο πληθυσμό, το 1938.

Μπροστά στην προώθηση της γερμανικής επεκτατικής πολιτικής, η αντίδραση των μεγάλων δυνάμεων της Ευρώπης, αλλά και της Κοινωνίας των Εθνών (ΚΤΑ), που είχε δημιουργηθεί μετά τον Α' ΠΠ ως ένα σύστημα συλλογικής

⁸⁴ Στο ίδιο, σελ. 118.

ασφάλειας, για την αποτροπή εκφυλιστικών φαινομένων της μορφής του Α' ΠΠ, ήταν από αναιμική έως ανύπαρκτη. Οι δύο μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις που θίγονταν άμεσα από τις ηγεμονικές βλέψεις του Χίτλερ και του καθεστώτος του, Μεγάλη Βρετανία και η Γαλλία, επέλεξαν τη λύση του κατευνασμού του αντιπάλου, επιχειρώντας να μετριάσουν και να διαχειριστούν τη διαφαινόμενη επιθυμία της Γερμανίας να ανακτήσει το αυτοκρατορικό μεγαλείο των Α' και Β' Ράιχ, δημιουργώντας το Γ' Ράιχ.

Όπως όμως σημειώνει ο Ηλίας Κουσκουβέλης «ο κατευνασμός μπορεί να μειώσει τις πιέσεις από έναν επίφοβο εχθρό, αλλά αυτό έχει μόνο την αξία της πίστωσης χρόνου και δε συνιστά οριστική λύση. Πρώτον, διότι στον κατευνασμό οι υποχωρήσεις του απειλούμενου μεταφράζονται σε επαυξήσεις της ισχύος του επιτιθέμενου και η επιθετικότητα καθίσταται έτσι όλο και λιγότερο επικίνδυνη και περισσότερο ελκυστική για τον επιτιθέμενο, ενώ η αποτροπή του όλο και δυσχερέστερη. Δεύτερον διότι τα κράτη σπανίως δείχνουν μετριοπάθεια στις απαιτήσεις τους. Ο λόγος είναι απλός. Τα κράτη δεν μπορούν με σαφήνεια να καθορίσουν πόση ισχύ (απόλυτη ή σχετική) χρειάζονται, για να νιώσουν ασφαλή και θα επιχειρήσουν να τη μεγιστοποιήσουν, όσο το κέρδος είναι μεγαλύτερο από το κόστος. Έτσι φαίνεται πως το μόνο πιθανό πλεονέκτημα της στρατηγικής του κατευνασμού είναι η ευκολία εφαρμογής της»⁸⁵.

Όπως αποδείχθηκε, η στρατηγική του κατευνασμού και η προσπάθεια της Μεγάλης Βρετανίας και της Γαλλίας να μην προκαλούν το Χίτλερ, αλλά να δείχνουν μία υπολογισμένη υποχωρητικότητα στις απαιτήσεις του, ήταν λανθασμένη. Διαφαίνεται ότι η Γερμανία θα έπρεπε να είχε αντιμετωπιστεί με δυναμικό τρόπο πριν από το 1938, κατά την περίοδο που το ναζιστικό καθεστώς επιχειρούσε να δημιουργήσει εκείνες τις δομές σε πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό και στρατιωτικό επίπεδο, που θα του έδιναν τη δυνατότητα να εκτοξεύσει μία επίθεση εναντίον των Ευρωπαίων αντιπάλων του, η οποία δε θα μπορούσε να ανασχεθεί. Όταν το 1938 ο Χίτλερ προσάρτησε την Αυστρία και τη Σουδητία, η Γερμανία είχε ισχυροποιηθεί σε τέτοιο βαθμό, που ο επερχόμενος Β' ΠΠ έδειχνε να είναι αναπόφευκτος. Οι τελευταίες αυταπάτες των μεγάλων δυνάμεων της Ευρώπης κατέρρευσαν μετά τη γερμανική εισβολή στην Πολωνία το 1939.

⁸⁵ Κουσκουβέλης Ηλίας, «Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις», Αθήνα 2010, Ποιότητα, σελ. 206 – 207.

Μία άλλη εξίσου σημαντική συνιστώσα των εξελίξεων του διεθνούς συστήματος της εποχής αποτελεί και η Σοβιετική Ένωση. Ο Χίτλερ, επιδιώκοντας να δημιουργήσει για το Γ' Ράιχ το ζωτικό χώρο που θα του έδινε τη δυνατότητα να σταθεροποιήσει την κυριαρχία του στο κέντρο της Ευρώπης και θα του εξασφάλιζε τους πόρους, για να δημιουργήσει και να διατηρήσει την αυτοκρατορία που ονειρεύονταν, σχεδίαζε την επίθεση του προς ανατολικά.

Ο Ηλίας Θερμός αποδίδει με χαρακτηριστικό τρόπο τις προθέσεις του Χίτλερ, παραθέτοντας στο βιβλίο του «Η γερμανική ηγεμονία. Ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα» ένα απόσπασμα μίας ομιλίας του ηγέτη των Ναζί, στο οποίο ο Γερμανός δικτάτορας επισημαίνει ότι «ο πόλεμος είναι αναπόφευκτος. Το Ντάντσιχ δεν είναι καθόλου το αντικείμενο της σύγκρουσης. Είναι ένα στοιχείο της πολιτικής μας αναζήτησης ζωτικού χώρου προς την Ανατολή, προκειμένου να εξασφαλίσουμε τον εφοδιασμό μας σε τρόφιμα και επίσης να λύσουμε το πρόβλημα των Βαλτικών Χωρών. Δεν υπάρχει περίπτωση να αφήσουμε την Πολωνία και πρέπει να επιτεθούμε εναντίον της στην πρώτη κατάλληλη ευκαιρία. Δεν πρέπει να αναμένουμε επανάληψη του τσεχοσλοβακικού ζητήματος. Θα έχουμε πόλεμο. Το ζητούμενο είναι να απομονώσουμε την Πολωνία. Η επιτυχία της απομόνωσής της θα είναι καθοριστική. Δε θα πρέπει να οδηγηθούμε σε ταυτόχρονη εμπλοκή με τη Δύση»⁸⁶.

Η Σοβιετική Ένωση από την πλευρά της και ιδιαίτερα ο Στάλιν, ανησυχούσε ιδιαίτερα για τις προθέσεις της Γερμανίας. Η συνεχώς διευρυνόμενη επεκτατική ρητορία του Χίτλερ, αλλά και η ραγδαία οικονομική και στρατιωτική γερμανική ανάπτυξη της δεκαετίας του 1930, είχαν δώσει όλες εκείνες τις ενδείξεις, που παρέπεμπαν σε μία ενδεχόμενη γερμανική επίθεση εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης. Ταυτόχρονα ο Στάλιν αντιμετώπιζε με ιδιαίτερο σκεπτικισμό και ανησυχία το ενδεχόμενο της γεωγραφικής περίσφιξης της Σοβιετικής Ένωσης από τις δυνάμεις του άξονα, αλλά και μία ενδεχόμενη «συμμαχία των αντικομμουνιστικών δυνάμεων, με στόχο την καταστροφή της Σοβιετικής Ένωσης»⁸⁷. «Έτσι η σοβιετική εξωτερική πολιτική επικεντρώθηκε αφενός στο να κερδίσει χρόνο και αφετέρου στον μακροπρόθεσμο επερχόμενο πόλεμο σε ένα διεθνές σύστημα που

⁸⁶ Θερμός Ηλίας, «Η Γερμανική ηγεμονία. Ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα.», Αθήνα 2013, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 125.

⁸⁷ Στο ίδιο, σελ. 125.

είχε πλέον τρεις πόλους: την παραδοσιακή καπιταλιστική συμμαχία ΗΠΑ, Βρετανίας και Γαλλίας, το φασιστικό άξονα Γερμανίας, Ιταλίας και Ιαπωνίας και το σοσιαλιστικό κόσμο με πατρίδα τη Σοβιετική Ένωση»⁸⁸.

Η πολεμική επέκταση όμως προς την Ανατολική Ευρώπη, ανησυχούσε και το Χίτλερ. Ο ίδιος είχε αντιληφθεί ότι, παρά τη συγκαταβατικότητα που επέδειξαν Μεγάλη Βρετανία και Γαλλία στις περιπτώσεις προσάρτησης της Αυστρίας και της Σουδητίας, τα επεκτατικά του σχέδια προς τα ανατολικά δε θα παρέμεναν χωρίς αντιδράσεις από τις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις. Το ενδεχόμενο της ανάφλεξης ενός πολέμου στα δυτικά της Γερμανίας, ταυτόχρονα με την προσπάθεια εδραίωσης της γερμανικής κυριαρχίας στην Ανατολική Ευρώπη, ήταν μη επιθυμητό για το Χίτλερ. «Δεν ήθελε να επαναλάβει το στρατηγικό λάθος του γερμανικού Γενικού Επιτελείου κατά τον Α΄ ΠΠ, με τη διεξαγωγή πολεμικών επιχειρήσεων ταυτόχρονα στο Δυτικό και στο Ανατολικό Μέτωπο»⁸⁹. Ταυτόχρονα όμως δεν επιθυμούσε η προσπάθεια επέκτασης προς τα ανατολικά να οδηγήσει τη Σοβιετική Ένωση σε μία συμμαχία με τις δυτικοευρωπαϊκές μεγάλες δυνάμεις. Οι παράγοντες αυτοί οδήγησαν τη Γερμανία να υπογράψει το 1939 το σύμφωνο μη επίθεσης με τη Σοβιετική Ένωση, εξέλιξη που ευνοούσε και τη δεύτερη, η οποία δεν επιθυμούσε την εμπλοκή της σε έναν ευρωπαϊκό πόλεμο, με αβέβαιη εξέλιξη.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ερνστ Νόλτε, «δεν μπορεί να υπάρξει η παραμικρή αμφιβολία για το τι σήμαινε αυτή η σύναψη συμφώνου: Η Σοβιετική Ένωση άφηνε στη Γερμανία ελεύθερο το δρόμο για πόλεμο κατά της Πολωνίας: Επρόκειτο για ένα πολεμικό σύμφωνο. Αυτός ο πόλεμος θα οδηγούσε ταυτόχρονα σε μία διαίρεση της Ανατολικής Ευρώπης σε σφαίρες συμφερόντων: Το σύμφωνο αποτελούσε ένα σύμφωνο διαίρεσης. Η διαίρεση τουλάχιστον όσον αφορά στην Πολωνία δεν περιοριζόταν μόνο στον καθορισμό ζωνών επιρροής, αλλά υποδήλωνε τον αφανισμό της κρατικής υπόστασης της χώρας: Το σύμφωνο ήταν ένα σύμφωνο εξόντωσης. Ως σύμφωνο πολέμου, διαίρεσης και εξόντωσης δεν υπάρχει τίποτα ανάλογο στην ευρωπαϊκή ιστορία του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα»⁹⁰.

Ο Β΄ ΠΠ ξεκίνησε επίσημα με την εισβολή της Γερμανίας στην Πολωνία και

⁸⁸ Στο ίδιο, σελ. 124.

⁸⁹ Στο ίδιο, σελ. 125.

⁹⁰ Νόλτε Ερνστ, «Ο ευρωπαϊκός εμφύλιος πόλεμος 1917 – 1945. Εθνικοσοσιαλισμός και μπολσεβικισμός.», Αθήνα 2015, Εκδόσεις Τροπή, σελ. 303.

με την κήρυξη του πολέμου εναντίον της από τη Μεγάλη Βρετανία και τη Γαλλία. Η πολεμική αυτή σύγκρουση, με τον τρόπο που εξελίχθηκε, έλαβε χώρα σε όλα τα μήκη και πλάτη της υφελίου, με κύρια πεδία δράσης την Ευρώπη έως την περιοχή του Καυκάσου, τη Βόρεια Αφρική, τη Μέση Ανατολή, τον Ατλαντικό και τον Ειρηνικό ωκεανό. Τα πρώτα έτη του πολέμου, έως και τη γερμανική εισβολή στη Σοβιετική Ένωση, καταδείχθηκε emphaticά η ανωτερότητα του γερμανικού στρατού και η δυνατότητά του να διεξάγει ταχέως εξελισσόμενες στρατιωτικές επιχειρήσεις με τη μέθοδο του Κεραυνοβόλου Πολέμου ή *Blitzkrieg*.

Τα δύο μεγάλα σημεία καμπής που άλλαξαν την πορεία των πραγμάτων και διέσωσαν την ανθρωπότητα από μία παγκόσμια δικτατορία, ήταν η είσοδος των ΗΠΑ στον πόλεμο το Δεκέμβριο του 1941, μετά την αιφνιδιαστική αεροπορική επίθεση της Ιαπωνίας στο Περλ Χάρμπορ, και η αποτυχία των γερμανικών δυνάμεων να υποτάξουν τη Σοβιετική Ένωση. Από την ήττα των γερμανικών δυνάμεων στο Στάλινγκραντ τον Ιανουάριο του 1943 και έπειτα ξεκίνησε η σταδιακή κατάρρευση της γερμανικής πολεμικής μηχανής. Η κατάρρευση αυτή συμπάρεσυρε τις φιλοδοξίες και τα όνειρα της γερμανικής ναζιστικής ηγεσίας και του γερμανικού λαού για την αναβίωση της Αγίας Ρωμαϊκής Γερμανικής Αυτοκρατορίας και της Αυτοκρατορικής Γερμανίας του Γουλιέλμου και του Μπίσμαρκ και τη δημιουργία του Γ' Ράιχ.

Ο Νόρμπερτ Ελίας στο βιβλίο του «Ναζισμός και γερμανικός χαρακτήρας. Δοκίμιο πάνω στην κατάρρευση του πολιτισμού» αποδίδει με ιδιαίτερα παραστατικό τρόπο τις αιτίες που οδήγησαν στο Β' ΠΠ. Σύμφωνα με το συγγραφέα στην εξέλιξη των πραγμάτων από τη Συνθήκη των Βερσαλλιών έως και το 1945 «κεντρικό ρόλο διαδραμάτισε η σύγκρουση ανάμεσα στις κληρονομικές εθνικές φιλοδοξίες και στην εθνική αυτοεικόνα των πιο ισχυρών τμημάτων του γερμανικού λαού, από τη μία πλευρά και στην απώλεια ισχύος που υπέστη εκ νέου η Γερμανία μετά το 1918, από την άλλη. [...] Πολλοί Γερμανοί δεν μπόρούσαν να παραδεχθούν ακόμη κι ενδόμυχα ότι το 1918 η Γερμανία υπέστη μία καθαρή ήττα, ότι οι όροι της Συνθήκης των Βερσαλλιών, ανεξάρτητα από τα όποια προτερήματα ή ελαττώματά της, ήταν πολύ μετριοπαθείς, σε σχέση με τους όρους που οι Γερμανοί θα είχαν επιδιώξει να επιβάλουν στους εχθρούς τους, εάν είχαν νικήσει αυτοί. Οι Ναζί έκαναν τους Γερμανούς να πιστέψουν και πάλι ότι εξακολουθούν ν' αποτελούν δύναμη πρώτης γραμμής και ότι διαθέτουν τα

αντίστοιχα εφόδια, ότι, σαν τους μεσαιωνικούς αυτοκράτορες, οι κυρίαρχοι της Γερμανίας θα ηγεμόνευαν πάνω σε πλατιές εκτάσεις της Ευρώπης»⁹¹.

Η ιστορία της περιόδου του Μεσοπολέμου, ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίστηκε η Γερμανία κατά τη σύναψη της Συνθήκης των Βερσαλλιών, με την προσπάθεια των Συμμάχων της Τριπλής Συνεννόησης να καταπνίξουν τις ηγεμονικές τάσεις του γερμανικού πολιτικού και στρατιωτικού κατεστημένου, οι πολιτικές εξελίξεις στο εσωτερικό της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, που εξέθρεψαν τον εθνικοσοσιαλισμό και το ναζισμό και η υποχωρητικότητα των μεγάλων δυνάμεων της Ευρώπης στην ανάκαμψη του γερμανικού ηγεμονισμού, ειδικά από το 1933 έως το 1939, οδήγησαν την ανθρωπότητα στον απόλυτο όλεθρο του Β' ΠΠ. Εκείνο που αποτελεί αντικείμενο μελέτης ακόμη και σήμερα είναι η επισήμανση του Ηλία Θερμού για το κατά πόσο «η μεταπολεμική Γερμανία έχει αποβάλλει πλήρως τα κατάλοιπα του ηγεμονικού μεγαλείου της μέσα από μία διαρκή αυτοκάθαρση, ώστε να είναι σε θέση να οδηγήσει την Ευρώπη σε μία αρμονική πολιτική, οικονομική και πολιτιστική ολοκλήρωση»⁹².

⁹¹ Ελίας Νόρμπερτ, «Ναζισμός και γερμανικός χαρακτήρας. Δοκίμιο πάνω στην κατάρρευση του πολιτισμού.», Ηράκλειο Κρήτης 2016, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, σελ. 180, 182.

⁹² Θερμός Ηλίας, «Η Γερμανική ηγεμονία. Ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα.», Αθήνα 2013, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 136.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: ΨΥΧΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ. Η ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ: 1945 – 1990

4.1 ΑΠΟ ΤΗ ΛΗΞΗ ΤΟΥ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ (ΠΠ) ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΟ ΝΑΤΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Το κύριο μέλημα των νικητριών δυνάμεων του Β' ΠΠ αμέσως μετά τη λήξη του, ήταν ο τρόπος με τον οποίο θα διαχειριζόταν τη διαλυμένη πλέον Γερμανία. Ο γερμανικός αναθεωρητισμός και η επιθυμία ηγεμόνευσης του ευρωπαϊκού χώρου και ανάδειξης του γερμανικού κράτους σε παγκόσμια δύναμη, είχαν ως αποτέλεσμα την έκρηξη δύο παγκόσμιων πολέμων κατά το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα. Η παγκόσμια κοινότητα, με προεξάρχοντες δρώντες τις ΗΠΑ, τη Σοβιετική Ένωση, τη Μεγάλη Βρετανία και τη Γαλλία, καλούνταν να αναλάβουν εκείνες τις δράσεις που θα εκμηδένιζαν το ενδεχόμενο μίας αναβίωσης του γερμανικού ηγεμονικού ιδεαλισμού⁹³ και θα προωθούσαν την ειρήνευση του ευρωπαϊκού χώρου. Η διαχείριση και επίλυση του λεγόμενου «γερμανικού ζητήματος» είχε αναδειχθεί στο σπουδαιότερο διακύβευμα της μεταπολεμικής περιόδου.

Το γερμανικό ζήτημα ήταν εκείνο που, όπως σημειώνει και ο Παναγιώτης Ήφαιστος, «βρισκόταν πάντα στο επίκεντρο της σύγχρονης ευρωπαϊκής πολιτικής. Επί αιώνες η Γερμανία ήταν είτε μήλον της έριδος και λεία των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων, είτε ηγεμονική δύναμη η οποία κατά καιρούς είχε επιθετικές και επεκτατικές τάσεις, που αποσταθεροποιούσαν το ευρωπαϊκό σύστημα ισορροπίας ισχύος. Με άλλα λόγια, η Γερμανία επί αιώνες ήταν είτε πολύ ανίσχυρη, γεγονός που δημιουργούσε κενό ισχύος στο κέντρο της Ευρώπης, είτε πολύ ισχυρή, γεγονός που προκαλούσε αποσταθεροποίηση»⁹⁴.

Ο λήξη του Β' ΠΠ αποτέλεσε ένα ορόσημο για τον τρόπο με τον οποίο θα έπρεπε πλέον να αντιμετωπιστεί η Γερμανία. Οι φονικές και καταστρεπτικές πολεμικές συγκρούσεις του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα, που απείλησαν με πολιτικό και οικονομικό αφανισμό ολόκληρα κράτη και δημιούργησαν μία άνευ προηγουμένου ανθρωπιστική κρίση στον ευρωπαϊκό χώρο, επηρέασαν σε

⁹³ Μακρής Σπύρος, «Πολιτική Επιστήμη. Κοινωνικός μετασχηματισμός και θεωρίες της δημοκρατίας. Κλασικές, νεότερες και σύγχρονες αφηγήσεις. Εισαγωγικές προσεγγίσεις. Δεύτερη έκδοση – επαυξημένη – αναθεωρημένη.», Αθήνα 2017, Εκδόσεις Σιδέρη, σελ. 832.

⁹⁴ Ήφαιστος Παναγιώτης, «Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας», Αθήνα 2010, 9^η Έκδοση, Ποιότητα, σελ. 204.

απόλυτο βαθμό τη στάση των νικητριών δυνάμεων του Β' ΠΠ απέναντι στο γερμανικό κράτος. Το μεγάλο ερώτημα που έπρεπε πλέον να βρει απάντηση, ήταν ο τρόπος με τον οποίο θα γινόταν η διαχείριση του γερμανικού ζητήματος, μετά και τα δεδομένα που δημιούργησε ο Β' ΠΠ.

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τρόπου με τον οποίο αντιμετωπίστηκε το γερμανικό ζήτημα, είναι τα γραφόμενα του Σπύρου Μακρή: «Η ηχηρή και de facto κατάρρευση της μεσοπολεμικής Κοινωνίας των Εθνών, που ιδρύθηκε το 1919 και καταργήθηκε μόνο τυπικά το 1946, η παντελής αποτυχία μίας ουτοπικής και ιδεοληπτικής, σε πολλές περιπτώσεις, εικασαετούς θνησιγενούς ειρήνης (1919 – 1939), όπως θα έλεγε ο πατριάρχης της Αγγλικής Σχολής των Διεθνών Σχέσεων Edward Hallet Carr, και κυρίως, οι αδιέξοδες στρατηγικές κατευνασμού του Adolf Hitler και του ναζιστικού ιμπεριαλισμού τύπου Neville Chamberlain (Munich Agreement, 1938), ανάγκασαν τις νικήτριες συμμαχικές δυνάμεις μετά το 1945 να αναζητήσουν έναν νέο σύστημα συλλογικής ασφάλειας, με λίγα λόγια, ένα νέο μοντέλο οργάνωσης της διεθνούς πολιτικής, που θα λάμβανε πλέον σοβαρά υπόψη του τον κίνδυνο του γερμανικού αναθεωρητικού ιμπεριαλιστικού ηγεμονισμού, κατ' ουσίαν την πιθανότητα της αναβίωσης του αταβιστικού γερμανικού εθνικισμού. Το νέο αυτό διεθνές σύστημα, εν είδει ενός εύθραυστου στρατηγικού θερμοκηπίου στην καρδιά της Ευρώπης, το οποίο πολιτογραφήθηκε με τον άκρως σημειολογικό όρο Ψυχρός Πόλεμος (Cold War), θεμελιώθηκε στο διαμελισμό της Γερμανίας»⁹⁵.

Οι δύο τάσεις που επικράτησαν, για την αντιμετώπιση του εγγενούς γερμανικού αναθεωρητισμού, προωθούσαν εκ διαμέτρου αντίθετες προβλέψεις και προσέγγιζαν με διαφορετικό τρόπο την προσπάθεια διαχείρισης της γερμανικής πραγματικότητας. Η μία από αυτές υποστήριζε «την καταστροφή των βιομηχανιών, της μεταλλουργίας, των χημικών βιομηχανιών και των ηλεκτρικών εγκαταστάσεων και τη μετατροπή της γερμανικής οικονομίας σε αγροτική, γεγονός που θα αφαιρούσε την ικανότητα της χώρας να αποδυθεί ξανά σε πολεμικές ενέργειες, αλλά επιπλέον θα έδινε τη δυνατότητα στη Βρετανία να την αντικαταστήσει στις αγορές του εξωτερικού. Επιπλέον, διευκολύνονταν η καταβολή

⁹⁵ Μακρής Σπύρος, «Πολιτική Επιστήμη. Κοινωνικός μετασχηματισμός και θεωρίες της δημοκρατίας. Κλασικές, νεότερες και σύγχρονες αφηγήσεις. Εισαγωγικές προσεγγίσεις. Δεύτερη έκδοση – επαυξημένη – αναθεωρημένη.», Αθήνα 2017, Εκδόσεις Σιδέρη, σελ. 835.

των πολεμικών αποζημιώσεων, με το διαμοιρασμό στους δικαιούχους των βιομηχανικών εγκαταστάσεων της Γερμανίας»⁹⁶. Η δεύτερη προέβλεπε μία ήπια διαχείριση του μεταπολεμικού γερμανικού κράτους, χωρίς τιμωρητική διάθεση, η οποία θα έδινε τη δυνατότητα δημιουργίας ενός σταθερού διεθνούς δρώντα στο κέντρο της Ευρώπης, θα απέτρεπε τη δημιουργία ενός κενού ισχύος, που θα προκαλούσε μία ενδεχόμενη προσπάθεια πολιτικής και οικονομικής χειραγώγησης της Γερμανίας και δε θα έδινε έδαφος στην ανάπτυξη ρεβανσιστικών τάσεων από τη πλευρά του γερμανικού λαού, κάτι που αποτέλεσε την τροφό του γερμανικού αναθεωρητισμού κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου. Ο πολιτικό – οικονομικός πραγματισμός επέβαλε την επικράτηση της δεύτερης τάσης.

Ο Ανδρέας Στεργίου αποτυπώνει με χαρακτηριστικό τρόπο το πόσο σημαντική ήταν για τον ευρωπαϊκό χώρο μία διάσωση της Γερμανίας και η ομαλή επανένταξή της στα ευρωπαϊκά δρώμενα, μέσω της σταδιακής ενσωμάτωσής της στη μεταπολεμική πολιτική και οικονομική πραγματικότητα της Ευρώπης. Υποστηρίζει ότι «μία Ευρώπη χωρίς της Γερμανία θα έμενε υπανάπτυκτη, πολιτικά ανίσχυρη και πάνω απ' όλα ευάλωτη στην επέκταση του σοβιετικού μοντέλου. Η αφετηρία της γεωπολιτικής αυτής αντίληψης αναγόταν όχι μόνο στην ανάγκη αναχαίτισης της σοβιετικής επιρροής στην Ευρώπη, αλλά και στην πικρή εμπειρία της ασταθούς Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, στο φόβο δηλαδή αναβίωσης του ναζιστικού γερμανικού милитарισμού ως επακόλουθου της οικονομικής ανέχειας»⁹⁷.

Σταθερή συνιστώσα όμως οποιασδήποτε λύσης για τη μεταπολεμική Γερμανία, αποτελούσε το γεγονός ότι το γερμανικό μέλλον ήταν άμεσα συνυφασμένο με τις στοχεύσεις των δύο μεγάλων δυνάμεων, που αναδείχθηκαν μετά τη λήξη του Β' ΠΠ, των ΗΠΑ και της Σοβιετικής Ένωσης. Η πρώτη στόχευε στην άμεση ενίσχυση των δομών του μεταπολεμικού γερμανικού κράτους και στη σταθεροποίησή του, προσελκύοντάς το – μέσω της παροχής βοήθειας σε πολιτικό, οικονομικό και στρατιωτικό επίπεδο – στους κόλπους του ΝΑΤΟ και των νεοσύστατων Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, ώστε να εξαλείψει το ενδεχόμενο προσχώρησής του στον Ανατολικό Συνασπισμό. Η δεύτερη επιθυμούσε την ανάληψη ενός ουδέτερου ρόλου από τη Γερμανία, χωρίς την ένταξη αυτής σε

⁹⁶ Ήφαιστος Παναγιώτης, «Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας», Αθήνα 2010, 9^η Έκδοση, Ποιότητα, σελ. 208.

⁹⁷ Στεργίου Ανδρέας, «Η Γερμανική εξωτερική πολιτική: 1945 – 2005.», Αθήνα 2005, Εκδόσεις Ροές, σελ. 87.

κάποιο συνασπισμό και ιδιαίτερα στο ΝΑΤΟ, έτσι ώστε να δημιουργηθεί μία ευρεία εδαφική ζώνη στο κέντρο της Ευρώπης, που θα διατηρούσε όσο το δυνατόν πιο μακριά τη Βορειοατλαντική Συμμαχία από τη σοβιετική σφαίρα επιρροής. Το τελικό αποτέλεσμα αυτής της αντιπαράθεσης ήταν ο διαμελισμός της Γερμανίας και η δημιουργία δύο ανεξάρτητων κρατών, της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας (ΟΔΓ), ενταγμένης στο Δυτικό Συνασπισμό, και της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας (ΛΔΓ), ενταγμένης στον Ανατολικό Συνασπισμό.

Χαρακτηριστική της κατάστασης που επικρατούσε στον ευρωπαϊκό χώρο, σε ό,τι αφορά στο γερμανικό ζήτημα, είναι η θέση που υποστηρίζει ο Ηλίας Θερμός: «Το γερμανικό ζήτημα θα ήταν στο επίκεντρο των διεθνών σχέσεων και μόνιμο πεδίο αντιπαράθεσης καθόλη την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, από το 1945 έως το 1989. Όλο αυτό το διάστημα η λύση του γερμανικού ζητήματος θα παραμείνει μετέωρη, αναζητώντας μία τελική συμφωνία μεταξύ της Σοβιετικής Ένωσης και των δυτικών Συμμάχων του Β' ΠΠ. Η εκκρεμότητα αυτή ήταν το φάντασμα που πλανιόταν πάνω από τη μεταπολεμική Ευρώπη⁹⁸».

Η πραγματικότητα του διαμελισμού της Γερμανίας σε ΟΔΓ και ΛΔΓ διήρκησε για σχεδόν 40 έτη. Μέσα από τη διαχρονία του γερμανικού ζητήματος στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, διαπιστώνουμε ότι η Δυτική Γερμανία αποτέλεσε εκείνο τον πυλώνα του Δυτικού Συνασπισμού, που συνέδραμε τα μέγιστα στην εφαρμογή της πολιτικής ανάσχεσης της Σοβιετικής Ένωσης, η οποία αποτέλεσε στρατηγική επιλογή των ΗΠΑ, έως και την κατάρρευση του κομμουνιστικού συστήματος. «Η γεωπολιτική αντίληψη που αφομοίωσε το ΝΑΤΟ από τη δημιουργία του και καθόλη τη μεταπολεμική περίοδο, δεν είχε χώρο για φοβικές αντιδράσεις απέναντι σε μία επάνοδο του δυτικογερμανικού κράτους στο милитарισμό. Ο εχθρός άκουγε σε ένα και μοναδικό όνομα, Ανατολικός Συνασπισμός. Τα όρια δε του συνασπισμού αυτού τελείωναν ή άρχιζαν εκεί που τελείωναν τα προσωρινά σύνορα του δυτικογερμανικού κράτους»⁹⁹.

Αντίθετα η Ανατολική Γερμανία χρησιμοποιήθηκε σε απόλυτο βαθμό από τη Σοβιετική Ένωση, στην προσπάθειά της να ελέγξει τη συνεχώς διευρυνόμενη

⁹⁸ Θερμός Ηλίας, «Η Γερμανική ηγεμονία. Ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα.», Αθήνα 2013, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 147.

⁹⁹ Στεργίου Ανδρέας, «Η Γερμανική εξωτερική πολιτική: 1945 – 2005.», Αθήνα 2005, Εκδόσεις Ροές, σελ. 89.

επιρροή των ΗΠΑ και των συμμάχων τους στο κέντρο της Ευρώπης και να διατηρήσει μία ζώνη ασφαλείας απέναντι στην προσπάθεια επέκτασης του Δυτικού Συνασπισμού στην Ανατολική Ευρώπη. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η χρησιμοποίηση Γερμανών κομμουνιστών, οι οποίοι «κατέλαβαν όλες τις θέσεις – κλειδιά στην υπό σοβιετική διοίκηση ζώνη της Γερμανίας, με στόχο να διασφαλίσουν με συγκεκριμένο τρόπο, που δε θα προκαλούσε την αντίδραση των δυτικών συμμάχων, τα γεωπολιτικά συμφέροντα της Σοβιετικής Ένωσης και την οργάνωση του κράτους στα σταλινικά πρότυπα»¹⁰⁰.

Ιδιαίτερη μνεία στο σημείο αυτό απαιτείται να γίνει και στον τρόπο με τον οποίο η Γαλλία αντιμετώπιζε το γερμανικό ζήτημα, καθώς η χώρα αυτή και η Γερμανία αποτελούν τις δύο μεγάλες δυνάμεις του ευρωπαϊκού ηπειρωτικού χώρου και συνιστούν τους συνδιαμορφωτές των ευρωπαϊκών «πραγμάτων» – μαζί με τη Μεγάλη Βρετανία – από την περίοδο του Τριακονταετή Πολέμου (1618 – 1648) έως και σήμερα. Στο πλαίσιο διαχείρισης του γερμανικού προβλήματος επιχειρήθηκε η ένταξη της Γερμανίας σε μία «ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική»¹⁰¹, εντός της οποίας θα προωθούνταν η πανευρωπαϊκή συνεργασία και αλληλόδραση. Η στόχευση της πρωτοβουλίας αυτής αφορούσε στην ανάπτυξη δεσμών και αλληλεπιδράσεων μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, τόσο σε πολιτικό, όσο και σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, που θα καθιστούσαν ουτοπική την αναβίωση του γερμανικού αναθεωρητισμού και την έκρηξη εκφυλιστικών φαινομένων της φύσης και της μορφής των δύο Παγκοσμίων Πολέμων.

Όπως επισημαίνει και ο Ηλίας Θερμός, στην προσπάθειά του να σταχυολογήσει την πλέον σημαντική μεταξύ των πολιτικών επιλογών της Γαλλίας, σε ό,τι αφορά στην πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης, η χώρα αυτή «αναζήτησε τρόπους ένταξης της Γερμανίας στην πορεία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, καθώς ήταν επιθυμητό το γερμανικό κράτος να μεταβιβάσει κυρίαρχα δικαιώματά του σε μία υπερεθνική οντότητα. Η Γαλλία μπορούσε να δει τον περιορισμό της γερμανικής δύναμης μόνο μέσα από μία υπερεθνική ευρωπαϊκή ένωση, η οποία

¹⁰⁰ Στο ίδιο, σελ. 89.

¹⁰¹ Ήφαιστος Παναγιώτης, «Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας», Αθήνα 2010, 9^η Έκδοση, Ποιότητα, σελ. 115.

θα αποθάρρυνε κάθε νοσταλγία του γερμανικού ηγεμονικού παρελθόντος»¹⁰².

Χαρακτηριστικές, της προσπάθειας της Γαλλίας να ελέγξει μία ενδεχόμενη μελλοντική επανεκδήλωση του γερμανικού ηγεμονικού ιδεαλισμού¹⁰³, είναι οι δηλώσεις του Προέδρου Ντε Γκωλ σε ό,τι αφορά στο εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, όπως τις παραθέτει ο Παναγιώτης Ήφαιστος: «...Στην καρδιά του προβλήματος [των προσπαθειών οικοδόμησης μίας σταθερής και ειρηνικής μεταπολεμικής τάξης πραγμάτων] και στο κέντρο της ηπείρου βρισκόταν η Γερμανία. [...] Πως να σβήσει κανείς από τη μνήμη των λαών την άμετρη φιλοδοξία της. [...] Στο εξής έπρεπε να ληφθούν όλες οι προφυλάξεις για να μην ξαναγυρίσουν ενισχυμένοι οι γερμανικοί δαίμονες. [...] Πρώτα – πρώτα, πίστεψα πως θάταν άδικο κι επικίνδυνο να αμφισβητήσουμε τη γραμμή Όντερ – Νάισσε που την χώριζε από την Πολωνία. [...] [δεύτερο] δεν μπορούσε με κανένα τρόπο να παραχωρηθεί το δικαίωμα της κατοχής και κατασκευής ατομικών όπλων [...] [τρίτο] ν' αποτελέσει η Γερμανία αναπόσπαστο μέρος της οργανωμένης συνεργασίας των κρατών, που επεδίωκα στο σύνολο της ηπείρου [...] [τέταρτο] η Γαλλία να υφάνει με τη Γερμανία ένα δίκτυο προνομιακών δεσμών. [...] Η συγχώνευση της Γαλλίας – Γερμανίας και η δημιουργία μίας σειράς από οικονομικές οντότητες θα γεννήσει αδιαφανείς παρασυναγωγές που θα εξουσιάζονται από τεχνοκράτες [...] είναι ένα αστείο σχέδιο, εκτός και εάν καταλήξει σε Γερμανική ηγεμονία»¹⁰⁴.

Η κατάληξη αυτής της πρώτης περιόδου, μετά τη λήξη του Β' ΠΠ έως και την είσοδο της Δυτικής Γερμανίας στο ΝΑΤΟ και τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, καθόρισε σε σχεδόν απόλυτο βαθμό τη μελλοντική πορεία του γερμανικού ζητήματος, αρχικά έως την επανένωση των δύο «Γερμανιών» και στη συνέχεια έως και σήμερα. Ο δυτικός προσανατολισμός του νέου γερμανικού κράτους και οι εξελίξεις που επέφερε η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης στα τέλη της δεκαετίας του 1980, οριοθέτησαν πανευρωπαϊκά τις εξελίξεις σε πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Αποτέλεσμα της πορείας αυτής, μέσα από το πέρασμα των

¹⁰² Θερμός Ηλίας, «Η Γερμανική ηγεμονία. Ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα.», Αθήνα 2013, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 170.

¹⁰³ Μακρής Σπύρος, «Πολιτική Επιστήμη. Κοινωνικός μετασχηματισμός και θεωρίες της δημοκρατίας. Κλασικές, νεότερες και σύγχρονες αφηγήσεις. Εισαγωγικές προσεγγίσεις. Δεύτερη έκδοση – επαυξημένη – αναθεωρημένη.», Αθήνα 2017, Εκδόσεις Σιδέρη, σελ. 832.

¹⁰⁴ Ήφαιστος Παναγιώτης, «Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας», Αθήνα 2010, 9^η Έκδοση, Ποιότητα, σελ. 115.

ετών ήταν η ανάδειξη της Γερμανίας στην κυρίαρχη δύναμη του ευρωπαϊκού χώρου.

4.2 Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΟΣΤΠΟΛΙΤΙΚ

Η Γερμανία εξήλθε από το Β' ΠΠ ως μία χώρα που βρισκόταν στα πρόθυρα του αφανισμού. Η διαίρεση της γερμανικής επικράτειας σε σφαίρες ελέγχου και επιρροής από τους νικητές του πολέμου, επιδρούσε με αρνητικό τρόπο στην προσπάθεια που κατέβαλλε το γερμανικό πολιτικό κατεστημένο της μεταπολεμικής εποχής, για ανάκτηση της κρατικής κυριαρχίας και επανένωση του γερμανικού λαού, σε μία ενιαία κρατική οντότητα.

Σημείο καμπής για την πορεία του γερμανικού έθνους μετά το Β' ΠΠ, αποτέλεσε η δημιουργία των δύο γερμανικών κρατών στα τέλη της δεκαετίας του 1940. Ειδικά σε ό,τι αφορά στην ΟΔΓ, αυτή αποτέλεσε τον κύριο εκφραστή των πόθων και των αγώνων του γερμανικού λαού, για επανάκτηση της εθνικής του κυριαρχίας και ανάδειξη του γερμανικού κράτους σε σημαντικό δρώντα του διεθνούς συστήματος, με κυρίαρχη θέση στη διεθνοπολιτική «σκακιέρα». Η εξέλιξη αυτή ευνοήθηκε από την κατάσταση απόλυτου ελέγχου της ΛΔΓ από τη Σοβιετική Ένωση, αλλά και από την κατάρρευση του κομμουνιστικού συστήματος, που οδήγησε στην απορρόφηση αυτής της κρατικής οντότητας από το δυτικό ανεξάρτητο γερμανικό κράτος.

Τα πρώτα μεγάλα και σημαντικά βήματα για την εδραίωση της κυριαρχίας του γερμανικού κράτους έγιναν με την ένταξη της ΟΔΓ στο ΝΑΤΟ και στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες στα μέσα της δεκαετίας του 1950. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Παναγιώτης Ήφαιστος, επιδιώκοντας να αναδείξει τη σπουδαιότητα αυτών των εξελίξεων για τη Γερμανία, «πρωταρχικής σημασίας στόχος ήταν η διασφάλιση της χώρας στο ευρύτερο διεθνές σύστημα. Στην αμέσως μετά το Β' ΠΠ περίοδο, η ανησυχία του Κόνραντ Αντενάουερ ήταν ότι οι Γερμανοί θα γίνονταν το θύμα μίας ευρύτερης συμφωνίας των μεγάλων δυνάμεων για τη μεταπολεμική διεθνή τάξη πραγμάτων, που θα απέβαινε εις βάρος της ανεξαρτησίας και της κυριαρχίας της Γερμανίας. Το ζήτημα αυτό για πολλούς

Γερμανούς ηγέτες αφορούσε στο εθνικό συμφέρον επιβίωσης»¹⁰⁵.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο διεθνών αλληλεπιδράσεων και πολιτικών – διπλωματικών εξελίξεων, υπήρχε διαρκώς η ανησυχία στη γερμανική πολιτική άρχουσα τάξη ότι η προσπάθεια που κατέβαλλε για τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου κράτους, με ισχυρές δομές σε πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, δε θα ευδοκίμουσε. Το νέο γερμανικό κράτος που είχε εξέλθει μέσα από τη λαίλαπα του Β' ΠΠ, δε διέθετε ακόμη την οργάνωση που θα του έδινε τη δυνατότητα να ισχυροποιήσει τη θέση του και να αντισταθεί στις πιέσεις που ασκούσε το διαμορφωμένο διεθνές σύστημα της εποχής, το οποίο χαρακτηριζόταν από την έντονη αντιπαράθεση μεταξύ Ανατολής και Δύσης.

Ενδεικτική της ανησυχίας των Γερμανών ήταν και η προσπάθεια προσέγγισης της Γαλλίας, με αποκορύφωμα τη γαλλογερμανική συμφωνία του 1963, η οποία εγκαινίασε την απαρχή του λεγόμενου «γαλλογερμανικού άξονα». Σύμφωνα με τον Ανδρεα Στεργίου, «ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1950, οι γερμανικές ελίτ αρχίζουν να αντιλαμβάνονται την καίρια σημασία της γαλλικής πυρηνικής ομπρέλας για την προστασία του γερμανικού χώρου από μία σοβιετική επίθεση»¹⁰⁶. Στο πλαίσιο αυτό η προσπάθεια ανάπτυξης στενότερων σχέσεων συνεργασίας, σε πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο, μεταξύ Γερμανίας και Γαλλίας, φάνταζε μονόδρομος για το γερμανικό κράτος.

Οι συνθήκες αυτές που επικρατούσαν στο διεθνές σύστημα, οδήγησαν τη γερμανική πολιτική ηγεσία σε επιλογές που θα παρείχαν τη δυνατότητα διατήρησης μίας ισορροπίας ανάμεσα στους δύο αντίπαλους συνασπισμούς. Κύριος στόχος της πολιτικής αυτής ήταν η ισχυροποίηση του νέου γερμανικού κράτους και η εξασφάλιση των μεγαλύτερων δυνατών κερδών. Η διαχείριση του γερμανικού προβλήματος μετά το Β' ΠΠ και η εξασφάλιση της μη αναβίωσης του γερμανικού ηγεμονισμού, καθιστούσε τη Γερμανία ακρογωνιαίο παράγοντα επηρεασμού της ακολουθούμενης πολιτικής από τις χώρες του ανατολικού και του δυτικού μπλοκ. Συνεπώς, το γερμανικό κράτος θα έπρεπε να διαμορφώσει τις πολιτικές του επιλογές με τέτοιο τρόπο, που να μπορεί να εξυπηρετήσει τα εθνικά του συμφέροντα, αλλά ταυτόχρονα να μείνει κατά το δυνατόν ανεπηρέαστο στις

¹⁰⁵ Στο ίδιο, σελ. 214.

¹⁰⁶ Στεργίου Ανδρέας, «Η Γερμανική εξωτερική πολιτική: 1945 – 2005.», Αθήνα 2005, Εκδόσεις Ροές, σελ. 110.

εθνικές του στοχεύσεις, από την κατάσταση πλήρους ανταγωνισμού που επικρατούσε μεταξύ των δύο αντίπαλων συνασπισμών.

Ο γερμανικός γεωγραφικός χώρος, με τις δύο κρατικές οντότητες που προέκυψαν μετά το Β' ΠΠ, βρισκόταν στο εδαφικό μεταίχιμο που χώριζε τα δύο αντίπαλα γεωπολιτικά και γεωστρατηγικά μπλοκ. Αποτέλεσμα του γεγονότος αυτού ήταν να δέχεται σημαντικές πιέσεις σε ό,τι αφορά στην ανάπτυξη μίας ανεξάρτητης δράσης σε πολιτικό, οικονομικό και στρατιωτικό επίπεδο. Η κατάσταση αυτή προκαλούσε σημαντικές δυσχέρειες στη διαμόρφωση πολιτικών, που θα προωθούσαν τα κυρίαρχα εθνικά συμφέροντα, τα οποία για το γερμανικό έθνος μεταφράζονταν πρωτίστως στην επανένωση του γερμανικού χώρου σε μία ενιαία μορφή κρατικής οργάνωσης.

Ταυτόχρονα, όπως αναφέρει ο Ηλίας Θερμός, «στην Ομοσπονδιακή Γερμανία η Αριστερά, και συγκεκριμένα το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα, άρχισε να εναντιώνεται στο μονομερή προσανατολισμό της Γερμανίας προς τη Δύση, καθώς η πολιτική Αντενάουερ δεν είχε θέσει ως προτεραιότητά της τη γερμανική ενοποίηση. Παράλληλα, διαφωνία σχετικά με τον προσανατολισμό της εξωτερικής πολιτικής της χώρας προέκυψε ανάμεσα στους ατλαντιστές, που επιδίωκαν στενή σχέση με την Αμερική, και τους ντεγκολιστές, που ήθελαν μεγαλύτερη αυτονομία της Ευρώπης από την υπερατλαντική δύναμη»¹⁰⁷.

Ως η βέλτιστη λύση σε αυτή τη διαμορφωμένη κατάσταση, θεωρήθηκε από την ηγεσία της ΟΔΓ κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1960, η εφαρμογή μίας πολιτικής «ανοίγματος» προς τις χώρες του ανατολικού μπλοκ και ιδιαίτερα προς τη ΛΔΓ και τη Σοβιετική Ένωση. Η πολιτική αυτή ονομάστηκε «Οστπολιτίκ» και είχε ως εμπνευστή της το Γερμανό Καγκελάριο Βίλλυ Μπράντ. «Βάση της ήταν η αρχή ότι 'αφήνει τα πράγματα όπως είναι', ενώ ταυτόχρονα αναγνωρίζει την υφιστάμενη πολιτική πραγματικότητα, χωρίς όμως να παραχωρήσει οτιδήποτε. Δηλαδή, η ουσία ήταν να προσεγγίσει τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και τη Σοβιετική Ένωση, χωρίς να υποχωρήσει επί ζωτικών θεμάτων, όπως η αποκήρυξη του δικαιώματος επανένωσης των δύο γερμανικών κρατών. Όταν στο παρελθόν η Γερμανία πιεζόταν να υιοθετήσει πολιτικές ύφεσης, απαντούσε ότι

¹⁰⁷ Θερμός Ηλίας, «Η Γερμανική ηγεμονία. Ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα.», Αθήνα 2013, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 171.

έπρεπε να προηγηθεί η επανένωση. Αυτή τη φορά όμως, σε αντίθεση με τη στρατηγική Αντενάουερ, ο Μπραντ αντέστρεψε τους όρους και αντί η επανένωση να είναι προϋπόθεση της ύφεσης, η επίτευξη της ύφεσης έγινε προϋπόθεση μέσω της οποίας η Γερμανία επιδίωκε να επανενωθεί. Η επιζητούμενη χρυσή τομή της γερμανικής στρατηγικής ήταν να προχωρήσει προς αυτήν την κατεύθυνση, χωρίς να αποδεχθεί την υφιστάμενη πραγματικότητα ως μόνιμη»¹⁰⁸.

Αντιπαραβάλλοντας ο Ανδρέας Στεργίου τις πολιτικές που ακολούθησαν οι δύο Γερμανοί Καγκελάριοι Αντενάουερ και Μπραντ, κάνει τις ακόλουθες διαπιστώσεις: «Η στρατηγική του Καγκελάριου Αντενάουερ για ένταξη της χώρας στους διάφορους δυτικούς οργανισμούς και στις διαδικασίες ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η οποία ακολουθήθηκε μετά το Β' ΠΠ, είχε εθνοκεντρικό χαρακτήρα. Η αφετηριακή λογική της εδράζονταν στην προσδοκία ότι η Γερμανία θα αποκαθιστούσε, μέσα από τη συμμετοχή της σε υπερεθνικές διαδικασίες, την αναγνώριση του κράτους της και την επανάκτηση του κύρους του γερμανικού κράτους στο παγκόσμιο στερέωμα. [...] Η Οστπολιτίκ του Καγκελάριου Μπραντ αντίθετα ήταν μία πολιτική που δεν ακολουθούσε την πεπατημένη άλλων κρατών, που υποδείκνυαν τις τάσεις και τις επιδιώξεις των υπερεθνικών οργανισμών στους οποίους συμμετείχε η Γερμανία. Η Γερμανία ήταν αυτή που μέσα από την πολιτική του Βίλλυ Μπραντ χάραζε την κατεύθυνση, την οποία είχαν να ακολουθήσουν τα άλλα κράτη, και αυτή τη φορά δεν επρόκειτο για κάποια επεκτατική – αναθεωρητική πολιτική, αλλά για την πολιτική της ύφεσης [...] με τον αντιπαλο, τον ανατολικό συνασπισμό»¹⁰⁹.

Η διαμόρφωση της «Οστπολιτίκ» οδήγησε τα δύο γερμανικά κράτη το 1972 «στην υπογραφή συνθηκών αλληλοσεβασμού της κυριαρχίας και της ανεξαρτησίας τους, ενώ το 1973 γίνονται δεκτά στον ΟΗΕ. Η ΟΔΓ παρέσχε εγγυήσεις σε δυτικές τράπεζες, για τη χρηματοδότηση της ΛΔΓ. Το νέο πολιτικό πλαίσιο θα ευνοήσει τη ραγδαία ανάπτυξη του εμπορίου ανάμεσα στις δύο Γερμανίες και την “εισβολή” δυτικών τουριστών στη ΛΔΓ. Η εφαρμοζόμενη πολιτική από τη Γερμανία χαρακτηρίζεται ως πολυδιάστατη και παγκόσμια και την

¹⁰⁸ Ήφαιστος Παναγιώτης, «Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας», Αθήνα 2010, 9^η Έκδοση, Ποιότητα, σελ. 222 – 223.

¹⁰⁹ Στεργίου Ανδρέας, «Η Γερμανική εξωτερική πολιτική: 1945 – 2005.», Αθήνα 2005, Εκδόσεις Ροές, σελ. 74.

τοποθετεί στην παγκόσμια σκακιέρα»¹¹⁰.

Όπως ήταν αναμενόμενο, το «άνοιγμα» αυτό της Δυτικής Γερμανίας προς τα ανατολικά, προκάλεσε ανησυχία στους δυτικούς συμμάχους της, καθώς υπήρχαν φόβοι για αλλαγή των υφιστάμενων πολιτικών συνθηκών, όπως αυτές είχαν διαμορφωθεί μετά τη λήξη του Β' ΠΠ και την ανάδυση του νέου διεθνούς συστήματος. Το γεγονός αυτό έκανε ακόμη πιο δύσκολη την εφαρμογή της «Οστπολιτίκ» από την πλευρά του γερμανικού κράτους. Απαιτούνταν επιδέξιοι χειρισμοί σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο, ώστε να μην προκληθούν συγκρούσεις και αντιδράσεις που θα ανέτρεπαν το κλίμα ύφεσης, στο οποίο είχε περιέλθει η Ευρώπη, μετά την αποσύνθεση και αποδιοργάνωση που είχαν προκαλέσει οι δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι του 20^{ου} αιώνα.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Παναγιώτης Ήφαιστος «η νέα Οστπολιτίκ θα είχε τις εξής αρχές και θα επιδίωκε τους εξής στόχους: Μέχρι να αλλάξει η πανευρωπαϊκή πολιτική δομή θα υπήρχαν 'δύο κράτη σ' ένα έθνος'', ενώ τα πρακτικά μέτρα που προτάθηκαν ισοδυναμούσαν με έμμεση, πλην σαφή de facto αναγνώριση, χωρίς αυτό όμως να αποτελεί τελεσίδικη αντιμετώπιση του θέματος της επανένωσης. Μακροχρόνια, ήλπιζαν οι ηγέτες του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος, η Δυτική Δημοκρατία και η οικονομική ισχύς (των Δυτικών και της Γερμανίας) θα επικρατούσαν. Τελικά η Γερμανία θα επανενωνόταν»¹¹¹.

Αυτή η στρατηγική επιλογή της Γερμανίας από τα τέλη της δεκαετίας του 1960, μέσω του πολιτικού «ανοίγματος» προς τα ανατολικά, αποδείχθηκε ιδιαίτερα σημαντική. Αποφόρτισε σε σημαντικό βαθμό το γερμανικό κράτος από την πίεση που δεχόταν, λόγω της θέσης του ανάμεσα στους δύο μεγάλους συνασπισμούς της ψυχροπολεμικής εποχής. Κατέδειξε την ικανότητά του να διατηρεί ισορροπίες και να αναπτύσσει πολυσχιδή διεθνή δράση, προσεγγίζοντας χώρες με διαφορετικά συστήματα διακυβέρνησης και διαφορετική πολιτική, οικονομική και κοινωνική κουλτούρα. Το σπουδαιότερο όμως, καθιέρωσε τη Γερμανία ανάμεσα στους σημαντικότερους και ισχυρότερους δρώντες του διεθνούς συστήματος, αντιστρέφοντας οριστικά τη μοίρα της μετά τον ολέθριο για την ίδια Β' ΠΠ.

¹¹⁰ Ανδρόπουλος Μάκης, «Το γερμανικό σύνδρομο», Αθήνα 2013, Ταξιδευτής, σελ. 110-111.

¹¹¹ Ήφαιστος Παναγιώτης, «Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας», Αθήνα 2010, 9^η Έκδοση, Ποιότητα, σελ. 224 – 225.

4.3 Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΠΑΝΕΝΩΣΗ

Η «Οστπολιτίκ», παρά τις αντιδράσεις που συνάντησε τόσο στο εσωτερικό της Γερμανίας, όσο και στο διεθνοπολιτικό περιβάλλον, είχε ευεργετικά αποτελέσματα για την περαιτέρω πορεία της Γερμανίας έως την επανένωση. Η κεφαλαιώδης αξία της αναδεικνύεται από τον Ανδρέα Στεργίου, σύμφωνα με τον οποίο «το βραχυπρόθεσμο όφελος της πολιτικής αυτής ήταν η οικονομική διεύρυνση της Γερμανίας στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. [...] Το μακροπρόθεσμο όφελος της ρηξικέλευθης αυτής πολιτικής επρόκειτο να είναι πολύ μεγαλύτερο. Έχοντας διευθετήσει τις συνοριακές διαφορές με τη Δυτική Γερμανία και έχοντας εμπειδώσει ένα κλίμα εμπιστοσύνης με τις γερμανικές πολιτικές και οικονομικές ελίτ, τα κράτη αυτά δεν είχαν κανένα λόγο να υποβάλλουν ενστάσεις όταν ήρθε η μεγάλη στιγμή του γερμανικού έθνους, το εγχείρημα δηλαδή της επανένωσης των δύο κρατών, που δημιούργησε εν μία νυκτί κοινά σύνορα με έναν αιώνιο εχθρό»¹¹².

Έτσι η πολιτική προς την Ανατολή ανέδειξε τις δυνατότητες και τις εναλλακτικές επιλογές του γερμανικού κράτους σε ό,τι αφορά στην εξωτερική του δράση, ενώ ταυτόχρονα το εδραίωσε ως ένα σταθερό δρώντα του διεθνούς συστήματος, απαλείφοντας σταδιακά τις παθογένειες της, αμέσως μετά το Β' ΠΠ, μεταπολεμικής περιόδου, οι οποίες επηρέαζαν την πολιτική, οικονομική και κοινωνική σταθερότητά του. Η Γερμανία πλέον, μετά το «ανοιγμά» της προς την Ανατολική Ευρώπη, εισήλθε σε μία περίοδο σχετικής ομαλότητας στις διεθνείς σχέσεις της, που της παρείχε, όπως αποδείχτηκε, τη δυνατότητα μίας σταθερής πορείας προς την πολυπόθητη ενοποίηση.

Η σταθερή ανάπτυξη που γνώρισε η ΟΔΓ, ιδιαίτερα μετά την ένταξή της στο ΝΑΤΟ και στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες και οι προοπτικές που αναδείχθηκαν σταδιακά ως προς την αποκατάσταση τη κυριαρχίας της και την ανάληψη πρωταγωνιστικού ρόλου σε διεθνές επίπεδο, διαμόρφωσαν τις επιλογές του γερμανικού κράτους από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 έως και την επανένωση. «Σκοπός, αν και όχι συχνά διακηρυγμένος, ήταν να καταλάβει η Γερμανία τη διπλωματική και στρατηγική θέση που δικαιούνταν στο πλαίσιο των

¹¹² Στεργίου Ανδρέας, «Η Γερμανική εξωτερική πολιτική: 1945 – 2005.», Αθήνα 2005, Εκδόσεις Ροές, σελ. 75.

νέων διεθνών συσχετισμών, θέση η οποία θα ήταν ανάλογη με το ρόλο που διαδραμάτιζε σ' αυτούς το γερμανικό κράτος, λόγω οικονομικών μεγεθών και λόγω του ρόλου στη διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης. Όπως το έθετε ο Χέλμουτ Σμιτ, "το ειδικό μας βάρος αυξήθηκε και η ΟΔΓ έγινε ένας δρων του οποίου ζητείται η γνώμη και του οποίου η φωνή ακούγεται"»¹¹³.

Παρά όμως τη δυναμική που δημιουργήθηκε μετά την υιοθέτηση απο τη Γερμανία της πολιτικής του «ανοίγματος» προς τα ανατολικά και τη διαρκή ενίσχυσή της σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο, η πορεία προς το στόχο τη γερμανικής ενοποίησης και της απόλυτης αποκατάστασης της γερμανικής εθνικής κυριαρχίας συνάντησε σημαντικές δυσχέρειες. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Παναγιώτης Ήφαιστος: «Ανεξαρτήτως του βαθμού ομαλοποίησης των σχέσεων με Ανατολή και Δύση, το γερμανικό κράτος λειτουργούσε με δεδομένη τη δομική κατάσταση που δημιουργούσε το γερμανικό πρόβλημα. Αυτό είχε δύο πτυχές, μία στρατηγική και μία συγκυριακή – τακτική διάσταση. Η συγκυριακή – τακτική διάσταση αναφέρεται στο γεγονός ότι η γερμανική διπλωματία λειτουργούσε κάτω από το βάρος της συνεχιζόμενης διχοτόμησης του γερμανικού έθνους σε δύο κράτη. Η στρατηγική διάσταση, ίσως η πιο συναφής με τα προβλήματα της μεταψυχροπολεμικής εποχής, σχετίζεται με τον "εφιάλη των αντιγερμανικών συμμαχιών", στον οποίο αναφέρονταν συχνά ο Μπίσμαρκ και στον οποίο αναφέρονταν, επίσης, όλοι οι Γερμανοί ηγέτες πριν και μετά το Β' ΠΠ»¹¹⁴.

Η πραγματικότητα αυτή επηρέασε σε σημαντικό βαθμό την πορεία των πραγμάτων σε ό,τι αφορά στη Γερμανία έως και τα τέλη της δεκαετίας του 1980. Όλες οι επιλογές των δύο μεγάλων δυνάμεων του Ψυχρού Πολέμου και των συμμάχων τους περιστρέφονταν γύρω από τη διαχείριση του γερμανικού ζητήματος και τον έλεγχο για τη μη επανεμφάνιση του γερμανικού αναθεωρισμού. Στο πλαίσιο αυτό ο έλεγχος που επιδιωκόταν να ασκηθεί στις δύο γερμανικές κρατικές οντότητες, δημιουργούσε ένα ασφυκτικό περιβάλλον, που παρεμπόδιζε την ανεξάρτητη, σύμφωνα με τις γερμανικές εθνικές στοχεύσεις, δράση.

Το σημείο ισορροπίας για τη γερμανική πολιτική ανάμεσα στους δύο συνασπισμούς, ήταν εξαιρετικά δυσδιάκριτο και απαιτούνταν επιδέξιοι χειρισμοί,

¹¹³ Ήφαιστος Παναγιώτης, «Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας», Αθήνα 2010, 9^η Έκδοση, Ποιότητα, σελ. 228.

¹¹⁴ Στο ίδιο, σελ. 230.

για τη διατήρηση της ισορροπίας του διεθνούς συστήματος. Μόνο η αλλαγή της δομής του συστήματος, με την κατάρρευση του κομμουνισμού και τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης στις αρχές της δεκαετίας του 1990, δηλαδή «η αλλαγή στην κατανομή των δυνατοτήτων μεταξύ των μονάδων του συστήματος»¹¹⁵, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Kenneth Waltz, κατέστησε εφικτή την απεμπλοκή της Γερμανίας από αυτή τη «μέγγενη» του ελέγχου των επιλογών της στο διεθνοπολιτικό γίγνεσθαι.

Η αντιμετώπιση του γερμανικού ζητήματος και η εξασφάλιση της μη αναβίωσης των γερμανικών ηγεμονικών βλέψεων, είχαν ενταχθεί από την πλευρά του δυτικού συνασπισμού σε ένα πλαίσιο δράσεων, των οποίων η κύρια στόχευση ήταν η καθοδήγηση των γερμανικών «πραγμάτων», σύμφωνα με τις επιθυμίες και τα συμφέροντα των μελών του. Έτσι η είσοδος της ΟΔΓ στο NATO και η ένταξη της στις υπό διαμόρφωση δομές της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, είχαν ως πρωταρχικό διακύβευμα τον έλεγχο της πορείας του γερμανικού κράτους και των επιλογών του, ώστε αυτές να είναι εναρμονισμένες με τις επιδιώξεις των Δυτικών Συμμάχων. Στο πλαίσιο αυτό, χαρακτηριστική είναι η απαγόρευση που επιβλήθηκε στη Γερμανία σε ό,τι αφορά στην κατοχή πυρηνικών όπλων, όταν αυτή έγινε μέλος του NATO.

Η επανένωση των δύο γερμανικών κρατών, ήταν ένα ζήτημα που ανέκαθεν προκαλούσε ποικίλες αντιδράσεις σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Η διαρκής ισχυροποίηση της Γερμανίας μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1950 και η σταδιακή ανάδειξή της σε σημαντική οικονομική δύναμη παγκόσμιας εμβέλειας, αποτελούσε πρόκληση για τις άλλες δύο μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, τη Γαλλία και τη Μεγάλη Βρετανία. Μία ενδεχόμενη ενοποίηση της Δυτικής με την Ανατολική Γερμανία, δημιουργούσε ανησυχίες για περαιτέρω ενίσχυση του γερμανικού κράτους, που θα συνέβαλλε στην ανάληψη κυρίαρχου ρόλου στα ευρωπαϊκά δρώμενα.

Μία τέτοια πιθανή εξέλιξη προκαλούσε μνήμες, που οδηγούσαν στις πιο σκοτεινές σελίδες της ευρωπαϊκής ιστορίας. Χαρακτηριστικές είναι οι δηλώσεις της Βρετανίδας Πρωθυπουργού Μάργκαρετ Θάτσερ, κατά την περίοδο μετά την

¹¹⁵ Waltz Kenneth N., «Θεωρία διεθνούς πολιτικής», Βάρη Αττικής 2011, Εκδόσεις Ποιότητα, σελ. 214.

πτώση του Τοίχους του Βερολίνου και ενόσω διαρκούσαν οι διαδικασίες προώθησης της ένωσης των δύο «Γερμανιών», σύμφωνα με τις οποίες «η Βρετανία, η Γαλλία και οι άλλες χώρες μέλη της ΕΟΚ θα πρέπει να συνεργαστούν για να αποφύγουν κυριαρχία της Γερμανίας στην Κοινότητα. Εάν η Γαλλία και η Βρετανία αποφασίσουν να συνεργασθούν, θα κερδίσουν την υποστήριξη και άλλων μικρότερων χωρών και θα καταφέρουν να αντισταθμίσουν το μέγεθος και τη δύναμη του νέου γερμανικού κράτους»¹¹⁶.

Η προοπτική όμως της γερμανικής ενοποίησης δεν ανησυχούσε μόνο τη Γαλλία και τη Μεγάλη Βρετανία. Οι χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, που κατά το παρελθόν είχαν υποστεί τις συνέπειες του γερμανικού αναθεωρητισμού, αντιμετώπιζαν με ιδιαίτερο σκεπτικισμό μία τέτοια εξέλιξη. Το ενδεχόμενο μίας Γερμανίας οικονομικά πανίσχυρης και πολιτικά ενωμένης προκαλούσε ανησυχία για τη μελλοντική πορεία του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, σε μία εποχή όπου η διεθνής αλληλεξάρτηση είχε αρχίσει να επηρεάζει σημαντικά την πορεία των κρατών στο διεθνές σύστημα, ενώ το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης είχε κάνει ήδη την εμφάνισή του.

Η κατάρρευση όμως της Σοβιετικής Ένωσης, η δυναμική που είχε δημιουργήσει το γερμανικό κράτος στον ευρωπαϊκό χώρο και ο ρόλος που διαδραμάτιζε στην προώθηση της διαδικασίας Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο, κατέστησαν την εξέλιξη της επανένωσης αναπόφευκτη. Οι παροτρύνσεις της Βρετανίδας Πρωθυπουργού Μάργκαρετ Θάτσερ, σχετικά με τον έλεγχο της μεγέθυνσης της γερμανικής ισχύος, επιχειρήθηκε να εφαρμοσθούν από τη Γαλλία, στο πλαίσιο της διαδικασίας της ενοποίησης της Ευρώπης, της οποίας τα πρώτα βήματα ανάγονται στη δεκαετία του 1950. Η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση θα αποτελούσε το εργαστήριο μέσα στο οποίο θα καταβάλονταν η απαιτούμενες προσπάθειες να ελεγχθεί η διαδικασία της γερμανικής επανένωσης, ώστε να μην επιτραπεί η αναβίωση του γερμανικού ηγεμονικού ιδεαλισμού¹¹⁷.

¹¹⁶ Ήφαιστος Παναγιώτης, «Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας», Αθήνα 2010, 9^η Έκδοση, Ποιότητα, σελ. 246.

¹¹⁷ Μακρής Σπύρος, «Πολιτική Επιστήμη. Κοινωνικός μετασχηματισμός και θεωρίες της δημοκρατίας. Κλασικές, νεοτερικές και σύγχρονες αφηγήσεις. Εισαγωγικές προσεγγίσεις. Δεύτερη έκδοση – επαυξημένη – αναθεωρημένη.», Αθήνα 2017, Εκδόσεις Σιδέρη, σελ. 832.

Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τις παρατηρήσεις του Παναγιώτη Ήφαιστου, σύμφωνα με τον οποίο «η γερμανική επανένωση τον Οκτώβριο του 1990 συντελέσθηκε, χωρίς να έχουν προηγουμένως ωριμάσει οι συνθήκες στο διεθνές σύστημα ως προς τον τρόπο επίλυσης του γερμανικού ζητήματος. [...] Δύο πιθανά συμπεράσματα από την εξέταση των συμπεριφορών γύρω από την επανένωση θα μπορούσαν να είναι τα εξής: Πρώτον, οι σχέσεις των κρατών της Κοινότητας συνεχίζουν να διέπονται από κριτήρια ισχύος, σχετικής θέσης και άνισης ανάπτυξης. Είναι χαρακτηριστικό ότι η επιλογή της συνεργασίας προς περαιτέρω εμβάθυνση λόγω της γερμανικής επανένωσης έγινε με σκοπό να αποφευχθούν τα χειρότερα και να ελαχιστοποιηθούν ή να ελεγχθούν οι αρνητικές συνέπειες της αύξησης της σχετικής ισχύος ενός άλλου κράτους – μέλους. Δεύτερον, η γερμανική επανένωση δεν προκάλεσε μία τελεσίδικη ανακατανομή ρόλων και συμφερόντων, αλλά αποτελεί την απαρχή μίας διαδικασίας που κατατείνει σε κάτι τέτοιο»¹¹⁸.

¹¹⁸ Ήφαιστος Παναγιώτης, «Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων Γαλλίας, Γερμανίας, Μεγάλης Βρετανίας», Αθήνα 2010, 9^η Έκδοση, Ποιότητα, σελ. 250.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΕΝΟΠΙΟΗΣΗ ΣΤΟ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟ;: 1990 ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ

5.1 ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΨΥΧΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

Οι αλλαγές που προκλήθηκαν στο διεθνές σύστημα μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, διαμόρφωσαν μία εντελώς νέα πραγματικότητα στο παγκόσμιο στερέωμα. Η ανθρωπότητα περνούσε από την εποχή του διπολισμού στην εποχή του μονοπολισμού – πολυπολισμού, στην οποία, όπως αποδείχθηκε από τις διεθνείς εξελίξεις στην αμέσως μετά τις αρχές της δεκαετίας του 1990 περίοδο, οι ΗΠΑ ανέλαβαν πρωταγωνιστικό ρόλο. Μέσα σε αυτή τη σταδιακά διαμορφωμένη κατάσταση, η ενωμένη πλέον Γερμανία εκμεταλλεύτηκε τη δυναμική που είχε αναπτύξει ως κρατική οντότητα καθόλη τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και εδραίωσε την πολιτική και οικονομική πρωτοκαθεδρία της στον ευρωπαϊκό χώρο.

Η πορεία προς την ανάδειξή της σε κυρίαρχη δύναμη σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), συνάντησε σημαντικές προκλήσεις. Η σημαντικότερη από αυτές ήταν η αποτελεσματική ενσωμάτωση της Ανατολικής Γερμανίας στις δομές του νέου γερμανικού κράτους. Το πρώην ανατολικογερμανικό κράτος, το οποίο ήταν ενταγμένο στις νόρμες του ανατολικού συνασπισμού και ακολουθούσε το μοντέλο κεντρικής οργάνωσης της πολιτικής και οικονομικής ζωής, υστερούσε σε πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, συγκρινόμενο με τη Δυτική Γερμανία.

Το επανενωμένο λοιπόν γερμανικό κράτος αντιμετώπιζε μία πραγματικότητα, που απειλούσε να επιβραδύνει την εξελικτική πορεία του προς την πρωτοκαθεδρία του ευρωπαϊκού χώρου. Με στοχευμένες πολιτικές όμως, που διευκόλυναν τη ομαλοποίηση των σχέσεων μεταξύ των δύο πρώην γερμανικών κρατικών οντοτήτων και την ομαλή είσοδο της ανατολικογερμανικής κοινότητας στη νέα εποχή της παγκοσμιοποίησης, πέτυχε την επιδιωκόμενη προσαρμογή στα νέα δεδομένα που δημιούργησε η επανένωση.

Όπως σημειώνει ο Ανδρέας Στεργίου αναφερόμενος στην πορεία της ΕΕ στη μεταψυχροπολεμική εποχή, «η Γερμανία, διαδραματίζοντας ενεργό ρόλο στις διαδικασίες πολιτικής και οικονομικής ενοποίησης, μπόρεσε να ολοκληρώσει την

ενοποίησης της όχι μόνο θεσμικά, αλλά και οικονομικά, συναρμολόζοντας την οικονομική και πολιτική πρακτική της σε ένα ισχυρό οικονομικό πλαίσιο, εγγυημένο από άποψη ασφαλείας από τη δυτική συμμαχία. Τίποτα από όλα αυτά δε θα ήταν δυνατό, κατά τη ρήση του Helmut Schmidt, εάν η Γερμανία δεν είχε φροντίσει να συμπήξει το 1963 αυτό το άτυπο "directoire" με τη Γαλλία, το οποίο έμελλε να μεταλλαχθεί σε κυρίαρχο διεθνοπολιτικό παράγοντα. Με σύμμαχο τη Γαλλία, η Γερμανία μπόρεσε να αρθρώσει ουσιαστικό πολιτικό λόγο στη διαμόρφωση της ΕΕ»¹¹⁹.

Η Γερμανία, έχοντας διασφαλίσει την άμυνά της, στο πλαίσιο της δυτικής συμμαχίας, και έχοντας αναπτύξει μία πολυσχιδή οικονομική δράση σε παγκόσμιο επίπεδο, αποτέλεσε με τη Γαλλία και τη Μεγάλη Βρετανία τους βασικούς δρώντες που οδήγησαν την ΕΕ στον 21^ο αιώνα. Ακρογωνιαία επιλογή της Γερμανίας στους κόλπους της ευρωπαϊκής κοινότητας αποτέλεσε η πολιτική της διαρκούς διέυρυνσης, ιδιαίτερα προς τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Η πολιτική αυτή συνιστά βασική στρατηγική επιλογή του γερμανικού κράτους, καθώς εξυπηρετεί γεωπολιτικά, γεωστρατηγικά και γεωοικονομικά συμφέροντα. «Πιο συγκεκριμένα, η πρόσδεση των ανατολικών, όπως παλαιότερα των δυτικών, χωρών στις διαδικασίες της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, εκπληρώνει βασικά γεωστρατηγικά αιτήματα της γερμανικής εξωτερικής πολιτικής και κατευνάζει δομικά γεωπολιτικά αμυντικά της σύνδρομα. Χάρη στη διαδικασία αυτή, η χώρα κατόρθωσε να υπερνικήσει για πρώτη φορά στην ιστορία του γερμανικού έθνους την ψυχαναγκαστική κατάσταση της στρατηγικής περικύκλωσής του, αποκτώντας ταυτόχρονα γεωπολιτικά πολύ πιο κεντρική θέση στην Ευρώπη, σε σχέση με την περιφερειακή που είχε μέχρι πρότινος»¹²⁰.

Η επιλογή αυτή ταυτόχρονα, εδραιώνει και την οικονομική κυριαρχία του γερμανικού κράτους στον ευρωπαϊκό χώρο, καθώς δίνει τη δυνατότητα, μέσω των προβλέψεων και των ρυθμίσεων της εσωτερικής ευρωπαϊκής αγοράς, να κατακλυστούν οι νέες χώρες της ΕΕ με γερμανικά προϊόντα. Η εξέλιξη αυτή ενισχύει ακόμη περισσότερο τη σχέση εξάρτησης των μεσαίου και μικρού μεγέθους κρατών – μελών από τη Γερμανία, δημιουργώντας σταδιακά μία

¹¹⁹ Στεργίου Ανδρέας, «Η Γερμανική εξωτερική πολιτική: 1945 – 2005.», Αθήνα 2005, Εκδόσεις Ροές, σελ. 149.

¹²⁰ Στο ίδιο, σελ. 151.

δυναμική δορυφοροποίησης ενός σημαντικού αριθμού ευρωπαϊκών χωρών γύρω από αυτή. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργούνται οι συνθήκες μίας νέας ηγεμόνευσης της Ευρώπης από το γερμανικό κράτος, της οποίας όμως η φύση και η μορφή έχει εντελώς διαφορετικά χαρακτηριστικά από εκείνα της ηγεμονικής κυριαρχίας που επιχείρησε να επιβάλλει η Γερμανία κατά τους δύο Παγκόσμιους Πολέμους του 20^{ου} αιώνα.

Η εξέλιξη αυτή ευνοήθηκε και από το γεγονός ότι οι ΗΠΑ παρείχαν στη Γερμανία τον απαιτούμενο χώρο, προκειμένου η δεύτερη να αναπτύξει μία έντονη δράση σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο στην Ανατολική Ευρώπη. Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και η κατάρρευση των καθεστώτων των χωρών του πρώην ανατολικού μπλοκ, δημιούργησαν ένα κενό ασφαλείας στην Κεντρική Ευρώπη, που αποτελούσε μία βραδυφλεγή «βόμβα». Η προσπάθεια ανάσχεσης αυτής της πορείας προς την απόλυτη παρακμή και σταθεροποίησης των ανατολικών χωρών, απαιτούσε σημαντικές προσπάθειες σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο, αλλά και σημαντικούς οικονομικούς πόρους. Κάτι τέτοιο θα ήταν εξαιρετικά κοστοβόρο για τις ΗΠΑ, σε περίπτωση που αναλάμβαναν εξ' ολοκλήρου το οικονομικό βάρος μίας τέτοιου είδους διάσωσης. Η Γερμανία λοιπόν, με την οικονομική της ευρωστία και την πολιτική της ισχύ, αποτελούσε ιδανικό εταίρο σε ό,τι αφορά στην ανάληψη δράσης για τη σταθεροποίηση του χώρου του πρώην ανατολικού συνασπισμού.

Η επέκταση αυτή της Γερμανίας προς ανατολικά δημιουργούσε πλέον νέα δεδομένα. «Στη νέα εποχή η Γερμανία θα εξασφάλιζε την πολυπόθητη ενέργεια από τα πετρέλαια και το φυσικό αέριο της Ρωσίας και επίσης ρωσικές αγορές για τα προϊόντα της. [...] Έτσι λοιπόν τελείωσε η φιλοατλαντική πολιτική του Αντενάουερ και ανοίχθηκαν νέες προοπτικές ώστε η Γερμανία, μέσω της διευρυμένης ΕΕ, να αποκτήσει μία εσωτερική αγορά για το 70% των εξαγωγών της, ενώ οι αγορές στην Ανατολική Ευρώπη και τη Ρωσία της εξασφάλιζαν τον απαραίτητο ζωτικό χώρο προς ανατολάς. Μετά το 1989 η Γερμανία επανήλθε στις πολιτικές του Καγκελάριου Μπίσμαρκ»¹²¹.

Η ανάληψη όμως ενός τόσο ενεργού ρόλου από τη Γερμανία σε

¹²¹ Θερμός Ηλίας, «Η Γερμανική ηγεμονία. Ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα.», Αθήνα 2013, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 177 – 178.

πανευρωπαϊκό επίπεδο, δε θα μπορούσε να αφήσει αδιάφορη τη Γαλλία. Η έντονη πολιτική και οικονομική δραστηριοποίηση του γερμανικού κράτους στην Ανατολική Ευρώπη σήμανε την άμεση γαλλική αντίδραση. «Η σύγκρουση για τις νέες χώρες έριξε μία έντονη σκιά στις γαλλογερμανικές σχέσεις. Γερμανία και Γαλλία είναι κατεξοχήν εξαγωγικές χώρες. Η εξαγωγική τους δραστηριότητα συνίσταται τόσο στην εξαγωγή καταναλωτικών προϊόντων, όσο και στην εξαγωγή οπλικών συστημάτων, με τη Γαλλία να έχει τη σαφή υπεροχή σε αυτόν το δεύτερο τομέα. [...] Η είσοδος των χωρών του πρώην ανατολικού μπλοκ στο NATO θεωρήθηκε από το Παρίσι και το Βερολίνο καλοδεχούμενη ευκαιρία για την ανάληψη επιθετικής οικονομικής πολιτικής στις χώρες αυτές»¹²². Η προσπάθεια όμως οικονομικής επέκτασης και εκμετάλλευσης των πολιτικών και οικονομικών δυνατοτήτων που αναπτύσσονταν στις ανατολικές ευρωπαϊκές χώρες, έφεραν τους δύο συμμάχους σε αντιπαράθεση.

Παρά το γεγονός αυτό όμως, οι πολιτικές επιλογές των δύο χωρών καταδεικνύουν την αγωνία τους να διατηρηθεί ανέπαφος ο γαλλογερμανικός άξονας, που δημιουργήθηκε μετά τη γαλλογερμανική συμφωνία του 1963 και διατηρείται έως και σήμερα. Η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης ανέδειξε νέες προοπτικές για την Ενωμένη Ευρώπη. Το κενό που δημιουργήθηκε στο διεθνές σύστημα, παρείχε μία πρώτης τάξεως ευκαιρία για την ΕΕ να αναλάβει πολύ πιο δραστικό ρόλο στα παγκόσμια «πράγματα» και να αποτελέσει το αντίβαρο στην αμερικανική πρωτοκαθεδρία. «Μεταξύ των δύο εταίρων επικρατεί εδώ και χρόνια η πεποίθηση για την αναγκαιότητα ύπαρξης ενός ευρωπαϊκού πυρήνα, ο οποίος θα οδηγεί την ΕΕ, υπερβαίνοντας τις αγκυλώσεις των εθνικών κρατών, προς την εμβάθυνση και την ολοκλήρωσή της»¹²³.

Μία ισχυρή Ευρώπη θα περιόριζε τη μονομέρεια των ΗΠΑ σε ό,τι αφορά στη δράση τους στο διεθνές σύστημα και θα αναδείκνυε τη δυναμική του ενωμένου ευρωπαϊκού χώρου, εξασφαλίζοντας μία κυρίαρχη θέση για την ίδια στο παγκόσμιο γίγνεσθαι. Η πραγματικότητα όμως είναι διαφορετική, καθώς, όπως χαρακτηριστικά δήλωνε ο Στρατηγός Ντε Γκωλ, «οι πραγματικότητες στην

¹²² Στεργίου Ανδρέας, «Η Γερμανική εξωτερική πολιτική: 1945 – 2005.», Αθήνα 2005, Εκδόσεις Ροές, σελ. 152 – 153.

¹²³ Στο ίδιο, σελ. 159.

Ευρώπη είναι εθνικές»¹²⁴ και τον κυρίαρχο ρόλο, ιδιαίτερα σε ζητήματα υψηλής πολιτικής που σχετίζονται με την εθνική άμυνα, την κρατική κυριαρχία και την εθνική ασφάλεια, τον διαδραματίζει το εθνικό κράτος, το οποίο αποτελεί και την κυρίαρχη μορφή πολιτειακής οργάνωσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

5.2 ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΝΕΑ ΗΓΕΜΟΝΙΑ;

Η επανένωση των δύο γερμανικών κρατών δημιούργησε μία νέα πραγματικότητα στο γερμανικό χώρο. Η ενωμένη Γερμανία πλέον καλούνταν να αναλάβει όλες εκείνες τις δράσεις, που θα την καθιστούσαν ικανή να διατηρήσει τον κυρίαρχο ρόλο που διαδραμάτιζε σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Η ενσωμάτωση όμως και αφομοίωση της Ανατολικής Γερμανίας στις δομές του νέου κράτους, με την ταυτόχρονη διατήρηση της δυναμικής που είχε αναπτύξει η γερμανική οικονομία, έδειχνε να αποτελεί ένα δυσεπίλυτο πρόβλημα. Η μεγάλη απόσταση που χώριζε τις δύο γερμανικές κρατικές οντότητες σε πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, καθιστούσε το εγχείρημα της ένωσης εξαιρετικά πολύπλοκο.

Η προσπάθεια λοιπόν διατήρησης των κεκτημένων και του πρωταρχικού ρόλου του γερμανικού κράτους στη μεταψυχροπολεμική εποχή και στην ΕΕ είχε άμεσο αντίκτυπο στην καθημερινότητα των πολιτών. Προκειμένου να διατηρηθούν τα επίπεδα ανάπτυξης που είχαν επιτευχθεί καθόλη τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου, εφαρμόστηκε μία περιοριστική οικονομική πολιτική, που επηρέασε σε σημαντικό βαθμό τα λαϊκά στρώματα.

Η κατάσταση αυτή επιδεινωνόταν από τη στρατηγική επιλογή του γερμανικού κράτους να υποστηρίξει την πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, μέσω της περαιτέρω διεύρυνσης της ΕΕ με τις χώρες του πρώην ανατολικού μπλοκ. Πίσω από την επιλογή αυτή βρισκόταν η επιδίωξη της Γερμανίας «να αποφύγει τη συγκρότηση διεθνών συμμαχιών μεταξύ κρατών – μελών της ΕΕ στην Ανατολική και Δυτική Ευρώπη που είχαν μία κοινή ατλαντική διάσταση»¹²⁵, τα οποία θα είχαν ως στόχο να αντιμετωπίσουν την ανάδειξη μίας νέας γερμανικής ηγεμονίας στον ευρωπαϊκό χώρο.

¹²⁴ Ήφαιστος Παναγιώτης, «Θεωρία διεθνούς και ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης», Αθήνα 2009, 8^η Έκδοση, Ποιότητα, σελ. 228.

¹²⁵ Θερμός Ηλίας, «Η Γερμανική ηγεμονία. Ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα.», Αθήνα 2013, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 180.

Στο πλαίσιο αυτό επιδιώχθηκε η ισόρροπη ανάπτυξη της ευρωπαϊκής περιφέρειας, μέσω της διοχέτευσης σ' αυτή ευρωπαϊκών πόρων, με στόχο να επιτευχθεί οικονομική σύγκλιση των χωρών της Ανατολικής και Νότιας Ευρώπης, με τις αντίστοιχες χώρες του ευρωπαϊκού Βορρά. Μία επιλογή που αντιμετωπίστηκε αρνητικά από το εσωτερικό πολιτικό ακροατήριο στη Γερμανία, καθώς θεωρήθηκε ότι αποστερεί οικονομικούς πόρους από την εθνική οικονομία, για να τους διοχετεύσει στις χώρες της ΕΕ που υστερούν οικονομικά, επιβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο επιπλέον οικονομικά βάρη στους Γερμανούς πολίτες και επιβαρύνοντας το βιοτικό τους επίπεδο.

Οι αντιλήψεις αυτές είχαν ως αποτέλεσμα την αναβίωση εθνικιστικών συναισθημάτων στο γερμανικό λαό, τα οποία εξελίχθηκαν σε άμεση πολιτική πίεση προς την εκάστοτε γερμανική ηγεσία. Όπως σημειώνει ο Ηλίας Θερμός, το σύνθημα «Πρώτα η Γερμανία!»¹²⁶ απηχούσε το κοινό λαϊκό αίσθημα και επηρέασε άμεσα τις πολιτικές επιλογές του γερμανικού πολιτικού κατεστημένου. «Το αποτέλεσμα ήταν να επιβληθούν οι επιλογές της Γερμανικής Κεντρικής Τράπεζας (Bundesbank) στο ευρωπαϊκό νομισματικό σύστημα, με επίκεντρο αρχικά το ισχυρό μάρκο και στη συνέχεια το ισχυρό ευρώ. Με βάση τις επιλογές αυτές επιδιώχθηκε η αντιμετώπιση των κινδύνων του πληθωρισμού, ο εξαναγκασμός των κυβερνήσεων των χωρών της ΕΕ σε πολιτικές που περιόριζαν το βιοτικό επίπεδο των πολιτών, τις δαπάνες του κοινωνικού κράτους, τα εργασιακά δικαιώματα και τις συνδικαλιστικές διεκδικήσεις. [...] Το ευρωπαϊκό κοινωνικό κράτος αποτελούσε πλέον ένα φιλολαϊκό αναχρονισμό και η Γερμανία έμπαινε σε μία νέα πορεία ηγεμόνευσης»¹²⁷.

Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, ο ένας από τους δύο πόλους της ψυχροπολεμικής περιόδου κατέρρευσε. Η νέα εποχή του μονοπολισμου – πολυπολισμου μετά το 1990 εισήγαγε νέα γεωπολιτικά, γεωοικονομικά και γεωστρατηγικά δεδομένα, σε παγκόσμιο επίπεδο. Η Ρωσία πλέον, που φάνταζε ως ο διάδοχος του σοβιετικού καθεστώτος σε ό,τι αφορά στη διατήρηση της παγκόσμιας πυρηνικής ισορροπίας, δεν είχε τη δυνατότητα να αναλάβει το ρόλο της πρώην ΕΣΣΔ, καθώς η οικονομία της αντιμετώπιζε δομικά προβλήματα. Η κύρια οικονομική διέξοδός της, ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις

¹²⁶ Στο ίδιο, σελ. 182.

¹²⁷ Στο ίδιο, σελ. 182.

του νέου παγκοσμιοποιημένου οικονομικού περιβάλλοντος, ήταν οι εξαγωγές φυσικών ενεργειακών πόρων, οι οποίοι ήταν κεφαλαιώδους σημασίας για την ανάπτυξη του ευρωπαϊκού χώρου και ιδιαίτερα της Γερμανίας. Προκειμένου η Γερμανία να διατηρήσει την οικονομική πρωτοκαθεδρία που είχε αποκτήσει στο ευρωπαϊκό στερέωμα, είχε απόλυτη ανάγκη τους ρωσικούς φυσικούς πόρους, κάτι που σήμαινε πως θα έπρεπε να διατηρήσει την οικονομική συνεργασία της με τη Ρωσία σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα.

Αυτή όμως η πολιτικο – οικονομική αναγκαιότητα της Γερμανίας ερχόταν σε αντίθεση με τη δραστηριοποίησή της στο πλαίσιο της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας και της Ενωμένης Ευρώπης. Σύμφωνα με τον Ηλία Θερμό «ο καθορισμός της συμπεριφοράς της στον κόσμο του 21^{ου} αιώνα προϋπέθετε την επίλυση των εσωτερικών της ζητημάτων, όπως η πλήρης ένταξη της Ανατολικής Γερμανίας στους οικονομικούς και πολιτικούς θεσμούς της Ομοσπονδιακής Γερμανίας, ώστε να μην αναβιώσει ο ρεβανσισμός και η νοσταλγία του πρωσικού милитарισμού και της ιμπεριαλιστικής πολιτικής των Γιούνκερς. [...] Στον 21^ο αιώνα, κατά τον οποίο θα κριθεί η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση στο πολιτικό πεδίο, με την ανάπτυξη θεσμών διακυβέρνησης και ενός ενιαίου ευρωπαϊκού συντάγματος, η Γερμανία θα πρέπει να αποφασίσει αν αυτή η ολοκλήρωση θα έχει τη μορφή μίας ένωσης των ευρωπαϊκών λαών ή μίας γερμανικής Ευρώπης στη βάση ενός διευρυμένου Anschluss. Πριν όμως συμβεί αυτό θα πρέπει η ΕΕ να αποφασίσει αν θα παραμείνει μία ένωση υπό γερμανική ηγεσία ή θα μεταβληθεί σε μία ατλαντική ένωση με τη Βρετανία, τις ΗΠΑ και τον Καναδά»¹²⁸.

Η Γερμανία, με όπλο την οικονομική της ανάπτυξη καθόλο το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα και τις δύο πρώτες δεκαετίες του 21^{ου} αιώνα, απέκτησε την οικονομική πρωτοκαθεδρία στην ΕΕ. Ταυτόχρονα, εκμεταλλευόμενη τη δυναμική που της παρείχε η επανένωση, επιδίωξε να αναδείξει και το πολιτικό της «ανάστημα», επιχειρώντας να εξελιχθεί στον κυρίαρχο ευρωπαϊκό δρώντα, με βλέψεις για επέκταση της επιρροής της σε παγκόσμιο επίπεδο. Χαρακτηριστικές εξελίξεις, που αναδείκνυαν τις στοχεύσεις του νέου γερμανικού κράτους, είναι κατά τον Ανδρέα Στεργίου «η απαίτηση για την κατοχύρωση μόνιμης θέσης στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, η εγκατάσταση της Ευρωπαϊκής

¹²⁸ Στο ίδιο, σελ. 183, 184-185.

Τράπεζας στη Φρανκφούρτη, η αξίωση για αύξηση του αριθμού των εδρών στο Ευρωκοινοβούλιο που αντιστοιχούσαν στη Γερμανία από 81 σε 99, η καθοριστική συνδρομή στην ανεξαρτησία της Κροατίας και της Σλοβενίας, καθώς και μία σειρά άλλων επιδιώξεων, που έκαναν εμφανές ότι η Γερμανία ήταν αποφασισμένη να αναβαθμίσει το ρόλο της διεθνώς, πολύ πέρα από τα σύνορα της Ευρώπης»¹²⁹.

Μέσα λοιπόν από την ανάληψη πρωταγωνιστικού ρόλου σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο, η Γερμανία προωθεί στον ευρωπαϊκό χώρο πολιτικές που ασκούν σημαντικές πιέσεις στις χώρες της ΕΕ για την επίτευξη αυστηρών οικονομικών στόχων και τη διατήρηση και επαύξηση συγκεκριμένων μακροοικονομικών δεικτών. Οι επιλογές αυτές έχουν αναχθεί σε κυρίαρχη στόχευση της γερμανικής ευρωπαϊκής πολιτικής. Η σύνδεση της αποδέσμευσης ευρωπαϊκών οικονομικών κονδυλίων προς τις ευρωπαϊκές χώρες, και ιδιαίτερα προς τις φτωχότερες χώρες του ευρωπαϊκού Νότου, με την ικανοποίηση συγκεκριμένων οικονομικών κριτηρίων, τις έχει οδηγήσει σε μία άνευ προηγουμένου περιοριστική δημοσιονομική πολιτική, η οποία ασκεί αφόρητες πιέσεις στα λαϊκά στρώματα.

Στο πλαίσιο αυτό, «δύο φαίνεται να είναι οι προκλήσεις στη σημερινή Ευρώπη: πρώτη, η αποχώρηση κρατών – μελών από την ΕΕ και δεύτερη, πιθανές εκτεταμένες εξεγέρσεις από τους φτωχοποιημένους λαούς και η μαζική προσχώρηση της καταρρέουσας μεσαίας τάξης στο φασιστικό αναχρονισμό, δηλαδή η απογοήτευση των πολιτών από τη δημοκρατία»¹³⁰. Στο ευρωπαϊκό περιβάλλον των τελευταίων ετών φαίνεται πως οι προκλήσεις αυτές βρίσκουν πρόσφορο έδαφος για ανάπτυξη. Ο ευρωσκεπτικισμός έχει γνωρίσει κατακόρυφη άνοδο σε ένα σημαντικό αριθμό ευρωπαϊκών χωρών, ενώ ταυτόχρονα ακροδεξιές πολιτικές δυνάμεις εκμεταλλεύονται τις διαμορφωμένες πολιτικές και οικονομικές συνθήκες, προκειμένου να προωθήσουν τη ρητορική τους και να προσελκύσουν υποστηρικτές. Παρά όμως την παραπάνω διαμορφωμένη πραγματικότητα, οι εξελίξεις στον ευρωπαϊκό χώρο φαίνεται να έχουν μία μονοδιάστατη δυναμική υπέρ της ανάδειξης της Γερμανίας σε κυρίαρχη δύναμη της Ευρώπης.

¹²⁹ Στεργίου Ανδρέας, «Η Γερμανική εξωτερική πολιτική: 1945 – 2005.», Αθήνα 2005, Εκδόσεις Ροές, σελ. 122.

¹³⁰ Θερόμος Ηλίας, «Η Γερμανική ηγεμονία. Ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα.», Αθήνα 2013, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 192.

Η οικονομική κρίση του 2008 ξεκίνησε από τις ΗΠΑ και διαχύθηκε ταχύτατα σε παγκόσμιο επίπεδο. Η διεθνής αλληλεξάρτηση και οι διασυνδεδεμένες οικονομίες των χωρών της υφής, ευνόησαν τη δημιουργία ενός αρνητικού παγκόσμιου οικονομικού κλίματος, το οποίο έπληξε κατά προτεραιότητα τις ασθενέστερες οικονομίες. Έτσι στην Ευρώπη παρατηρήθηκε μία σημαντική οικονομική συρρίκνωση των χωρών του ευρωπαϊκού Νότου, ενώ οι ισχυρές οικονομίες των χωρών του Βορρά διατήρησαν τα κεκτημένα τους, στηριζόμενες στη σταθερή βάση τους και στην ανθεκτικότητα, που τους παρέιχε η ευρωστία τους. Αυτό το οικονομικό περιβάλλον έδωσε τη δυνατότητα στη Γερμανία να αναδείξει ακόμη περισσότερο τον κυρίαρχο ρόλο της σε επίπεδο ΕΕ και να «αγγίξει» τα όρια μίας νέας γερμανικής ηγεμονίας στην Ευρώπη.

Χαρακτηριστικές για το συνολικά διαμορφωμένο πολιτικό και οικονομικό σκηνικό στον ευρωπαϊκό χώρο, είναι οι θέσεις του Ηλία Θερμού: «Η κρίση, αρχίζοντας από τις πιο αδύναμες οικονομίες, όπως της Ελλάδας και της Πορτογαλίας, εξαπλώθηκε σε μεγάλες οικονομίες, όπως αυτές της Ισπανίας και της Ιταλίας. Παράλληλα όμως οι πιο ανεπτυγμένες χώρες του ευρωπαϊκού Βορρά, όπως η Γερμανία, η Αυστρία, η Φινλανδία και η Ολλανδία, απολαμβάνουν ένα υψηλό βιοτικό επίπεδο με χαμηλή ανεργία και οικονομική ανάπτυξη. Το αποτέλεσμα αυτής της ανισορροπίας είναι η μεταφορά πλούτου από το μεσογειακό Νότο στον ευρωπαϊκό Βορρά, με κύριο αποδέκτη τη Γερμανία. Το φαινόμενο αυτό ενισχύει τη γερμανική επιρροή εντός της ΕΕ και φαίνεται να διαταράσσει τις σχέσεις του γαλλογερμανικού άξονα, αφού η οικονομική ισχύς της Γερμανίας είναι υπέρτερη της Γαλλίας, και συνεπώς η γερμανική επιρροή στην Ευρώπη γίνεται καθοριστική. Αυτή λοιπόν η αναβάθμιση της Γερμανίας σε ηγετικό ρόλο στην Ευρώπη, επαναφέρει τον προβληματισμό σχετικά με τη γερμανική ηγεμονία και το μέλλον της ΕΕ»¹³¹.

Η Γερμανία, εκμεταλλευόμενη την οικονομική της πρωτοκαθεδρία σε ευρωπαϊκό επίπεδο και τις δυνατότητες που αυτή της παρέχει, προώθησε μία πολιτική οικονομικής διάσωσης των ασθενέστερων ευρωπαϊκών χωρών, που δέχθηκαν τη μεγαλύτερη πίεση της οικονομικής κρίσης, με προεξάρχουσα την Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτό προώθησε σε επίπεδο ΕΕ τη σύναψη συμφωνιών

¹³¹ Στο ίδιο, σελ. 195.

παροχής οικονομικής βοήθειας και στήριξης σε χώρες όπως η Ελλάδα, η Πορτογαλία και η Κύπρος. Ταυτόχρονα διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο σε ό,τι αφορά στη διαμόρφωση των συνθηκών εντός των οποίων θα κινηθούν η ισπανική και η ιταλική οικονομία μέσα στα επόμενα χρόνια, καθώς οι δύο αυτές χώρες αντιμετωπίζουν σημαντικές οικονομικές προκλήσεις.

Η δράση της όμως αυτή έχει δημιουργήσει σταδιακά ένα κλοιό, που περισφίγγει συνεχώς τις χώρες της Μεσογείου, προωθώντας ταυτόχρονα το γερμανικό έλεγχο σε μία τόσο ευαίσθητη γεωπολιτικά, γεωοικονομικά και γεωστρατηγικά, περιοχή. Μία σημαντική μερίδα μελετητών σε διεθνές επίπεδο υποστηρίζει την άποψη ότι η Γερμανία εγκαθιδρύει σταδιακά μία ηγεμονία σε πολιτικό – οικονομικό επίπεδο στη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή, επιτυγχάνοντας, μέσω του παρεμβατικού της ρόλου στις χώρες του ευρωπαϊκού Νότου, να ελέγξει ενεργειακές οδούς, που συγκεντρώνουν το παγκόσμιο ενδιαφέρον. Οι στοχεύσεις του γερμανικού κράτους στη νέα εποχή της παγκοσμιοποίησης, φαίνεται ότι προωθούν την ανάληψη ενός ηγεμονικού ρόλου από τη Γερμανία στην ευρύτερη περιοχή της Ευρασίας, μέσω της οικονομικής πρωτοκαθεδρίας της. Έναν ηγεμονικό ρόλο που η Γερμανία απέτυχε να αποκτήσει κατά το πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα, οδηγώντας την ανθρωπότητα σε δύο Παγκόσμιους Πολέμους.

Ο Μάκης Ανδρόπουλος, προς επίρρωση της άποψης αυτής, παραθέτει στο βιβλίο του «Το γερμανικό σύνδρομο», ένα απόσπασμα από άρθρο του Καθηγητή Οικονομικών και πρώην Υπουργού, Δημήτρη Μάρδα. Στο άρθρο αυτό ο Καθηγητής υποστηρίζει ότι «κατά την περίοδο 1871 – 1897 η Γερμανία πέρασε μετά την ενοποίησή της από τη Realpolitik (πραγματιστική πολιτική) του Βίσμαρκ στη Weltpolitik (παγκόσμια πολιτική) του Γουλιέλμου του II. Η πρώτη πολιτική επιδίωκε την εδραίωση της οικονομικής, όπως και πολιτικής κυριαρχίας της χώρας στην ηπειρωτική Ευρώπη. Αντίθετα, η δεύτερη επεδίωκε την ανάδειξη της Γερμανίας σε απόλυτη παγκόσμια πολιτική ηγεμονική δύναμη. Σήμερα το προαναφερθέν σενάριο φαίνεται να επαναλαμβάνεται και μάλιστα στην ίδια ακριβώς έκταση χρόνου. Ειδικότερα από το 1989, ημερομηνία της πτώσης του Τοίχους του Βερολίνου, έως την έναρξη της δεύτερης δεκαετίας του 2000, η Γερμανία, μέσω μίας νέας Realpolitik, πέτυχε την οικονομική της ισχυροποίηση, αποτελώντας την κυρίαρχη παραγωγική δύναμη της ΕΕ. Από το 2010 και μετά, η

Γερμανία αποκτώντας την απολύτη οικονομική της υπεροχή, μεταπηδά σταδιακά σε μία νέου τύπου *Weltpolitik*. Στο πλαίσιο αυτό, η διαφαινόμενη οικονομική κατάρρευση ανταγωνιστικών κρατών όχι μόνο δεν την απασχολεί, αλλά μάλλον εξυπηρετεί τις νέες γεωπολιτικές της βλέψεις»¹³².

Εκτός όμως από την προσπάθεια διαχείρισης από πλευράς Γερμανίας των οικονομικών προβλημάτων του ευρωπαϊκού Νότου κατά τρόπο που να εξυπηρετεί τα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντά της, μία ξεχωριστή διάσταση στο ζήτημα της ανάδειξής της σε ένα δυνητικό ηγεμόνα, δίνει και η απόφαση της Μεγάλης Βρετανίας να πάψει να αποτελεί μέλος της ΕΕ, μετά τα αποτελέσματα του βρετανικού δημοψηφίσματος του 2016.

Η Βρετανία ανέκαθεν αντιμετώπιζε την ευρωπαϊκή προοπτική της με ιδιαίτερο σκεπτικισμό. Κατά τη δεκαετία του 1950, όταν δημιουργήθηκαν οι Ευρωπαϊκές Κοινότητες και επιχειρήθηκε η σταδιακή προσέγγιση των ευρωπαϊκών κρατών, αρχικά σε οικονομικό επίπεδο, με απώτερες βλέψεις για μία πολιτική ένωση της Ευρώπης, η βρετανική στάση ήταν καθόλα αρνητική σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Το βρετανικό κράτος ανέκαθεν διατηρούσε ισχυρούς πολιτικούς, οικονομικούς και πολιτιστικούς δεσμούς με τις ΗΠΑ, συνιστώντας μαζί τους το ισχυρό αγγλοσαξωνικό δίδυμο, που κυριαρχούσε σε παγκόσμιο επίπεδο στο πλαίσιο εφαρμογής αρχικά της *Pax Britannica* και στη συνέχεια της *Pax Americana*. Συνεπώς ήταν σταθερά προσανατολισμένο προς τη συνεργασία με τις ΗΠΑ στο επίπεδο της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας και αντιτίθονταν σε οτιδήποτε θα μπορούσε να απειλήσει τη σταθερότητα και πρωτοκαθεδρία αυτής της Συμμαχίας στο δυτικό κόσμο.

Η στάση της Βρετανίας άρχισε να μεταλλάσσεται από τις αρχές της δεκαετίας του 1960, όταν φάνηκε ότι οι προωθούμενες ευρωπαϊκές επιλογές σε τομείς χαμηλής πολιτικής, δημιουργούσαν μία σημαντική οικονομική δυναμική της ΕΟΚ και των χωρών – μελών της, η οποία απειλούσε να επισκιάσει τα βρετανικά συμφέροντα και να μετατρέψει τη βρετανική οικονομία, σε οικονομία δεύτερης ταχύτητας. Προκειμένου η Βρετανία να αναστρέψει αυτή την πορεία και να προασπίσει τα συμφέροντά της, μετέβαλε τη στάση της απέναντι στην ευρωπαϊκή της προοπτική και επιδίωξε την είσοδό της στην ΕΟΚ, κάτι το οποίο πέτυχε το

¹³² Ανδρόπουλος Μάκης, «Το γερμανικό σύνδρομο», Αθήνα 2013, Ταξιδευτής, σελ. 280.

1973. Ποτέ όμως δεν εγκατέλειψε τον ατλαντικό της προσανατολισμό και το σφιχτό «εναγκαλισμό» με το δεύτερο πόλο του αγγλοσαξονικού διπόλου, τις ΗΠΑ.

Η σταδιακή όμως ανάδειξη της Γερμανίας σε κυρίαρχη πολιτική και οικονομική δύναμη στους κόλπους της ΕΟΚ αρχικά και στη συνέχεια της ΕΕ, προκάλεσε τη Βρετανία και το αυτοκρατορικό παρελθόν της. Με την παρέλευση των ετών και ιδιαίτερα μετά την ενοποίηση του γερμανικού κράτους, η αντίδραση αυτή γινόταν διαρκώς πιο έντονη. Το βρετανικό πολιτικό κατεστημένο, αλλά και ο βρετανικός λαός θεωρούσαν ότι η χώρα τους δεν απολάμβανε, από τη συμμετοχή της στην ΕΕ, τα οφέλη που επέβαλλε η ιστορία του βρετανικού έθνους και η θέση της Βρετανίας ως παραδοσιακής μεγάλης δύναμης στον ευρωπαϊκό χώρο. Αντίθετα επικρατούσε η άποψη ότι η χώρα προσφέρει πολλά σε ευρωπαϊκό επίπεδο, χωρίς να καρπώνεται τα κέρδη που αναλογούν στο ρόλο της ως μίας ισχυρής ευρωπαϊκής χώρας.

Η τάση αυτή ενισχύθηκε ακόμη περισσότερο στον 21^ο αιώνα, λόγω της γερμανικής επικυριαρχίας στα ευρωπαϊκά «πράγματα». Η απειλή που συνιστούσε η εξέλιξη αυτή για τα βρετανικά συμφέροντα, οδήγησε τη χώρα σε ακόμη πιο έντονες αντιδράσεις σε ό,τι αφορά στις εφαρμοζόμενες πολιτικές σε επίπεδο ΕΕ, αναδεικνύοντας σταδιακά μία τάση αποστασιοποίησης της Μεγάλης Βρετανίας από την Ενωμένη Ευρώπη.

Η γερμανική πρωτοκαθεδρία στον ευρωπαϊκό χώρο, η οποία τα τελευταία είκοσι έτη τείνει να μετεξελιχθεί σε γερμανική ηγεμονία, οδήγησε του Βρετανούς να αποφασίσουν την έξοδό τους από την ΕΕ. Μία τέτοια χώρα που βίωσε ένα ένδοξο αυτοκρατορικό παρελθόν και έχει βαθιά ριζωμένες ακόμη στο «γενετικό της κώδικα» αντιλήψεις που προωθούν και υποστηρίζουν το βρετανικό μεγαλείο, δεν μπορούσε να αποδεχθεί την ανάδειξη μίας νέας γερμανικής ηγεμονίας. Ταυτόχρονα θεωρεί ότι μία απεμπλοκή της από την γερμανική οικονομική επικυριαρχία σε επίπεδο ΕΕ, θα εξυπηρετήσει με καλύτερο τρόπο τα οικονομικά της συμφέροντα, δημιουργώντας μία νέα δυναμική για τη βρετανική οικονομία. Εκείνο που μένει πλέον, αφού ολοκληρωθούν οι διαδικασίες εξόδου της Μεγάλης Βρετανίας από την ΕΕ, είναι να αποδειχθεί αν αυτή η στρατηγική επιλογή της ήταν σωστή.

Ιδιαίτερη σημασία στο σημείο αυτό έχει να μελετήσουμε και τον τρόπο με τον οποίο οι ΗΠΑ αντιμετωπίζουν την ανάδειξη της Γερμανίας στον ισχυρότερο ευρωπαϊκό δρώντα. Οι ΗΠΑ μετά το τέλος του Α' ΠΠ αποφάσισαν να αποστασιοποιηθούν από τα δρώμενα στον ευρωπαϊκό χώρο και να απομονωθούν στην αμερικανική ήπειρο. Η επιλογή τους αυτή ήταν ένας από τους λόγους που οδήγησε στο Β' ΠΠ. Μετά λοιπόν την καταστροφική λαίλαπα του ναζισμού και την επικράτηση της Δυτικής Συμμαχίας, η επιλογή των ΗΠΑ, σε ό,τι αφορά στη δραστηριοποίησή τους στα ευρωπαϊκά «πράγματα», ήταν εντελώς διαφορετική. Η στήριξη των Ευρωπαίων Συμμάχων και η αναγέννηση της Ευρώπης, αποτέλεσε στρατηγική επιλογή του αμερικανικού κράτους. Στο πλαίσιο αυτό, βασικό παράγοντα στην υλοποίηση των αμερικανικών σχεδίων θα διαδραμάτιζε η Γερμανία.

Οι ΗΠΑ επιθυμούσαν τη δημιουργία ενός γερμανικού κράτους ισχυρού και ενταγμένου στη Συμμαχία των δυτικών κρατών, το οποίο θα αποτελούσε το ανάχωμα στο σοβιετικό επεκτατισμό και θα συνέβαλλε θεμελιωδώς στην πολιτική ανάσχεσης (containment) της Σοβιετικής Ένωσης, που εγκαινιάστηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1950. Σταδιακά λοιπόν η Γερμανία, εκμεταλλευόμενη την πολιτική και οικονομική στήριξη που της παρείχαν οι ΗΠΑ, άρχισε να αναλαμβάνει κυρίαρχο ρόλο στα ευρωπαϊκά δρώμενα, με κύριο όπλο της, τη συνεχώς διευρυνόμενη οικονομική της δύναμη. Αποτέλεσμα της πορείας αυτής ήταν να αναδειχθεί στον ισχυρότερο δρώντα εντός της ΕΕ, μία εξέλιξη που ευνοήθηκε ακόμη περισσότερο από την κατάρρευση της ΕΣΣΔ και την επανένωση του γερμανικού κράτους κατά τις αρχές της δεκαετίας του 1990.

Η μεγάλη όμως οικονομική της δύναμη, που σταδιακά μετεξελίχθηκε και σε πολιτική επικράτηση έναντι των υπολοίπων ευρωπαϊκών κρατών στους κόλπους της ΕΕ, την οδήγησε σε επιλογές απόλυτου ελέγχου των πολιτικών και οικονομικών εξελίξεων στην Ευρώπη. Η χαρακτηριστικότερη μορφή παρεμβατικότητας στις ευρωπαϊκές εξελίξεις ήταν ο τρόπος με τον οποίο η Γερμανία προώθησε την αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης των αρχών του 21^{ου} αιώνα, στο πλαίσιο της ΕΕ. Η προσπάθεια απόλυτης χειραγώγησης των χωρών του ευρωπαϊκού Νότου, όπως η Ελλάδα, η Πορτογαλία και η Κύπρος, μέσω της σύναψης συμφωνιών οικονομικής βοήθειας μεταξύ αυτών και της ΕΕ, αποτέλεσαν τον κύριο βραχίονα της γερμανικής επέμβασης στις γεωπολιτικές και

γεωοικονομικές εξελίξεις στη Μεσόγειο.

Αυτή όμως η πολιτική επιλογή της Γερμανίας αντιτίθεται με τις στοχεύσεις των ΗΠΑ στην ευρύτερη περιοχή της Ευρασίας, καθώς το αμερικανικό κράτος βλέπει να φτωχοποιούνται σημαντικοί σύμμαχοί του στη Νότια Ευρώπη, να αποδυναμώνονται και να εντάσσονται σε μία σχέση εξάρτησης με τη Γερμανία. Για το λόγο αυτό επιχειρεί, μέσω της άσκησης πιέσεων προς το γερμανικό κράτος και στήριξης των ευρωπαϊκών χωρών της Μεσογείου στο πλαίσιο του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), να ανασχέσει αυτή την πορεία οικονομικής περιδίνισης στην οποία έχουν εισέλθει. Η δράση αυτή των ΗΠΑ στοχεύει ταυτόχρονα στον έλεγχο της ανάδειξης μίας νέας γερμανικής ηγεμονίας στην Ευρώπη.

Εντούτοις οι γερμανικές ηγεμονικές τάσεις τροφοδοτούνται και από το γεγονός ότι την τελευταία δεκαετία η παγκόσμια πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ, σε πολιτικό, οικονομικό και στρατιωτικό επίπεδο, βρίσκεται υπό αμφισβήτηση. Η μεγάλη οικονομική κρίση του 2008 ξεκίνησε από την αμερικανική ήπειρο και διαχύθηκε ταχύτατα σε όλη την υφήλιο, προκαλώντας δομικές μεταλλάξεις στην παγκόσμια οικονομία. Η Κίνα έχει αναδειχθεί από τις αρχές του 21^{ου} αιώνα σε βασικό αντίπαλο των ΗΠΑ, με κύριο όπλο της, την ισχύρη οικονομία, η οποία αναπτύσσεται με υπερδιπλάσιους ρυθμούς σε σύγκριση με τις οικονομίες των δυτικών καπιταλιστικών χωρών. Η Ρωσία επιχειρεί να ανακτήσει τη χαμένη αίγλη και τη δύναμη της σοβιετικής εποχής, επιδιώκοντας να καταλάβει τη θέση που κατείχε η ΕΣΣΔ, ως ένας από τους δύο πόλους της ψυχροπολεμικής περιόδου.

Σύμφωνα με το Σπυρο Μακρή όμως, παρά το γεγονός ότι «η αμερικανική προβολή ισχύος έχει πληγεί τόσο από την οικονομική κρίση (2008 και μετά), όσο και από τις ηγεμονικές παλινωδίες των ΗΠΑ στο Ιράκ και το Αφγανιστάν, ιδίως με την επανεμφάνιση ενός σκληρού ισλαμικού φονταμενταλισμού (ISIS), ο μεταψυχροπολεμικός κόσμος δεν έχει αναδείξει ακόμη ένα καινούριο και σταθερό ήπιο ηγεμονικό μεντέλο παγκόσμιας εμβέλειας»¹³³. Συνεχίζοντας ο συγγραφέας αναφέρει χαρακτηριστικά: «Αυτό το γεγονός, για να χρησιμοποιήσω τη φράση του Ηλία Θερμού, δημιουργεί στη γερμανική πολιτική και οικονομική ελίτ μία σοβαρή

¹³³ Μακρής Σπύρος, «Πολιτική Επιστήμη. Κοινωνικός μετασχηματισμός και θεωρίες της δημοκρατίας. Κλασικές, νεοτερικές και σύγχρονες αφηγήσεις. Εισαγωγικές προσεγγίσεις. Δεύτερη έκδοση – επαυξημένη – αναθεωρημένη.», Αθήνα 2017, Εκδόσεις Σιδέρη, σελ. 837.

ψευδαίσθηση για τη νέα πραγματικότητα. Οι Γερμανοί πιστεύουν και πάλι ενδεχομένως ότι έχουν την αντικειμενική δυνατότητα να ξεφύγουν από τα πλαίσια μίας περιφερειακής και ευρωπαϊκής επικυριαρχίας και να προβάλλουν, κυριολεκτικά, στο διεθνές στερέωμα ως παίκτης με πλανητικές ηγεμονικές βλέψεις αναθεωρητικού τύπου»¹³⁴.

Μέσα σε αυτή τη διεθνή περιρρέουσα ατμόσφαιρα, σύμφωνα με τα γραφόμενα του Ηλία Θερμού, «το φάντασμα της γερμανικής ηγεμονίας φαίνεται να πλανάται και πάλι πάνω από την Ευρώπη, μίας ηγεμονίας ανεύθυνης, όπως εκείνη της αρχαίας Σπάρτης, και συνάμα επικίνδυνα αναχρονιστικής, με μη ορθολογικά στοιχεία ρεβανσισμού και αλαζονείας – μία απειλή για τις δημοκρατικές παραδόσεις της Ευρώπης. Ποτέ οι ψευδαισθήσεις της γερμανικής ηγεμονίας δεν ήταν πιο εμφανείς απ' ότι σήμερα»¹³⁵.

Αυτή ακριβώς η διαμορφωμένη κατάσταση δείχνει να έχει παρόμοια χαρακτηριστικά με τον ηγεμονικό ιδεαλισμό¹³⁶, που διέκρινε τη γερμανική πολιτική πραγματικότητα κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου και ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του 1930 μέχρι και τη λήξη του Β' ΠΠ. Οι πολιτικές επιλογές της Γερμανίας δείχνουν, στην προσπάθειά της να αναδειχθεί σε δύναμη παγκόσμιας εμβέλειας, ότι τείνει να εγκαταλείψει την ιδέα του ρεαλιστικού ηγεμονισμού¹³⁷, ενός ηγεμονισμού που, κατά το Σπύρο Μακρή, «λαμβάνει υπόψη του το κλασικό ρεαλιστικό δόγμα της ισορροπίας δυνάμεων (balance of power) και ως εκ τούτου δεν έχει καμία αναθεωρητική διάσταση»¹³⁸.

Στο πλαίσιο αυτό η Γερμανία, μέσα από την πολιτική και οικονομική ενδυνάμωσή της κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα και ιδιαίτερα μετά τη δυναμική που της προσέδωσε η ενοποίησή της στις αρχές της δεκαετίας του 1990, δείχνει να επιδιώκει την εγκαθίδρυση ενός «ιμπεριαλιστικού ηγεμονισμού αναθεωρητικού τύπου»¹³⁹ στον ευρωπαϊκό χώρο. Θύμα της εξέλιξης αυτής,

¹³⁴ Στο ίδιο, σελ. 837 – 838.

¹³⁵ Θερμός Ηλίας, «Η Γερμανική ηγεμονία. Ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα.», Αθήνα 2013, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 204.

¹³⁶ Μακρής Σπύρος, «Πολιτική Επιστήμη. Κοινωνικός μετασχηματισμός και θεωρίες της δημοκρατίας. Κλασικές, νεότερες και σύγχρονες αφηγήσεις. Εισαγωγικές προσεγγίσεις. Δεύτερη έκδοση – επανημετέρωτη – αναθεωρημένη.», Αθήνα 2017, Εκδόσεις Σιδέρη, σελ. 832.

¹³⁷ Στο ίδιο, σελ. 831.

¹³⁸ Στο ίδιο, σελ. 831.

¹³⁹ Στο ίδιο, σελ. 838.

εφόσον ευοδωθούν οι γερμανικοί πόθοι, θα αποτελέσει μοιραία η παγκόσμια ηγεμονική σταθερότητα. Μία σταθερότητα που κατά το παρελθόν χαρακτήριζε το διεθνές σύστημα της περιόδου 1815 – 1914, με κυρίαρχη δύναμη τη Μεγάλη Βρετανία, ενώ από τη λήξη του Β' ΠΠ έως και σήμερα αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της μεταπολεμικής περιόδου, παρά τις μεταλλάξεις που γνώρισε αυτή από τη διπολικότητα στην μονοπολικότητα – πολυπολικότητα, με πρωταγωνιστικό δρώντα τις ΗΠΑ.

Αυτή η ηγεμονική σταθερότητα της προηγούμενης περιόδου, η οποία, σύμφωνα με το Σπύρο Μακρή, «επιτάσσει ότι ο ηγεμόνας οφείλει να μοιράζει οφέλη στους ηγεμονευόμενους και να μην κυριαρχεί ολοκληρωτικά και δυναστικά στις διεθνείς σχέσεις»¹⁴⁰, φαίνεται να απειλείται από τις ηγεμονικές τάσεις της Γερμανίας στο κατώφλι του 21^{ου} αιώνα. Απομένει λοιπόν στο γερμανικό κράτος και στην πολιτική του ηγεσία να αναγνωρίσει τη δίνη στην οποία κινδυνεύει να εισέλθει και να αναστρέψει την πορεία του. Σε διαφορετική περίπτωση είναι ορατός ο κίνδυνος της αναβίωσης διλημάτων ασφαλείας, αντίστοιχων με εκείνων που προκάλεσε η ναζιστική προσπάθεια δημιουργίας του Γ' Ράιχ, η οποία οδήγησε σε μία παγκόσμια συμμαχία εναντίον της Γερμανίας και των συμμάχων της και προκάλεσε πλήθος δεινών στο γερμανικό λαό.

Όπως σημειώνει ο Ηλίας Θερμός, «η διαχείριση της κρίσης χρέους στην Ευρώπη από τη Γερμανία, απειλεί να πλήξει τη δημοκρατία στην Ευρώπη και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, προκαλώντας ενδεχομένως στο μέλλον την επιστροφή των Ηνωμένων Πολιτειών στη Γηραιά Ήπειρο και την υποταγή της τελευταίας σε εξευρωπαϊκά συμφέροντα»¹⁴¹. Μία ένδειξη της τάσης αυτής αποτελεί, κατά το Σπύρο Μακρή, «το σκάνδαλο VW-gate, που ξέσπασε μετά από αποκαλύψεις των Αμερικανών, σχετικά με την εκπομπή ρύπων γερμανικών αυτοκινήτων, με ύποπτο λογισμικό. Η αποκάλυψη αυτή σηματοδότησε για πολλούς την αρχή του τέλους της γερμανικής ηγεμονίας στη μεταψυχροπολεμική εποχή. Το μέλλον θα δείξει αν το εν λόγω σκάνδαλο αποτελεί έναν κρίκο στην πρόβλεψη του Ηλία Θερμού για

¹⁴⁰ Στο ίδιο, σελ. 836.

¹⁴¹ Θερμός Ηλίας, «Η Γερμανική ηγεμονία. Ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα.», Αθήνα 2013, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 207.

επαναφορά των ΗΠΑ στην Ευρώπη, ως πόλος ηγεμονικής σταθερότητας»¹⁴².

Το μεγάλο ζήτημα που προκύπτει μέσα από την πορεία συρρίκνωσης ενός σημαντικού μέρους του ευρωπαϊκού χώρου, είναι οι προοπτικές που αναδεικνύονται για το άμεσο μέλλον. Η Γερμανία, μέσω των πολιτικών που προωθεί σε επίπεδο ΕΕ, επιδιώκει την περαιτέρω ανάδειξη και διατήρηση του κυρίαρχου ρόλου της στην Ευρώπη, γεγονός που θα αναβαθμίσει ακόμη περισσότερο τη θέση της στο παγκόσμιο γίγνεσθαι. Η εφαρμογή όμως πολιτικών αυστηρού δημοσιονομικού ελέγχου και αυστηρής οικονομικής πειθαρχίας σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, έχει οδηγήσει πρακτικά σε μία Ευρώπη δύο ταχυτήτων, που απειλείται με περαιτέρω πολιτική και οικονομική συρρίκνωση. Συνεπώς το ερώτημα που δημιουργείται είναι: «Αν η Ευρώπη καταρρεύσει σε τι θα επικυριαρχήσει η Γερμανία;». «Η περιθωριοποίηση λοιπόν της Ευρώπης, με τη Γερμανία ως απολίθωμα, είναι το νέο μεγάλο φάντασμα που πλανάται σήμερα πάνω από τη Γηραιά Ήπειρο»¹⁴³.

Καταλήγοντας ο Σπύρος Μακρής στην ενότητα του βιβλίου του, η οποία τιτλοφορείται «γερμανικός ηγεμονισμός ή αναθεωρητικός γερμανικός εθνικισμός;»¹⁴⁴, αναφέρει χαρακτηριστικά: «Αν οι Γερμανοί επιθυμούν να ξεχωρίσουν στο νεό σύστημα διεθνούς ειρήνης και στρατηγικής ασφάλειας μετά το 1989, όπως θα εξελιχθεί μελλοντικά, ως ισότιμος στρατηγικός εταίρος δίπλα στις νέες πιθανές γεωπολιτικές υπερδυνάμεις, πλην των ΗΠΑ δηλαδή, πρέπει να αναστοχαστούν σοβαρά το μέλλον τους και να δουν την Ευρώπη ως ένα πεδίο ηγεμονικής ισχύος που δε θα τους απομακρύνει από τους άλλους ευρωπαϊκούς λαούς, αλλά θα τους φέρνει πιο κοντά, τυπικά και ουσιαστικά»¹⁴⁵.

¹⁴² Μακρής Σπύρος, «Πολιτική Επιστήμη. Κοινωνικός μετασχηματισμός και θεωρίες της δημοκρατίας. Κλασσικές, νεοτερικές και σύγχρονες αφηγήσεις. Εισαγωγικές προσεγγίσεις. Δεύτερη έκδοση – επαυξημένη – αναθεωρημένη.», Αθήνα 2017, Εκδόσεις Σιδέρη, σελ. 840.

¹⁴³ Θερμός Ηλίας, «Η Γερμανική ηγεμονία. Ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα.», Αθήνα 2013, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 192.

¹⁴⁴ Μακρής Σπύρος, «Πολιτική Επιστήμη. Κοινωνικός μετασχηματισμός και θεωρίες της δημοκρατίας. Κλασσικές, νεοτερικές και σύγχρονες αφηγήσεις. Εισαγωγικές προσεγγίσεις. Δεύτερη έκδοση – επαυξημένη – αναθεωρημένη.», Αθήνα 2017, Εκδόσεις Σιδέρη, σελ. 830.

¹⁴⁵ Στο ίδιο, σελ. 840.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: ΙΣΤΟΡΙΚΟΤΗΤΑ, ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Ανατρέχοντας στην ιστορία του γερμανικού έθνους, διαπιστώνουμε ότι αυτή χαρακτηρίζεται από μία διαρκή προσπάθεια ανάδειξής του σε διαμορφωτή των εξελίξεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο και απόκτησης της πρωτοκαθεδρίας έναντι των υπολοίπων ευρωπαϊκών κρατικών οντοτήτων. Κάνοντας μία σύντομη αναδρομή από τις απαρχές της γερμανικής ιστορίας έως και σήμερα, θα διαπιστώσουμε ότι, από την εποχή της δημιουργίας της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας του Γερμανικού Έθνους, τις προσπάθειες ακολούθως δημιουργίας ενός ενιαίου γερμανικού κράτους από τον Μπίσμαρκ, το γερμανικό «ηγεμονικό ιδεαλισμό»¹⁴⁶, που οδήγησε σε δύο παγκοσμίους πολέμους, την προσπάθεια ομαλής επανένταξης της μεταπολεμικής Γερμανίας στο διεθνές σύστημα και την πορεία που ακολούθησε η νέα γερμανική κρατική οντότητα, που προέκυψε μετά την επανένωση, η γερμανική πολιτική είναι προσανατολισμένη στην ανάδειξη του κυρίαρχου ρόλου του γερμανικού κράτους στα παγκόσμια δρώμενα.

Η Γερμανία έδειχνε ανέκαθεν να ασφικτιά σε ένα γεωγραφικό χώρο στο κέντρο της Ευρώπης, για τον οποίο θεωρούσε ότι της στερούσε την απαραίτητη δυναμική, ώστε να υλοποιήσει τις βλέψεις της για ανάδειξη σε έναν δρώντα, παγκόσμιου βεληνεκούς. Η ιδέα της «στρατηγικής περικύκλωσης» από τη Γαλλία, τη Μεγάλη Βρετανία και τη Ρωσία, προκαλούσε φυγόκεντρες ροπές στο γερμανικό πολιτικό και στρατιωτικό κατεστημένο, το οποίο επιδίωκε μία εξουδετέρωση αυτού του, κατά τη γερμανική αντίληψη, «στρατηγικού αποκλεισμού». Ταυτόχρονα η καθυστερημένη, σε σχέση με τις υπόλοιπες μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, συγκρότηση της Γερμανίας σε ένα ενιαίο κράτος κατά το 19^ο αιώνα και η εσωτερική ανομοιογένεια που παρουσίαζε, προκαλούσε ανησυχία στην Ευρώπη, σε ό,τι αφορά στις στοχεύσεις της γερμανικής πολιτικής και στο ρόλο που επιθυμούσε να διαδραματίσει το γερμανικό κράτος σε πολιτικό, οικονομικό και στρατιωτικό επίπεδο.

Αποτέλεσμα της πορείας αυτής του γερμανικού έθνους μέσα στη διαχρονία ήταν η δημιουργία της ιδέας του «Ειδικού Μονοπατιού» ή της «Μεσαίας Θέσης», του επονομαζόμενου «Sonderweg». Μία αντίληψη που εισέβαλε στην

¹⁴⁶ Στο ίδιο, σελ. 832.

ιδιοσυγκρασία του γερμανικού λαού και των ηγετών του και αποτέλεσε τη βάση επάνω στην οποία στηρίχτηκε η ανάπτυξη των ηγεμονικών βλέψεων του γερμανικού πολιτικοστρατιωτικού κατεστημένου. Το «Sonderweg» αποτέλεσε τον «άλλο δρόμο» για τη Γερμανία, μία διέξοδο από την ασφυξία που της προκαλούσε η κεντρική θέση της στον ευρωπαϊκό χώρο, αλλά και οι προσπάθειες περιορισμού της από τις άλλες μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις και οδήγησε στην εκδήλωση των γερμανικών ηγεμονικών τάσεων, μέσω της διεξαγωγής των δύο Παγκόσμιων Πολέμων.

Η Γερμανία αποτελούσε διαχρονικά μία πηγή ανησυχίας για την Ευρώπη, παρά τις προσπάθειες αρχικά του Μπίσμαρκ κατά την περίοδο 1871 – 1890 και στη συνέχεια της γερμανικής πολιτικής ηγεσίας κατά την ψυχροπολεμική εποχή να αναδείξουν το γερμανικό κράτος σε έναν πυλώνα σταθερότητας και διατήρησης των υφιστάμενων ισορροπιών ισχύος στο διεθνές σύστημα. Οι εκατόμβες των θυμάτων και οι εικόνες ολοκληρωτικής καταστροφής πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών δομών, που προκάλεσαν οι δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι, δεν αφήναν περιθώρια για διαφορετική αντιμετώπιση του γερμανικού κράτους, εκτός από την προσπάθεια μίας απόλυτα ελεγχόμενης διαδικασίας εγκαθίδρυσης μίας νέας πολιτικής πραγματικότητας στο εσωτερικό του, τόσο κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, όσο και μετά το τέλος του Β' ΠΠ.

Η προσπάθεια όμως αυτή κατά τις δύο αυτές διαφορετικές φάσεις επίλυσης του γερμανικού ζητήματος, είχε εντελώς διαφορετικά χαρακτηριστικά. Ενώ κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου επιχειρήθηκε ο απόλυτος έλεγχος της Γερμανίας σε πολιτικό, οικονομικό και στρατιωτικό επίπεδο, μέσω της επιβολής εξοντωτικών όρων με τη Συνθήκη των Βερσαλιών, κατά την ψυχροπολεμική περίοδο δόθηκε προτεραιότητα στην ομαλή ένταξη της Γερμανίας στο νέο διεθνές σύστημα και στη σταδιακή εξάλειψη αντιλήψεων και πρακτικών, που θα μπορούσαν να προκαλέσουν την αναβίωση του γερμανικού ηγεμονισμού, με όλα τα ολέθρια αποτελέσματα που θα μπορούσε να έχει μία τέτοια εξέλιξη.

Εκείνο το στοιχείο όμως που αναδεικνύεται από τις προσπάθειες των διεθνών δρώντων της κάθε εποχής, για την αντιμετώπιση του «ιμπεριαλιστικού

ηγεμονισμού»¹⁴⁷ της Γερμανίας, είναι το γεγονός ότι σε κάθε μία από τις δύο αυτές φάσεις, και παρά τις διαφορετικές προσεγγίσεις σε ό,τι αφορά στην αντιμετώπιση του συγκεκριμένου ζητήματος, η γερμανική ηγεμονική κουλτούρα επανεκδηλώθηκε με διαφορετικές μορφές. Κατά το τέλος της περιόδου του Μεσοπολέμου εμφανίστηκε με το ξέσπασμα του Β' ΠΠ και την προσπάθεια δημιουργίας του Γ' Ράιχ, ενώ την τελευταία εικοσαετία απεικονίζεται στην προσπάθεια πολιτικής και οικονομικής ηγεμόνευσης της ΕΕ.

Μελετώντας τον τρόπο δραστηριοποίησης του γερμανικού κράτους στις περιόδους ισχυροποίησής του και ανάδειξης των σημαντικών προοπτικών οικονομικής ανάπτυξης που το διακρίνουν, θα διαπιστώσουμε ένα διαχρονικό κοινό χαρακτηριστικό. Τόσο κατά την περίοδο από το 1890 έως και την έκρηξη του Α' ΠΠ, όσο και κατά το διάστημα που ακολούθησε τη γερμανική ενοποίηση, μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, έως και σήμερα, οι προσπάθειες της Γερμανίας συνοψίζονται στην προώθηση διεθνών πολιτικών και πρακτικών, που ως κύριο στόχο έχουν την προώθηση των γερμανικών συμφερόντων και την επιβολή της γερμανικής πρωτοκαθεδρίας στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι. Μία προσπάθεια που επιχειρεί ταυτόχρονα να προσδώσει και έναν παγκόσμιο ρόλο στο γερμανικό κράτος.

Στο σημείο αυτό όμως, είναι κρίσιμο να αναφερθούμε στο παγκόσμιο γεωπολιτικό και γεωοικονομικό περιβάλλον, εντός του οποίου η Γερμανία επιχειρεί να αναδειχθεί σε βασικό συνδιαμορφωτή των παγκόσμιων εξελίξεων. Με την είσοδο του 21^{ου} αιώνα νέες δυνάμεις, όπως η Βραζιλία και η Ινδία, έχουν αναλάβει πρωτοβουλίες και δράση που επαυξάνουν συνέχεια τη δυναμική τους σε ό,τι αφορά στη διεθνοπολιτική και διεθνοοικονομική δραστηριοποίησή τους. Ταυτόχρονα η Κίνα διαδραματίζει πλέον έναν παγκόσμιο οικονομικό ρόλο, βασιζόμενη στο αστείρευτο εργατικό δυναμικό και τις ανεξάντλητες πλουτοπαραγωγικές πηγές της, απειλώντας στα επόμενα χρόνια να εκτοπίσει από την παγκόσμια οικονομική πρωτοκαθεδρία τις ΗΠΑ. Η Ρωσία επίσης, που αποτελεί βασικό πυλώνα της γερμανικής προσπάθειας για παγκόσμια πολιτική και οικονομική διεύρυνση, μέσω της παροχής φυσικών ενεργειακών πόρων, που είναι πρωταρχικής σημασίας για την υλοποίηση των γερμανικών σχεδίων, φαίνεται να

¹⁴⁷ Στο ίδιο, σελ. 831.

«αποτελεί το μήλο της έριδος στι διεθνείς ισορροπίες»¹⁴⁸ μεταξύ Ευρώπης και Ασίας, λόγω των νέων αποθεμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου που έχουν ανακαλυφθεί σε περιοχές του Βορείου Πόλου¹⁴⁹.

Η οικονομική γιγάντωση χωρών που βρίσκονται εκτος της ευρωπαϊκής ηπείρου, έχει αρχίσει να απειλεί άμεσα τις γερμανικές βλέψεις για την ανάληψη παγκόσμιου πολιτικού και οικονομικού ρόλου. Σύμφωνα με τον Ηλία Θερμό, «η Γερμανία, από πλευράς ΑΕΠ, προβλέπεται για το 2030 να βρίσκεται στην πέμπτη θέση παγκοσμίως, ανταγωνιζόμενη με τη Ρωσία, τη Βραζιλία και το Μεξικό, που ακολουθούν από την έκτη έως την όγδοη θέση της παγκόσμιας κατάταξης. Είναι λοιπόν εύλογο το ερώτημα: Πως είναι δυνατό να διατηρηθούν οι ηγεμονικές φιλοδοξίες της Γερμανίας με ένα σχετικά χαμηλό ΑΕΠ, ως ποσοστό επί του παγκοσμίου και εντός μίας φθίνουσας Ευρωζώνης; [...] Η Ευρωζώνη και η ΕΕ είναι το μέλλον της Γερμανίας, αφού το 70% των εξαγωγών της σήμερα κατευθύνονται προς την ΕΕ»¹⁵⁰.

Γίνεται λοιπόν κατανοητό πως οι προσπάθειες του γερμανικού κράτους θα πρέπει να επικεντρωθούν στη στήριξη των ευρωπαϊκών χωρών, που έχουν πληγεί περισσότερο από την οικονομική κρίση των τελευταίων δέκα ετών και στη θωράκιση του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, καθώς η Ευρώπη είναι εκείνη που μπορεί να εγγυηθεί τη διατήρηση της Γερμανίας στην παγκόσμια πολιτική και οικονομική ελίτ. «Οι οικονομικές πολιτικές που επιβάλλει η Γερμανία στην ΕΕ και ιδιαίτερα στις χώρες του ευρωπαϊκού Νότου, δεν μπορούν να μεταμορφώσουν την Ευρώπη σε ένα ανταγωνιστικό παραγωγικό πρότυπο, ενώ την υποτάσσουν πλήρως στη γερμανική ηγεμονία, μέσα σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο στον 21^ο αιώνα. Οι ηγεμονικές φαντασιώσεις της Γερμανίας δεν αναταποκρίνονται πλέον στην πραγματικότητα»¹⁵¹.

Ταυτόχρονα, υφίσταται κι ένας ακόμη κίνδυνος από τον τρόπο με τον οποίο η Γερμανία διαχειρίζεται την οικονομική κρίση στον ευρωπαϊκό χώρο και τις ανάγκες στήριξης των ασθενέστερων οικονομικά χωρών. Η τακτική της αυστηρής

¹⁴⁸ Θερμός Ηλίας, «Η Γερμανική ηγεμονία. Ψευδαισθήσεις και πραγματικότητα.», Αθήνα 2013, Εκδόσεις Καστανιώτη, σελ. 187.

¹⁴⁹ Στο ίδιο, σελ. 187.

¹⁵⁰ Στο ίδιο, σελ. 187, 188.

¹⁵¹ Στο ίδιο, σελ. 204.

δημοσιονομική πειθαρχίας και της προώθησης περιοριστικών οικονομικών πολιτικών, έχει οδηγήσει αρκετές χώρες, και ιδιαίτερα εκείνες της Νότιας Ευρώπης, σε σημαντική περικοπή κοινωνικών αγαθών και σε πολιτικές εξουθένωσης των ασθενεστερων κοινωνικών ομάδων. Αποτέλεσμα των επιλογών αυτών είναι η ανάδειξη ακροδεξιών πολιτικών φορέων σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, που υπόσχονται ένα «νέο δρόμο», μία διέξοδο στις ασφυκτιούσες κοινωνικές ομάδες, καθιστώντας όμως ταυτόχρονα πολύ πιθανό τον κίνδυνο αναβίωσης στην Ευρώπη φασιστικών νοοτροπιών του παρελθόντος, που προκάλεσαν ανείπωτα δεινά.

Ένα σημαντικό στοιχείο επίσης, το οποίο δεν πρέπει να διαλανθάνει της προσοχής μας, είναι και η στάση που διατηρεί η Γερμανία απέναντι στις άλλες μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, τη Γαλλία και τη Μεγάλη Βρετανία. Η προσπάθεια του γερμανικού κράτους κατά το παρελθόν να προωθήσει τα συμφέροντά του και να αναδείξει τον κυρίαρχο ρόλο του στην Ευρώπη, είχε ως αποτέλεσμα την πρόκληση σημαντικών τριβών με τις χώρες αυτές. Το «ειδικό μονοπάτι» («Sonderweg») που αποφάσισε να ακολουθήσει το γερμανικό πολιτικό και στρατιωτικό κατεστημένο σε παρελθούσες φάσεις της γερμανικής ιστορίας, αδιαφορώντας για τις προτεραιότητες των άλλων μεγάλων ευρωπαϊκών δρώντων, είχε ως αποτέλεσμα την αποσύνθεση και την καταστροφή, μέσα από ερεβώδεις πολεμικές συγκρούσεις, που απείλησαν με αφανισμό την Ευρώπη.

Στη σημερινή εποχή, μία τέτοια εξέλιξη δε φαντάζει ιδιαίτερα πιθανή. Η προωθούμενη ευρωπαϊκή ολοκλήρωση από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 έως και σήμερα, αλλά και η αμερικανική επίδραση στα ευρωπαϊκά πράγματα, μέσω του ρόλου που διαδραμάτισαν οι ΗΠΑ αμέσως μετά τη λήξη του Β' ΠΠ στην ανοικοδόμηση των ευρωπαϊκών πολιτικών, οικονομικών, στρατιωτικών και κοινωνικών δομών, έχει οριοθετήσει το πεδίο μέσα στο οποίο εξελίσσονται οι διεθνοπολιτικοί συσχετισμοί σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Παναγιώτης Ήφαιστος, παραθέτωντας στο βιβλίο του «Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης» τη ρήση του Josef Joffe, «οι ΗΠΑ απαλλάσσουν τους Ευρωπαίους από την ανάγκη μίας αυτόνομης άμυνας, απομάκρυναν τα συστημικά αίτια των συγκρούσεων, στα οποία οφείλονται τόσο πολλοί ευρωπαϊκοί πόλεμοι στο παρελθόν. Με το να προστατεύει τους

Ευρωπαϊούς από άλλους, οι ΗΠΑ τους προστάτευαν από τους εαυτούς των»¹⁵².

Εντούτοις όμως, κανείς δεν μπορεί να αποκλείσει μία ενδεχόμενη επιδείνωση των σχέσεων μεταξύ Γερμανίας, Γαλλίας και Μεγάλης Βρετανίας, αν οι πολιτικές και οικονομικές ελίτ του γερμανικού κράτους δεν αναθεωρήσουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τη νέα διαμορφωμένη διεθνοπολιτική πραγματικότητα, στην αυγή του 21^{ου} αιώνα. Η Γερμανία δείχνει να αναπολεί τις ηγεμονικές βλέψεις του παρελθόντος, μετερχόμενη πλέον οικονομικά και όχι στρατιωτικά μέσα. Οι στοχεύσεις της όμως φαίνεται να έχουν κοινό παρανομαστή με τις αντίστοιχες των περιόδων 1890 – 1914 και 1933 – 1945, με την ειδοποιό διαφορά ότι στην παρούσα φάση εκμεταλλεύεται την οικονομική και όχι τη στρατιωτική πρωτοκαθεδρία της σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Αυτή η λογική δραστηριοποίησης στο ευρωπαϊκό και κατ' επέκταση στο παγκόσμιο γίνεσθαι, οδηγεί σταδιακά στην αποσύνθεση του ευρωπαϊκού οικοδομήματος, για την «ανέγερση» του οποίου καταβλήθηκαν τεράστιες προσπάθειες σε πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο από το 1950 έως και σήμερα. Ένα πρώτο δείγμα των αρνητικών εξελίξεων που προδιαγράφονται στην Ευρώπη, αποτελεί η απόφαση της Μεγάλης Βρετανίας να αποχωρήσει από την ΕΕ, ενώ χαρακτηριστικές είναι οι αντιδράσεις της νέας ιταλικής κυβέρνησης απέναντι στην ΕΕ και στον έλεγχο που ασκεί στις αποφάσεις αυτής η Γερμανία, μέσω του ειδικού της βάρους στον ευρωπαϊκό χώρο. Στο ίδιο πλαίσιο, η Γαλλία επιδιώκει να ελέγξει και να περιορίσει το γερμανικό πολιτικό και οικονομικό επεκτατισμό, χρησιμοποιώντας τις δυνατότητες που της παρέχουν οι οργανισμικές δομές της ΕΕ.

Ο τρόπος όμως με τον οποίο η Γερμανία επιδιώκει να προωθήσει τα συμφέροντά της, συναντά αντιδράσεις και από τις ΗΠΑ. Σύμφωνα με τον Ανδρέα Στεργίου, «η επιδίωξη επέκτασης της πολιτικής και στρατηγικής της ισχύος, οδηγεί τη Γερμανία πάλι με μαθηματική ακρίβεια στην οικοδόμηση ενός αυτόνομου, αυτενεργού και απολύτως αυτοδύναμου ευρωπαϊκού συστήματος οικονομίας, πολιτικής, ασφάλειας και άμυνας, το οποίο, δεδομένης της εκτεταμένης αλληλεξάρτησης της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, θα την οδηγήσει σε τριβές

¹⁵² Ήφαιστος Παναγιώτης, «Θεωρία διεθνούς και ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης», Αθήνα 2009, 8^η Έκδοση, Ποιότητα, σελ. 161.

με την υπερατλαντική σύμμαχο Αμερική»¹⁵³.

Εκείνο το οποίο πρέπει να γίνει κατανοητό από την εκάστοτε γερμανική πολιτική ηγεσία, είναι το γεγονός ότι, η προώθηση πολιτικών με κύριο και ίσως μοναδικό γνώμονα την εξυπηρέτηση των γερμανικών συμφερόντων, σε έναν κόσμο που αλληλεπιδρά σε πολλαπλά επίπεδα, οδηγεί σταδιακά στον εκφυλισμό δομών και συνεργατικών μοντέλων σε ευρωπαϊκό επίπεδο, για τα οποία καταβλήθηκαν τεράστιες προσπάθειες από τη λήξη του Β' ΠΠ έως και σήμερα. Η Ευρώπη, μέσα από ένα πλήθος οδυνών και αγώνων, κατόρθωσε να διασφαλίσει ένα ειρηνικό περιβάλλον συμβίωσης για τους λαούς της, για εβδομήντα και πλέον έτη. Μία ειρηνική περίοδο, με σημαντικές προοπτικές ευημερίας και ανάπτυξης, που δεν είχε γνωρίσει ποτέ κατά το παρελθόν ο ευρωπαϊκός χώρος. Η Γερμανία θα πρέπει να παραμείνει προσηλωμένη στην περαιτέρω προώθηση και δημιουργία των απαραίτητων συνθηκών, ώστε οι δυνατότητες πανευρωπαϊκής ευημερίας και ανάπτυξης να διευρυνθούν έτι περαιτέρω, εγκαταλείποντας την ηγεμονική της κουλτούρα.

¹⁵³ Στεργίου Ανδρέας, «Η Γερμανική εξωτερική πολιτική: 1945 – 2005.», Αθήνα 2005, Εκδόσεις Ροές, σελ. 285.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Το γερμανικό ζήτημα ανέκαθεν ήταν εκείνο που διαμόρφωνε τις ισορροπίες στην Ευρώπη. Ανατρέχοντας στη διαχρονία των σχέσεων μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, διαπιστώνουμε ότι η επιδίωξη των υπόλοιπων ευρωπαϊκών δυνάμεων ήταν ο έλεγχος του γερμανικού επεκτατισμού και της επιθυμίας των Γερμανών να ηγεμονεύσουν τον ευρωπαϊκό χώρο, αναλαμβάνοντας ταυτόχρονα και έναν παγκόσμιο ρόλο.

Η ιστορία όμως απέδειξε ότι όταν τα κράτη, και εν προκειμένω η Γερμανία, λειτουργούν με κύρια επιδίωξή τους την ανέλιξη στην παγκόσμια ιεραρχία, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη συμφέροντα, στάσεις και συμπεριφορές των άλλων διεθνών δρώντων, η σύγκρουση είναι αναπόφευκτη. Τέτοιου είδους συγκρούσεις γνώρισε κατά το παρελθόν η Ευρώπη με μεγάλη χρονική περιοδικότητα. Αποκορύφωμα αυτών των συγκρούσεων αποτέλεσαν οι δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι του 20^{ου} αιώνα, που ως κύριο διακύβευμά τους είχαν την αντιμετώπιση του γερμανικού ηγεμονικού ιδεαλισμού¹⁵⁴.

Η καταστροφή και η δυστυχία που προκάλεσαν κατά το παρελθόν οι ηγεμονικοί ανταγωνισμοί των ευρωπαϊκών κρατών, έδωσαν ένα ισχυρό μήνυμα στους ευρωπαϊκούς λαούς. Μέσα λοιπόν από τη δημιουργία των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά τη δεκαετία του 1950 και τη μετέπειτα εξέλιξη τους στην ΕΕ, στο πλαίσιο προώθησης της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, επιδιώχθηκε η εξάλειψη των διχαστικών λογικών του παρελθόντος και η οικοδόμηση ενός κοινού ευρωπαϊκού μέλλοντος, μέσα στο οποίο όλα τα έθνη της Ευρώπης θα μπορούσαν να συνυπάρξουν ειρηνικά, εξασφαλίζοντας συνθήκες ανάπτυξης και ευημερίας.

Κατά τα τελευταία έτη όμως και ειδικά μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και την επανένωση του γερμανικού κράτους, έχει αναδειχθεί μία νέα περίοδος εν δυνάμει γερμανικού ηγεμονισμού. Οι πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις σε ευρωπαϊκό επίπεδο δείχνουν ότι το γερμανικό κατεστημένο έχει αφήσει πίσω του τις μνήμες του ένοχου παρελθόντος του, επιδιώκοντας να ανακτήσει έναν ηγεμονικό ρόλο, για τον οποίο κατά το παρελθόν κατέβαλε έναν

¹⁵⁴ Μακρής Σπύρος, «Πολιτική Επιστήμη. Κοινωνικός μετασχηματισμός και θεωρίες της δημοκρατίας. Κλασικές, νεοτερικές και σύγχρονες αφηγήσεις. Εισαγωγικές προσεγγίσεις. Δεύτερη έκδοση – επαυξημένη – αναθεωρημένη.», Αθήνα 2017, Εκδόσεις Σιδέρη, σελ. 832.

τεράστιο φόρο σε ανθρώπινο δυναμικό και υποδομές.

Εκείνο όμως το οποίο οφείλει να κατανοήσει η Γερμανία, είναι το γεγονός ότι τα κράτη με «κοντή μνήμη» κινδυνεύουν να αντιμετωπίσουν μελλοντικά παρόμοιες ή και μεγαλύτερης έκτασης καταστροφές με εκείνες που βίωσαν κατά το παρελθόν, και είχαν ως αφετηρία τους επιλογές που δε λάμβαναν υπόψη τις ανάγκες, τις προτεραιότητες και τις επιθυμίες των άλλων παραγόντων του διεθνούς συστήματος.

Το πλέον ανησυχητικό στην παρούσα χρονική περίοδο δείχνει να είναι η επιθυμία της Γερμανίας να αναλάβει έναν παγκόσμιο ρόλο σε ό, τι αφορά στις διεθνείς εξελίξεις. Στην προσπάθειά της όμως αυτή φαίνεται να επαναλαμβάνει πολιτικές και λάθη του παρελθόντος, που σταδιακά στρέφουν εναντίον της σημαντικού διεθνείς δρώντες. Η νέες γερμανικές πολιτικές ελίτ φαίνεται να μη συμμαρρίζονται την ανησυχία του Μπίσμαρκ, για τη σύμπτυξη διεθνών συμμαχιών εναντίον της Γερμανίας και ακολουθούν μία πορεία που αντιβαίνει στη λογική του ηγεμονικού ρεαλισμού¹⁵⁵ και στη διατήρηση ενός συστήματος ισορροπίας της ισχύος. Η τακτική όμως αυτή, σύμφωνα και με τα διδάγματα του παρελθόντος, φαίνεται να είναι ο πιο σύντομος δρόμος για την είσοδο της Ευρώπης σε νέες περιπέτειες με αβέβαιη κατάληξη.

¹⁵⁵ Στο ίδιο, σελ. 831.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Ανδρόπουλος, Μάκης. *Το Γερμανικό Σύνδρομο*. Αθήνα, Εκδόσεις Ταξιδευτής, 2013.
- Αρβανιτόπουλος Κωνσταντίνος, Ήφαιστος Παναγιώτης. *Ευρωατλαντικές Σχέσεις*. Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2000.
- Βοσκόπουλος, Γιώργος. *Η Οικοδόμηση της Ευρώπης: Ειρήνη – Συμφιλίωση – Συνεργασία – Ολοκλήρωση*. Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2009, Β' Έκδοση.
- Βοσκόπουλος, Γιώργος. *Ευρωπαϊκή Ένωση. Θεσμοί, Πολιτικές, Προκλήσεις, Προβληματισμοί*. Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Επίκεντρο, 2009, Α' Έκδοση.
- Ελίας, Νόρμπερτ. *Ναζισμός και Γερμανικός Χαρακτήρας. Δοκίμιο πάνω στην Κατάρρευση του Πολιτισμού*. Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2016.
- Ήφαιστος, Παναγιώτης. *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*. Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2009, 8^η Έκδοση.
- Ήφαιστος, Παναγιώτης. *Κοσμοθεωρία των Εθνών. Συγκρότηση και συγκράτηση των Κρατών της Ευρώπης και του Κόσμου*. Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2009.
- Ήφαιστος, Παναγιώτης. *Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις Πολιτικής Συνεργασίας. Ευρωπαϊκή Άμυνα, Ασφάλεια και Πολιτική Ενοποίηση*. Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2001.
- Ήφαιστος, Παναγιώτης. *Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις Πολιτικής Συνεργασίας. Ευρωπαϊκή Άμυνα, Ασφάλεια και Πολιτική Ενοποίηση*. Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2001.
- Ήφαιστος, Παναγιώτης. *Ο Πόλεμος και τα Αίτιά του. Τα πολλά Πρόσωπα του Ηγεμονισμού και της Τρομοκρατίας*. Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2002.
- Ήφαιστος Παναγιώτης, Τσαρδανίδης Χαράλαμπος. *Το Ευρωπαϊκό Σύστημα Ασφάλειας και η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική προς το 2000*. Αθήνα, Εκδόσεις Σιδέρη, 1992.
- Ήφαιστος, Παναγιώτης. *Ευρωπαϊκή Άμυνα και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Η Ευρώπη των πολλών Ταχυτήτων και Κατηγοριών κατά της Ευρωπαϊκής Ιδέας*. Αθήνα, Εκδόσεις Οδυσσεάς, 1994.
- Θερμός, Ηλίας. *Η Γερμανική Ηγεμονία. Ψευδαισθήσεις και Πραγματικότητα*. Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 2013, 1^η Έκδοση.

- Κουσκουβέλης, Ηλίας. *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2010, ΣΤ' Έκδοση.
- Λίτσας, Σπυρίδων Ν. *Ιλιάδα και Διεθνής Πολιτική. Μία Θεωρητική Προσέγγιση*. Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2014.
- Λίτσας, Σπυρίδων Ν. *Πόλεμος και Ορθολογισμός. Θεωρητικές Προεκτάσεις και Στρατηγικές Εφαρμογές*. Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2010.
- Μάκιντερ, Χάλφορντ Τζ. *Δημοκρατικά Ιδεώδη και Πραγματικότητα και Άλλες Τρεις Εισηγήσεις*. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2006.
- Μακρής, Σπύρος. *Ισχύς και Ελευθερία. Φιλοσοφικές Πολιτικές και Διεθνολογικές Προσεγγίσεις από τον Πλάτων στο Francis Fukuyama*. Αθήνα, Εκδόσεις Σιδέρη, 2008.
- Μακρής, Σπύρος. *Ολοκληρωτισμός, Ανθρώπινη Κατάσταση και Παράδοση*. Αθήνα, Εκδόσεις Σιδέρη, 2014.
- Μακρής, Σπύρος. *Πολιτική Επιστήμη. Κοινωνικός μετασχηματισμός και θεωρίες της δημοκρατίας. Κλασσικές, νεότερες και σύγχρονες αφηγήσεις. Εισαγωγικές προσεγγίσεις. Δεύτερη έκδοση – επανυξιμένη – αναθεωρημένη*. Αθήνα, Εκδόσεις Σιδέρη, 2017, 2^η Έκδοση.
- Μακρής, Σπύρος. *Πολιτική Ηγεσία και Άσκηση Εξωτερικής Πολιτικής. Το Δημοκρατικό Μοντέλο Διακυβέρνησης*. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2007.
- Μακρής, Σπύρος. *Φιλελευθερισμός. Φιλοσοφικές Απαρχές και Σύγχρονες Τάσεις. Από τον Αριστοτέλη στον John Rawls*. Αθήνα, Εκδόσεις Σιδέρη, 2007.
- Μακρής, Σπύρος. *Karl Popper. Διαψευσιμότητα, Ιστορικισμός και Ανοιχτή Κοινωνία*. Αθήνα, Εκδόσεις Σιδέρη, 2013.
- Μακρής, Σπύρος. *Niccolo Machiavelli «Virtu» και Ερμηνευτικά Κάτοπτρα. Σπουδή στη Νεότερη και Σύγχρονη Πολιτική Θεωρία του Ρεπουμπλικανισμού*. Αθήνα, Εκδόσεις Σιδέρη, 2009.
- Νόλτε, Ερνστ. *Ο Ευρωπαϊκός Εμφύλιος Πόλεμος: 1917 – 1945*. Αθήνα, Εκδόσεις Τροπή, 2015, 1^η Έκδοση.
- Πέιν, Στάνλεϊ Τζ. *Η Ιστορία του Φασισμού*. Αθήνα, Εκδόσεις Φιλίστωρ, 2000.
- Ρισάρ, Λιονέλ. *Ναζισμός και Κουλτούρα*. Αθήνα, Εκδόσεις Ασάρτη, 1999.
- Στεργίου, Ανδρέας. *Η Γερμανική Εξωτερική Πολιτική: 1945 – 2005. Από την Εξάρτηση στην Αυτονομία*. Αθήνα, Εκδόσεις Ροές, 2005, 1^η Έκδοση.
- Bull, Hedley. *Η Άναρχη Κοινωνία. Μελέτη της Τάξης στην Παγκόσμια Πολιτική*. Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2011, Δ' Έκδοση.

- Carr, Edward Hallett. *Η Εικοσαετής Κρίση 1919 – 1939. Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων*. Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2007, Γ' Έκδοση.
- Mearsheimer, John J. *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*. Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2007, 1^η Έκδοση.
- Robson, Stuart. *Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος*. Αθήνα, Εκδόσεις Παττάκη, 2009.
- Traverso, Enzo. *Δια πυρός και Σιδήρου. Περί του Ευρωπαϊκού Εμφυλίου Πολέμου: 1914 – 1945*. Αθήνα, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2013.
- Traverso, Enzo. *Οι Ρίζες της Ναζιστικής Βίας. Μία Ευρωπαϊκή Γενεαλογία*. Αθήνα, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2013.
- Traverso, Enzo. *Τι απέγιναν οι διανοούμενοι;* Αθήνα, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2014.
- Waltz, Kenneth N. *Θεωρία Διεθνούς Πολιτικής*. Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2011.
- Waltz, Kenneth N. *Ο Άνθρωπος, το Κράτος και ο Πόλεμος. Μία Θεωρητική Ανάλυση*. Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2011.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Ifestos, Panayiotis. *European Political Cooperation. Towards a Framework of Supranational Diplomacy?* England, Gower Publishers, 1987.
- Ifestos, Panayiotis. *Nuclear Strategy and European Security Dilemmas. Towards an Autonomous European Defence System?* England, Gower Publishers, 1988.
- Makris, Spiros. *Hegemonism. American Foreign Policy and International Society*. Athens, Publisher Sakkoulas, 2010.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ

- Bach J., Peters S. *The New Spirit of German Geopolitics*. Routledge, Taylor and Francis Group, Geopolitics, 8 Sep 2010.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/714000978?needAccess=true>

- Barros, Andrew. *Disarmament as a Weapon: Anglo- French Relations and the Problems of Enforcing German Disarmament 1919 – 28*. Routledge, Taylor and Francis Group, *The Journal of Strategic Studies*, 19 Aug 2006.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/01402390600585159?needAccess=true>
- Behnke, Andreas. *The Politics of Geopolitik in Post Cold War Germany*. Routledge, Taylor and Francis Group, *Geopolitics*, 23 Nov 2006.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14650040600767875?needAccess=true>
- Cole, Alistair. *Looking On: France and the New Germany*. Routledge, Taylor and Francis Group, *German Politics*, 28 Sep 2007.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09644009308404334?needAccess=true>
- Denison, Andrew. *German Foreign Policy and Transatlantic Relations since Unification*. Routledge, Taylor and Francis Group, *German Politics*, 4 Jun 2010.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09644000412331307454?needAccess=true>
- Diner, Dan. *Knowledge of Expansion on the Geopolitics of Karl Haushofer*. Routledge, Taylor and Francis Group, *Geopolitics*, 19 Oct 2007.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14650049908407660?needAccess=true>
- Dulffer, Jost. *Cold War History in Germany*. Routledge, Taylor and Francis Group, *Cold War History*, 18 Jun 2008.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14682740802018652?needAccess=true>
- Fischer, Conan. *The Failed European Union: Franco-German Relations during the Great Depression of 1929 – 32*. Routledge, Taylor and Francis Group, *The International History Review*, 27 Jun 2012.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/07075332.2012.690192?needAccess=true>
- Glees, Anthony. *The Diplomacy of Anglo-German Relations: A Study of the ERM Crisis of September 1992*. Routledge, Taylor and Francis Group, *German Politics*, 28 Sep 2007.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09644009408404348?needAccess=true>
- Hellmann, Gunther. *The Sirens of Power and German Foreign Policy: Who is Listening?* Routledge, Taylor and Francis Group, *German Politics*, 28 Sep 2007.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09644009708404473?needAccess=true>

- Heuser, Beatrice. *Historical Lessons and Discourse on Defence in France and Germany, 1945 – 90*. Routledge, Taylor and Francis Group, Rethinking History, 31 Mar 2009.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13642529809409075?needAccess=true>
- Hobolt, Sara B. *The Brexit Vote: A Divided Nation, a Divided Continent*. Routledge, Taylor and Francis Group, Journal of European Public Policy, 7 Sep 2016.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13501763.2016.1225785?needAccess=true>
- Huth, Sabine. *Anglo German Relations in the Free Trade Area Negotiations*. Routledge, Taylor and Francis Group, Cambridge Review of International Affairs, 13 Sep 2007.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09557579008400044?needAccess=true>
- Ischebeck-Baum, Frederic. *Anglo-German Intelligence Relations and Brexit*. Routledge, Taylor and Francis Group, Journal of Intelligence History, 8 Jun 2017.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/16161262.2017.1333694?needAccess=true>
- Jesse, Eckhard. *The German Question: Anglo-American, French and West German Perspectives*. Routledge, Taylor and Francis Group, West European Politics, 3 Dec 2007.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/01402388908424744?needAccess=true>
- Johnston, Ron. *City Regions and a Federal Europe: Robert Dickinson and Post World War II Reconstruction*. Routledge, Taylor and Francis Group, Geopolitics, 19 Oct 2007.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14650040008407699?needAccess=true>
- Karp, Regina. *Identity and Anxiety: Germany's Struggle to Lead*. Routledge, Taylor and Francis Group, European Security, 25 Jan 2018.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09662839.2018.1428565?needAccess=true>
- Kempin Ronja, Mawdsley Jocelyn. *The UK, the EU and European Security: A German Perspective*. Routledge, Taylor and Francis Group, The RUSI Journal, 14 Aug 2013.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/03071847.2013.826496?needAccess=true>

- Kielinger, Thomas. *Anglo-German Relations within Wider Partnerships*. Routledge, Taylor and Francis Group, The RUSI Journal, 20 Mar 2008.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/03071849608446064?needAccess=true>
- Klinke, Ian. *Geopolitics in Germany – The Return of the Living Dead?* Routledge, Taylor and Francis Group, Geopolitics, 5 Aug 2011.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14650045.2010.523336?needAccess=true>
- Krotz Ulrich, Schild Joachim. *Back to the future? Franco-German Bilateralism in Europe's post Brexit Union*. Routledge, Taylor and Francis Group, Journal of European Public Policy, 6 May 2018.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13501763.2018.1467951?needAccess=true>
- Lavery Scott, McDaniel Sean, Schmid Davide. *Finance Fragmented? Frankfurt and Paris as European Financial Centres after Brexit*. Routledge, Taylor and Francis Group, Journal of European Public Policy, 19 Oct 2018.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13501763.2018.1534876?needAccess=true>
- Marcussen Martin, Risse Thomas, Engelmann-Martin Daniela, Joachim Knopf Hans, Roscher Klaus. *Constructing Europe? The Evolution of French, British and German Nation State Identities*. Routledge, Taylor and Francis Group, Journal of European Public Policy, 4 Feb 2011.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/135017699343504?needAccess=true>
- Martinsen, Kaare Dahl. *The End of the Affair? Germany's Relationship with France*. Routledge, Taylor and Francis Group, German Politics, 8 Aug 2016.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09644000500340586?needAccess=true>
- Miggelbrink Judith, Redepenning Marc. *Narrating Crises and Uncertainty, or, Placing Germany: Reflections on Theoretical Implications of the Standort Deutschland Debate*. Routledge, Taylor and Francis Group, Geopolitics, 10 Aug 2010.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14650040490478657?needAccess=true>
- Mey, Holger H. *German-American Relations: The Case for a Preference*. Routledge, Taylor and Francis Group, Comparative Strategy, 24 Sep 2007.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14650040802203695?needAccess=true>

- Muller Martin, Reuber Paul. *Empirical Verve Conceptual Doubts: Looking from the Outside in at Critical Geopolitics*. Routledge, Taylor and Francis Group, Geopolitics, 22 Aug 2008.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14650040802203695?needAccess=true>
- Murphy, Alexander B. *Trapped in the Logic of the Modern State System? European Integration in the Wake of the Financial Crisis*. Routledge, Taylor and Francis Group, Geopolitics, 23 May 2013.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14650045.2012.748658?needAccess=true>
- Newman, Polson E. W (Major B.A, F.R.G.S.). *Anglo German Relations*. Routledge, Taylor and Francis Group, Royal United Services Institution (Journal), 11 Sep 2009.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/03071843009422661?needAccess=true>
- Oppermann Kai, Viehrig Henrike. *The Media Silence of Germany's Bilateral Relations to the United States, France and Britain*. Routledge, Taylor and Francis Group, German Politics, 27 May 2016.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09644008.2016.1174695?needAccess=true>
- Otero-Iglesias, Miguel. *Still Waiting for Paris: Germany's Reluctant Hegemony in Pursuing Political Union in the Euro Area*. Routledge, Taylor and Francis Group, Journal of European Integration, 10 Feb 2017.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/07036337.2017.1281265?needAccess=true>
- Ott, Sandra. *Duplicity Indulgence and Ambiguity in Franco German Relations, 1940 – 1946*. Routledge, Taylor and Francis Group, History and Anthropology, 4 Feb 2009.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/02757200902717229?needAccess=true>
- Pannier Alice, Schmitt Olivier. *Intstitutionalized Cooperation and Policy Convergence in European Defence: Lessons from the Relations between France, Germany and the UK*. Routledge, Taylor and Francis Group, European Security, 24 Feb 2014.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09662839.2014.884073?needAccess=true>

- Relyea, Scott. *Trans-State Entities: Postmodern Cracks in the Great Westphalian Dam*. Routledge, Taylor and Francis Group, Geopolitics, 19 Oct 2007.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09662839.2014.884073?needAccess=true>
- Reuber P., Wolkersdorfer G. *The Transformation of Europe and the German Contribution – Critical Geopolitics and Geopolitical Representations*. Routledge, Taylor and Francis Group, Geopolitics, 8 Sep 2010.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/714000975?needAccess=true>
- Rudolf, Peter. *The Myth of the «German Way»: German Foreign Policy and Transatlantic Relations*. Routledge, Taylor and Francis Group, Survival (Global Politics and Strategy), 19 Jul 2006.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00396330500061802?needAccess=true>
- Routledge, Taylor and Francis Group. *France and Germany*. Routledge, Taylor and Francis Group, The Round Table, 15 Apr 2008.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00358533108450525?needAccess=true>
- Scharf, Inga. *Staging the Border: National Identity and the Critical Geopolitics of West German Film*. Routledge, Taylor and Francis Group, Geopolitics, 24 Jun 2006.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14650040590946656?needAccess=true>
- Schumacher, Alois. *Germany and France. A New Partnership? Franco-German Relations Since Unification*. Routledge, Taylor and Francis Group, Journal of Area Studies, 25 Apr 2008.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/02613539308455669?needAccess=true>
- Schweiger, Christian. *The Global Financial Crisis and the Euro Crisis as Contentious Issues in German-American Relations*. Routledge, Taylor and Francis Group, German Politics, 13 Feb 2018.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09644008.2018.1429411?needAccess=true>
- Stark, Hans. *France and Germany – A New Start?* Routledge, Taylor and Francis Group, The International Spectator, 29 Apr 2008.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/03932729908456858?needAccess=true>

- Steinmetz-Jenkins, Daniel. *French Laïcité and the Recent Reception of the German Secularization Debate into France*. Routledge, Taylor and Francis Group, Politics, Religion and Ideology, 24 Nov 2011.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/21567689.2011.624413?needAccess=true>
- Tesser, Lynn M. *European Integration and the Legacy of the Post World War II German Expulsions in East Central Europe*. Routledge, Taylor and Francis Group, Geopolitics, 19 Oct 2007.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14650049908407657?needAccess=true>
- Timmins, Graham. *German Ostpolitik under the Red Green Coalition and EU Russian Relations*. Routledge, Taylor and Francis Group, Debate: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe, 21 Apr 2008.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09651560601043082?needAccess=true>
- Toglhofner Theresia, Adebahr Cornelius. *Firm Supporter and Severe Critic – Germany's Two Pronged Approach to EU Enlargement in the Western Balkans*. Routledge, Taylor and Francis Group, Southeast European and Black Sea Studies, 16 Nov 2017.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14683857.2017.1397961?needAccess=true>
- Trouille Jean-Marc, Uterwedde Henrik. *European Integration and the Legacy of the Post World War II German Expulsions in East Central Europe*. Routledge, Taylor and Francis Group, Geopolitics, 19 Oct 2007.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09639480120065980?needAccess=true>
- Yoder, Jennifer A. *Dialogues, Trialogues and Triangles: The Geometry of Germany's Foreign Policy of Trust-Building*. Routledge, Taylor and Francis Group, German Politics, 1 Dec 2016.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09644008.2016.1250888?needAccess=true>
- van der Wusten H., Dijkink G. *Franco-German Relations, Europe and Globalisation*. Routledge, Taylor and Francis Group, Modern and Contemporary France, 19 Aug 2010.
<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/714000970?needAccess=true>

Van Esch, Femke A.W.J. *Exploring the Keynesian-Ordoliberal Divide. Flexibility and Convergence in French and German Leaders' Economic Ideas During the Euro-Crisis*. Routledge, Taylor and Francis Group, *Journal of Contemporary European Studies*, 8 Aug 2014.

<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14782804.2014.937679?needAccess=true>

Wolkersdorfer, Gunter. *Karl Haushofer and Geopolitics – the History of a German Mythos?* Routledge, Taylor and Francis Group, *Geopolitics*, 19 Oct 2007.

<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/14650049908407659?needAccess=true>